

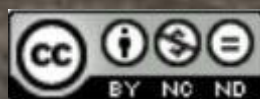

VARU

Varaždinski učitelj

digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje

Godina 2 / Broj 2/ 2019.

Varaždinski učitelj

digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje

Varaždin, kolovoz 2019.

ISSN 2623-7237

Nakladnik

Varaždinski učitelj-digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje

Glavni i izvršni urednik

Zoran Hercigonja, mag.edu.inf.

Grafička priprema i dizajn

Zoran Hercigonja

Izdanje časopisa

Godina 2 / Broj 2/ 2019.

Kontakt

e-mail: zoran.hercigonja@gmail.com

ISSN 2623-7237

Sadržaj:

Zoran Hercigonja, mag. edu.inf.

**KRITIČKO MIŠLJENJE KAO GLAVNI ZADATAK MEDIJSKOG ODGOJA I
OBRAZOVANJA**

.....[7]

Natalija Mihelčić Gradišar, profesor povijesti i geografije

MEĐUPREDMETNO POVEZIVANJE POVIJESTI I SPORTA

.....[13]

mr. sc. Vesna Nosić, prof. savjetnica

EPITAFI U SLAVONSKOM BRODU I OKOLICI

.....[19]

Anica Globan Kovačić, učiteljica savjetnica

ŠKOLSKI PROJEKT „NAŠ PLANET“

.....[37]

Natalija Mihelčić, prof.

**PO TRAGOVIMA LJUBLJANE I LJUBLJANICE – otkrivanje povijesti
grada i rijeke**

.....[48]

Tanja Jagarinec

UČENJE UČENJA

.....[60]

Lucija Stepanić, mag.prim.educ.

VRŠNJAČKO NASILJE I PREVENTIVNI PROGRAMI

.....[67]

mr. sc. Vesna Nosić, prof. savjetnica

PSEUDONIMI KNJIŽEVNIKA

.....[78]

mag. Aleksandra Jagarinec, prof. razredne nastave

METODE I TEHNIKE SAVLADAVANJA STRESA KOD UČITELJA

.....[91]

Anica Kovačić, prof. razredne nastave

OBLICI RADA S NADARENIM UČENICIMA U OSNOVNOJ ŠKOLI

.....[101]

dr. sc. Draženka Skupnjak, učiteljica savjetnica

**SOCIO-EMOCIONALNE OSOBITOSTI DAROVITIH I MOGUĆE
POTEŠKOĆE**

.....[109]

Dušanka Vujičić, Mr. inf. mang., nastavnica savjetnica

ŽIVI KUTAK U NASTAVI PRIRODE I DRUŠTVA

.....[121]

Svetlana Bulatović Stanišić, dipl. muzičarka, nastavnica savjetnica

MUZIKOTERAPIJA-MUZIKA KAO LIJEK

.....[129]

Stručni rad

KRITIČKO MIŠLJENJE KAO GLAVNI ZADATAK MEDIJSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Zoran Hercigonja, mag.edu.inf.

Medicinska škola Varaždin

Sažetak

U svijetu kratom gomilom informacija i medijskih sadržaja, alternativnih činjenica i „lažnih vijesti“, procjena istinitosti zahtijeva posebnu vještinu koja se razvija u sustavu obrazovanja čovjeka. Nedostajuća usmjerenost odgojno-obrazovnog sustava osposobljavanju pojedinca za sposobnost procjenjivanja istinitosti serviranih informacija kako bi bio sposoban zaštititi se od negativnih utjecaja i iskorištavanja od strane neoimperijalističke tržišne sile marketingom i marketinškim trikovima, postaje glavni problem u modernom svijetu. Medijsko dirigiranje i nametanje obrazaca potreba prema zakonu ponude i potražnje isključuje čovjeka iz konteksta samo-određujućeg bića koje je u stanju jasno formirati i izraziti vlastite potrebe i vlastita određenja. Zagušljivost „medijske diktature“ mlade ljude pretvara u pasivne potrošače bez mogućnosti razvoja osobnog filtera za kritičko probavljanje sadržaja. Rad se bavi prikazivanjem realnog stanja na medijskoj pozornici i promišljanju važnosti kritičkog mišljenja u svijetu medijskog imperijalizma.

Ključne riječi: medij, kritičko promišljanje, samo-određenje, emancipacija, analiza

1. Uvod

Obrazovne institucije, trebale bi omogućiti mladim ljudima aktivno sudjelovanje u društvenim zbivanjima i mogućnost provjeravanja različitih društvenih istina. No često je praksa prepuštati se medijskom dirigiranju i dopustiti da oni određuju djelovanje pojedinca i njegove životne odabire. Sve postoji, sve je servirano, „dovoljno je samo pritisnuti dugme i prepustiti se čarobnom svijetu prepunom užitaka.“[5]. Također obrazovni sustav još uvijek podliježe tradicionalnom pristupu i modelima odgoja i obrazovanja odnosno autoritarnom obliku socijalizacije. Drugim riječima individue se pripremaju za život u zajednici na temelju „prilagodbe datim uvjetima i postojećoj strukturi moći“ [3]. Medijsko dirigiranje upravo tako proširuje svoj manipulativni utjecaj obuzdavajući kreativnost te učvršćujući konformizam na temelju datih uvjeta i propozicija.

2. Medijski sadržaji u službi ekonomije

Medijski sadržaji, uvjetovani su ideologijom zarade potiskujući tako produkciju kvalitetnih sadržaja i programa u okviru edukativnih priloga. Potiskivanjem dokumentarnog sadržaja iz medijskog emitiranja utječe se i na odgojno-obrazovnu ulogu medija. Odgojno-obrazovnu ulogu medija sve više zamjenjuje manipulativna uloga kroz nametanje etičkih, moralnih i drugih vrijednosti i stavova društva. Naravno nije problem toliko u nametanju stavova kao u kvaliteti emitiranog sadržaja. „Zbog neisplativosti i zbog zahtjevnih formi, struktura i standard, potisnuti su, skoro u cjelosti iz medijskog programa“ [5].

Mediji u službi ekonomije najvećim dijelom rade na produkciji zabavnih sadržaja. Točnije hiperprodukcija sitcoma i nasilnih filmova, promocija rudimentarnosti i trivijalnosti kroz serije i filmove gdje se nameće sirovi kult snage i isforsirana erotizacija, pogubno djeluju na psiho-fizičku i duhovnu formaciju mlade osobe, a pritom dokidaju razvoj osobnog filtera za kritičko probavljanje sadržaja. Problem zabavnih sadržaja je u samoj kvaliteti. Posljednjih godina, kvaliteta zabavnih sadržaja, spuštena je na razinu skromnih potreba publike. Medij u službi ekonomije traži najmasovnije potrebe radi osnovnog cilja: zarade. Izostankom kritičkog mišljenja mijenjaju se dosadašnji vrijednosni sustavi djece i mladih. Sustav vrijednosti proizlazi iz okoline odnosno sredine u kojoj djeca i mladi borave.

Naime medijsko posredovanje i serviranje nekvalitetnih sadržaja, postalo je okolina iz koje proizlaze vrijednosti razine skromnih potreba publike odnosno vrlo često vrijednosti se svode na hedonizam (zabavu), pragmatizam, utilitarnost (osobna korist) te oslabljenost za društveni angažman uslijed nepovjerenja u politički i ekonomski sustav. Time se mladima postupno otupljuje bilo kakva „kritičnost prema društvu predajući ih postojećem redu stvari gdje se po pravilu ostvaruju interesi moćnih društvenih snaga.“[6].

Pretjerana ovisnost o medijskom odobravanju i potvrđivanju, otupljuje čovjekovu kritičnost prema istinama pa često pojedinac i ne primjećujemo kako su mediji u suštini subjektivni, sugestivni, selektivni i manipulativno agresivni. Vrijednosti suvremenog društva znatno su se izvrgnule uslijed suvremenih odrednica medijskog dirigitiranja vezane uz fenomene pretjeranog biocentrizma, pluralizma i naglašenog potrošačkog mentaliteta. Zašto odgojno-obrazovni sustav nije u stanju odgajati emancipirane pojedince sklone kritičkoj analizi i promišljanju? Odgovor je u sve većoj utilitarnosti odgojno-socijalnih struktura.

Masovni mediji određuje uvjete i trendove na temelju zakona ponude i potražnje te vlastite koristi i mogućnosti zarade. Time strukture poput društvenih mreža, kulturna scena mladih i nezavisne udruge istomišljenika ulovljene u nametnute trendove utječu na mlade razvijajući konformizam i svijest u okvirima potrošačkih potreba.

Odgojno-obrazovna institucija samim time ne priprema građane odnosno mlade u skladu s potrebama društvene stvarnosti nego potrebama tržišta i zakona ponude i potražnje. Na temelju toga odgojno-obrazovne institucije gube pravu svrhu i odgajaju mlade da postanu konzumenti i pasivni promatrači. Sami mediji pod utjecajem globalnih ekonomskih gibanja i korporativnog inženjeringa oblikuju stavove vezane uz potrošačku kulturu u brzu zaradu. Ukoliko takav trend postane stvarnost i pravilo razviti će se kultura podaništva. Stjecajem okolnosti škole kao odgojno-obrazovne institucije usvajaju taj model podaništva kao glavni model po kojem se vrši odgoj i obrazovanje i priprema mladih za život u zajednici.

3. Kritičko mišljenje kao glavni zadatak medijskog odgoja i obrazovanja

Mišljenje jest psihički proces kojim određujemo svojstva pojava i otkrivamo odnose među njima, stoga možemo zaključiti da je kritičko mišljenje svakako misaoni proces kojim se nešto analizira, prosuđuje i vrednuje [6]. Kritičko mišljenje podrazumijeva aktivniji pristup vlastitom razvoju. Kritičko mišljenje je sposobnost razmišljanja o problemu na način da se odvojimo od vlastitog mišljenja i predrasuda o njemu kako bismo uz pomoć logike došli do rješenja i saznanja u što trebamo vjerovati. Kritičko propitivanje nije samo utvrđivanje pozitivnih i negativnih konotacija te ishoda pojedinog sadržaja, već i mogućnost zauzimanja određenog stava prema serviranom sadržaju.

Kritičnost omogućava emancipaciju pojedinca od sintagme „poslušnog i pasivnog promatrača“ „izgrađenog na proizvodnoj traci sjevernoameričkog modela komercijalne televizije“ [3]. Kritičko mišljenje je resurs koji omogućuje prisvajanje analitičkog i evaluativnog stava spram serviranih činjenica.

Kritički promišljati znači i analizirati svoj odnos prema društvu i društveno-političkoj situaciji iznoseći vlastite stavove u odnosu na servirane obrasce razmišljanja kojima dirigiraju mediji. Mediji vrlo često svojim sadržajima određuju što će pojedinac raditi, kako će govoriti, što će misliti. Unaprijed zadane teme i obrasci ponašanja otupljuju potrebu za razmišljanjem i propitivanjem. „Cjelokupna industrija medija značajno participira u ukupnoj globalnoj industriji medijskih oligopola“ [7]. Drugim riječima mediji su vrlo često ukalupljeni u službu individualnih interesa oligarha industrijske proizvodnje i potrošačkih navika. „Ako ne znamo promišljati, preispitivati, pažljivo čitati i slušati... nemoguće nam je procijeniti koje su od tih informacija istinite i dobronamjerne, a koje zlonamjerne izmišljotine. Nasjedamo manipulatorima i postajemo igračke u njihovim igrama. Ako ne znamo kritički misliti nismo slobodni nego smo nesvjesni zarobljenici medijskih, političkih, ekonomskih i svih drugih manipulacija kojima nas društvo pretvara u stado poslušnih ovaca“ [4]. Najbolji alat za razvijanje kritičkog promišljanja je zapravo vlastito mišljenje koje nema previše doticaja s tuđim mišljenjima, odnosno njihovim utjecajem na nas. Kritičko razmišljanje ne ugrožava individualnost ili karakter osobe; ono omogućava svojevrsnu emancipiranost u kritičkoj analizi i promišljanju medijski uvjetovanih i serviranih sadržaja kako bi se pritom ostvarila samo-aktualizacija i samo-određenje nasuprot obrascima medijske diktature. Obrazovne institucije uče nekom obliku kritičkog mišljenja, samo što vrlo često kritičko mišljenje svode na strogu polarizirajuću raščlambu; na određivanje dobrih i loših značajki ponuđenog u vidu traženja boljeg ishoda za osobu unutar ponuđenog i serviranog. Prema tome kritičko mišljenje je i dalje svedeno na diktaturu medija. Mediji serviraju potrebe pojedinca unutar kojih pojedinac ne promišlja uistinu potrebitost i svrhovitost u odnosu na vlastito samo-određenje već suštu korist ponuđenog što nije dovoljno za izlazak iz postojeće paradigme pasivnog potrošača. Kritičko mišljenje ne podrazumijeva isključivo raščlambu u zadanim okvirima kakvim ga najčešće predstavljaju obrazovne institucije već razmišljanje izvan nametnutih okvira predrasuda i dirigitiranih normi, globalističkim pogledom odvojenim i od vlastitog mišljenja i predrasuda.

4. Zaključak

Pretjerana konzumacija nekvalitetnog medijskog sadržaja naglašenog potrošačkog mentaliteta dovodi do para-socijalne komunikacije. Sami mediji tada nameću teme i trendove bez mogućnosti korištenja kritičkog filtera koji pojedinca brani od obmanjujućih marketinških trikova i iskorištavanja. U medijskom odgoju i obrazovanju djece i mladih potrebno je razvijati vještine njihove samo-aktualizacije i samo-određenja potreba kroz medijsku pismenost s naglaskom na kritičkom promišljanju analiziranju vlastitog odnosa prema društvu i društveno-političkoj situaciji iznoseći vlastite stavove u odnosu na uvjetovane obrasce date medijskom diktaturom.

5. Literatura

- [1] Božović, R. (2009): Život kulture, Beograd, Izdavačko preduzeće „Filip Višnjić“
- [2] Golubović, Z. (2007): Ličnost, društvo i kultura, Beograd, Službeni glasnik.
- [3] Herman, S. E., Mekčesni, V. R. (2004): Globalni mediji, Beograd, CLIO.
- [4] Juričić, D. Kritičko mišljenje (Ne daj da te prave ovcom), pristupano 20.6.2018., dostupno na <https://kateheza.files.wordpress.com/2015/01/kriticko-misljenje-ne-daj-da-te-prave-ovcom.pdf>
- [5] Karović M. (2018) Medijska inkulturacija mladih u slobodnom vremenu- doktorski rad
- [6] Kolić-Vehovec, S. (1999.) Edukacijska psihologija Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci
- [7] Tapavički-Duronjić T. (2011) Komuniciranje u medijasferi, BARD FIN – a. BEOGRAD

Stručni rad

MEĐUPREDMETNO POVEZIVANJE POVIJESTI I SPORTA

Natalija Mihelčić Gradišar
Osnovna šola Stopiče, Slovenija

Sažetak

Multidisciplinarno (međupredmetno) povezivanje sve više prodire u škole kao učinkovit pristup poučavanja. Čak i još tako neobično povezivanje dviju školskih predmeta postaje dobar primjer koji pokazuje da se u svakom školskom predmetu krije dio drugog školskog predmeta. Međupredmetno povezivanje povijesti i tjelesnog odgoja u sedmom razredu osnovne škole otvorilo je nove izazove i očekivanja za učenike kao i za profesore. Povijest i tjelesni odgoj imaju mnogo toga zajedničkog što je pokazalo međusobno povezivanje. Znanje i iskustvo kod ovakvog načina rada su zasigurno dobar znak za provedbu složenijih metoda nastavnog sata i programa koji motiviraju mnoge profesore, posebno učenike.

Ključne riječi: olimpijske igre, antika, međupredmetno povezivanje, povijest, tjelesni odgoj

1. Uvod

Francuski filozof iz 17. stoljeća u svojem radu "Rasprava o metodi" zapisao je do danas poznati riječ "Mislim, dakle jesam", koji kaže da *"razlike u mišljenju nastaju sa različitim pristupima, uzimajući u obzir različite stvari"* (URL 1). Ob tom se postavlja pitanje kako opravdati čak i tako dobro zamišljenu nastavu ako se ne postignu ciljevi koje je nastavnik postavio prije izvedbe nastavnog sata. Odgovor na ovo pitanje leži u prenesenom i doslovnom smislu Descartesevog izreka koje se može sa različitim didaktičkim pristupima jako dobro prikazati.

Novi didaktički pristup podučavanju teoretičkih i tehničkih predmeta koji se prakticiraju već neko vrijeme znači "novi vjetar" između starih, tradicionalnih načina podučavanja. Međupredmetno povezivanje u duhu interdisciplinarnosti traži put između podučavanja u razredu i uvijek impresionira sa novim idejama, očekivanjima i napokon i odgovorima učenika i studenata. Neki kažu da su *"međupredmetna povezivanja plod entuzijasta, dobrih profesionalaca i dobrih srodnih duša"* (Rutar Ilc, 2010, 10) koji sa zadovoljstvom sudjeluju u traženju izazova i žele učenicima i studentima omogućiti više životnu i osmišljenu nastavu. Drugi zagovaraju drugačiju ideju kroskurikularnih veza da se radi o samo više djelotvornom učenju, također zaslijedimo i mišljenja o previše i slabo kvalitetnih međupredmetnih povezivanjima koje studente i učenike samo zbunjuju i čine učenje teškim. Radi se o prvoj ili drugoj verziji predstave o međupredmetnih povezivanjima, vrsta didaktičkog pristupa zaslužuje posebnu pozornost među nastavnim redovima, posebno među stručnjacima društvenih znanosti gdje se često zahtijeva puno pamćenja, učenja napamet i nabiranja. Prednost ovakve vrste povezivanja se prikazuje kod više sofisticiranima (tematskim) nastavnim sadržajima, kod više zanimljivoj i aktivnoj nastavi te na izgradnji više integriranom znanju.

2. PLANIRANJE MEĐUPREDMETNOG POVEZIVANJA

Želja za raznolikošću nastave kod povijesti poticala je realizaciju ovakvog oblika nastave. Na humanističkom sveučilištu se ovakav oblik nastave prakticira rijetko, tako da je njegova priprema bila teška i izazovna. S profesoricom tjelesnog odgoja smo se odlučile da fascinantnu povijesnu temu o olimpijskim igrama uprizorimo u dramskoj sceni. Međupredmetno povezivanje održavalo se u 7. razredu, gdje su sudionici usvojili ciljeve i sadržaj o olimpijskim igrama prema već tradicionalnoj metodi poučavanja (nastavna metoda tumačenja). Njihovo znanje stečeno u učionici pomoću međupredmetnog povezivanja s tjelesnim odgojem preneslo se u praksu. Učenici su o sadržaju nastave bili informirani nekoliko sati prije izvršenja međupredmetnog povezivanja. Pri tom su sudjelovali kao ko-kreatori međupredmetnog nastavnog sata. Povezivanje je bilo osmišljeno kao nastavni sat povijesti o utrdivanju znanja o grčkim olimpijskim igrama s naglaskom na njegovoj provedbi.

S obzirom na vrijeme međupredmetno povezivanje se održalo dva školska sata. Nastava je bila održana u školskoj dvorani; također su bili pripremljeni i sportski rekviziti te tehnička oprema.

Povezivanje nastave povijesti s tjelesnim odgojem sastojao se od dva dijela cijelog međupredmetnog nastavnog sata temeljenog na sveobuhvatnom ponavljanju učnog sadržaja pomoću praktičkog uprizorenja učnog gradiva koje je pomoglo da se olakša pamćenje i objašnjavanje povijesne teme. Tehnička pomagala koja su pomogla kod postizanja boljih rezultata i uprizorenja prvih olimpijskih igara u davnim vremenima bila su metar, zviždaljka, štoperica, papir, olovke, težina, medicinke, pikado, radio i dramski rekviziti po izboru sudionika.

2.1. DOGODILO SE 776. GODINE

U duhu starih grčkih bogova i očekivanja pobjede sudionici su se pripremili za sat. Sudionici koji su bili odgovorni za igranje uloga su na sat došli odjeveni u staru grčku odjeću i obuću. U tom kontekstu, u glavnoj ulozi su nastupila dva sudionika u ulozi kralja i njegove supruge. Ostali su sudjelovali kao natjecatelji na olimpijskim igrama: suci i gledatelji.

Prostorija u kojoj se je odvijala međupredmetna nastava bio je prostor za tjelesni odgoj u kojem su sudionici zajedno s profesoricama pripremili pojedinačne prostore za natjecanje iz različitih disciplina. Natjecali su se natjecali u četiri discipline: skok u daljinu, bacanje koplja zamijenilo je bacanje pikada sa prilagođenim pravilima, bacanje diska zamijenilo je bacanje medicinke i trčanje na staro-grčki način. Nakon pripreme arene disciplina slijedilo je određivanje sudaca i natjecatelja za svaku disciplinu. Nakon tehničke pripreme je slijedio početak uprizorenja olimpijskih igara na star klasičan način. Motivacijski dio bio je kratko utrdivanje glavnih karakteristika olimpijskih igara, za bolju ideju o razlogu i jedinstvu Grka u to vrijeme predstavljala je slika Zeusa, prilijepljena na jedan od zidova u dvorani. Sudionici su pomoću slika lakše razmišljali o važnosti igara te u daljnjem razmatranju utvrdili što su olimpijske igre značile Grcima u antičko doba, kakva je bila njihova organizacija, kako su se pripremali za natjecanje, tko je na njima mogao sudjelovati, gdje su bile održane prve olimpijske igre i kako su obožavali pobjednika. Nakon kratkog uvoda slijedilo je uprizorenje svečanosti koja je u staroj Olimpiji najavilo početak pet dana igara. Na olimpijskim igrama je bio prisutan i vladar grčkog grada-države kojeg je utjelovio jedan od sudionika. Njegova uloga na olimpijadi bila je samo zastupnička i otvorio je olimpijske igre. Slijedila je himna. Profesorica tjelesnog odgoja je za himnu odabrala melodiju modernih olimpijskih igara te isječak pokrenula na kasetofonu odnosno preko CD-a. Sudionici-natjecatelji i sudionici-suci su za vrijeme slušanja himne stajali okrenuti prema slici Zeus i time počastili vrhovnog grčkog boga. Nakon toga je uslijedila svečana prisega natjecatelja, pročitao ju je jedan od sudionika-sudaca za kojim su je ponovili svi ostali. Otvaranje olimpijskih igara je bio sastavni dio ceremonije. S njom je zaključen formalni obred, a nakon toga slijedio glavni dio. To je bilo natjecanje u olimpijskim disciplinama. Sudionici-natjecatelji su zauzeli svoja mjesta u disciplini kojoj su bili dodijeljeni i počeli sa zagrijavanjem za nekoliko minuta. Profesorica tjelesnog odgoja je sa zviždaljkom najavila početak natjecanja. Veselo navijanje, promocija i pljesak sudionika-publike u dvorani je atmosfera tijekom događanja nastave vrlo razvedrilo.

Empatija natjecatelja, suca i gledatelja bila je vrlo dobro odigrana, ali prije svega također se je osjetio stari antički olimpijski duh koji je bio prisutan i u 776. godini prije Krista. Početak pojedinačne discipline održao se istovremeno i trajao je gotovo cijeli školski sat. Nakon natjecanja su sudionici-suci koji su bilježili rezultate sudionika-sportaša u pojedinačnim disciplinama javno objavili pobjednike natjecanja u pojedinim disciplinama. Radost među sudionicima-natjecateljima bila je jaka i velika. Sudionici-natjecatelji su se pretvorili u prave olimpijce. Sa radošću i aklamacijom sudionika-gledatelja njihova pobjeda je bila još impresivnija, posebice je označila pohvalu dobrim sportskim vještinama. Nakon nekoliko minuta slavlja smo s profesoricom tjelesnog odgoja pozvale na opuštanje mišića i na kratko raztezanje kao što su učinili i stari Grci u to doba. Nakon završetka natjecanja slijedila je provjera znanja natjecatelja po disciplinama u obliku kviza. Svaka grupa je morala na komad papira napisati točne odgovore na pitanja koja su im bila postavljena. Odgovori skupina bili su bodovani nakon završetka kviza pa su se svi bodovi zbrojili te odredili pobjednički tim. Bodovi pobjedničke skupine su donijeli dodatne bodove sudioniku-pobjedniku koji je pobjedio u pojedinačnoj disciplini. Kviz je bio održan okvirno za petnaest minuta i pokazao znanje sudionika tijekom međupredmetne nastave. Kviz se sastojao od pitanja općeg znanja o povijesti olimpijskih igara i pitanja koja su se odnosila na (sportski) sadržaj utrka, disciplina i tehnika natjecanja. Sudionici su se vrlo dobro dokazali u poznavanju ove teme i sveobuhvatno usvojili povijesno-sportsko znanje o olimpijskih igara.

Za završni dio igranja uloga i sklapanja olimpijskih igara uslijedile su dodjele nagrada i zaključni obred. Prije nego što je započeo svečani dio na radiju se opet začula melodija himne s kojom su sudionici-natjecatelji pokazali počast bogu Zeusu, kojeg se poštuje kao "*začetnika olimpijskih igara*" (Šugman, 1997, 47). Nakon himne slijedila je dodjela nagrada. Pobjednici u raznim disciplinama bili su nagrađeni okao prvo vijencem koji je ilustrirao trijumf pobjednika te sa čokoladnom poslasticom koju smo sa profesoricom tjelesnog odgoja dodjelili kao nagradu za vrlo dobar, sportski i natjecateljski duh. Zatim je slijedila zahvalila grčkim bogovima. Sudionik-natjecatelj pripremio je kratku notu zahvalnosti, u kojoj se je zahvalio bogovima za pobjedu i za povlastice koje su dobili na olimpijskim igrama. Za njom su zahvalu ponovili također i ostali sudionici olimpijskih igara, od sudaca do gledatelja.

3. Zaključak

U fazi evaluacije nastavnog sata međupredmetnog povezivanja smo sa profesoricom i sudionicima/učenicima evaluirali nastavni sat. Kao što je bilo gore spomenuto, refleksija nastavnog sata bila je pozitivna i zadovoljavajuća. Povratne informacije su pokazale da je kombinacija dva različita područja bila dobrodošla te je dovela do fleksibilnog i visoko kvalitetnog nastavnog rada i metoda sa sudionicima. Otkrili smo da su strah među profesorima i brojne pripreme za takav školski rad suviše. Baš suprotno, ovakav način rada povezuje međusobno nastavnike te uz mnoštvo zanimljivih interakcija između sudionika i profesora donosi potvrdu da je interdisciplinarna suradnja izazov koju smo sa profesoricom tjelesnog odgoja rado prihvatile i izvodile. To je (bio) jedan od koraka za daljnji budući kvalitetan rad.

4. Popis literature

- [1] Rutar Ilc, Z. (2010): Priročniku na pot. V: Medpredmetne in kurikularne povezave. Priročnik za učitelje. Ljubljana. Zavod RS za šolstvo.
- [2] Šugman, R. (1997): Zgodovina svetovnega in slovenskega športa. Ljubljana. Fakulteta za šport. URL 1:// http://sl.wikipedia.org/wiki/Descartesov_izrek (9. 1. 2017).

Stručni rad

EPITAFI U SLAVONSKOM BRODU I OKOLICI

Nisi rekao ni riječ, nisi rekao zbogom
Ostavio si nas da žalimo za tobom. (S. Matić)¹

mr. sc. Vesna Nosić, prof. savjetnica

Gimnazija „Matija Mesić“
Slavonija 1 br. 8, HR-35000 Slavonski Brod

¹ Ovaj rad posvećujem Stjepanu Matiću, učeniku 3. I razreda, koji je tragično preminuo.

Sažetak

Epitaf označava nadgrobni natpis i kratku lirsku pjesmu koja sažeto ocrtava čovjekov odnos prema prolaznosti života i ljudskoj sudbini. Najstariji hrvatski epitaf je Valunska ploča. Napisana je glagoljicom i latinicom, a potječe iz druge polovice 11. stoljeća. Nalazi se u trijemu ispred crkve sv. Marka iznad Valuna na otoku Cresu.

Izradi ovoga rada pristupila sam s namjerom da proučim literaturu o epitafima i potaknem učenika Gimnazije „Matija Mesić“ da zapišu dio epitafa na groblju u Slavonskom Brodu i na seoskim grobljima u okolici, a zatim da napravimo školski projekt.

Učenici su od 2010. do 2018. godine popisali 1400 epitafa: 517 na gradskom groblju i 883 na okolnim seoskim grobljima. U ovom radu predočeno je samo 200 primjera epitafa prepisanih s nadgrobni spomenika. Prepisani epitafi pripadaju novijim hrvatskim epitafima koji se dijele na nominalne, aforističke i literarizirane epitafe.

Ključne riječi: epitaf, noviji hrvatski epitafi, nominalni epitafi, aforistički epitafi, literarizirani epitafi.

1. Uvod

Epitaf je nagrobni natpis, ali i kratka refleksivna pjesma koja ukratko ocrtava čovjekov odnos prema prolaznosti života i ljudskoj sudbini.

Izradi ovog rada pristupila sam s namjerom da proučim literaturu o epitafima i potaknem učenike Gimnazije „Matija Mesić“ da prepisu dio novijih epitafa s nadgrobnih spomenika na gradskom groblju u Slavonskom Brodu, kao i na okolnim seoskim grobljima, a nakon toga da napravimo izložbu.

Rad je podijeljen u četiri dijela:

Prvi dio, **Podrijetlo i značenje riječi epitaf; kratka povijest epitafa**, ukratko objašnjava porijeklo i značenje riječi epitaf, a zatim sažeto prikazuje povijest epitafa.

Drugi dio, **Epitafi u čitankama iz Hrvatskog jezika za gimnazije**, sadrži pregled čitanki i način obrade epitafa u pojedinih autora.

Treći dio, **Noviji epitafi u Slavonskom Brodu i okolici**, donosi 200 epitafa zapisanih od 2010. do 2018. godine na 24 groblja.

Četvrti dio, **Značajke epitafa iz Slavonskog Broda i okolice**, predočava u kratkim crtama obilježja prepisanih epitafa.

2. Podrijetlo i značenje riječi epitaf; kratka povijest epitafa

Riječ epitaf potječe iz grčkog jezika (epitáphios – nadgrobní, pogrebni), a označava: „1. natpis na nadgrobnom spomeniku“ odnosno nadgrobnicu; to je ujedno i „2. književna pjesma u povodu nečije smrti“.[4]

Najstariji epitafi na svijetu pronađeni su u starom Egiptu. Najstariji epitafi na području današnje Hrvatske potječu iz antike: najprije iz grčkog i helenskog, a zatim iz rimskog razdoblja. Najstariji hrvatski epitaf, tzv. Valunska ploča, potječe iz druge polovice 11. stoljeća. Napisana je glagoljicom i latinicom, a nalazi se u trijemu ispred crkve sv. Marka iznad Valuna na otoku Cresu. I drugi značajni srednjovjekovni epitafi, uklesani glagoljicom na nadgrobnim kamenim pločama, nalaze se na Kvarnerskim otocima, u Hrvatskom primorju, Istri i Dalmaciji. Epitafi na srednjovjekovnim nadgrobnim spomenicima, tzv. stećcima, nastajali su od 12. do 16. stoljeća u Bosni i Hercegovini i južnoj Hrvatskoj. Pisani su bosančicom te imaju iznimnu umjetničku vrijednost.

Nadgrobní natpisi na hrvatskom području pišu se, dakle, od antičkog vremena do danas. Diješe se na starije i novije hrvatske epitafe. Noviji epitafi datiraju od sredine 19. stoljeća.[1]

3. Epitafi u čitankama iz Hrvatskog jezika za gimnazije

U Nastavnom planu i programu Hrvatskog jezika za gimnazije epitafi se obrađuju u predmetnom području književnost u prvom razredu u nastavnoj cjelini Lirika.

Proučene su sljedeće čitanke:

1. „Baština riječi 1“ autora Milivoja Solara, Snježane Zrinjan i Višnje Sorčik
2. „Čitanka 1“ skupine autora i
3. „Književni vremeplov 1“ autorice Dragice Dujmović-Markusi².

Čitanka „Baština riječi 1“ donosi definiciju epitafa, pjesmu Maka Dizdara „Zapis o zemlji“, prijevod stihova Ianna Pannonija s latinskog jezika i motta pjesme Maka Dizdara, zapis sa sarkofaga kraljice Jelene iz 10. stoljeća i zapis sa stećka iz 1442. godine. „Čitanka 1“ donosi obašnjenje stećaka, pjesmu „Zapis o zemlji“ Maka Dizdara i Tri zapisa sa stećaka. Čitanka „Književni vremeplov 1“ najiscrpnije obrađuje ovu temu: najprije donosi tri kratka epitafa sa stećaka („Hrelja“, „Slovo za Ivana“, „Slovo o vremenu“), zatim podrijetlo riječi epitaf, definiciju epitafa, pojašnjenje stećaka, pjesmu Dragutina Tadijanovića upućenu Ivanu Goranu Kovačiću „Goranov epitaf“, pjesmu Maka Dizdara „Zapis o zemlji“, prijevod stihova s latinskog jezika Ianna Pannonija koji se nalaze na početku pjesme Maka Dizdara te na kraju još jedan Dizdarov epitaf – „Zapis o blagu“.

Noviji epitafi u Slavanskom Brodu i okolici

Učenici jezične, opće i matematičke gimnazije od 2010. do 2018. godine prepisivali su epitafe na 24 groblja. Prepisali su 1400 epitafa: 517 na gradskom groblju i 883 na seoskim grobljima u okolici. Abecedni popis groblja je sljedeći: Bartolovci, Brodski Stupnik, Brodski Varoš, Čajkovci, Donji Andrijevc, Garčin, Gundinci, Kaniža, Kruševica, Lužani, Oprisavci, Oriovac, Podvinje, Radovanje, Sapci, Sibinj, Sikirevci, Slavonski Kobaš, Slavonski Brod, Slavonski Šamac, Stari Perkovci, Stari Slatinik, Strizivojna, Vrpolje i Zadubravlje.

Epitafi su preslikani s nadgrobni spomenika. Pisani su hrvatskim standardnim jezikom, ali sadrže brojne jezične pogreške koje nisu ispravljane. Kosa crta u epitafima označava završetak retka u stihu ili prozi. Tri točke u okrugloj zagradi označavaju izostavljeni dio teksta (ime/ime i prezime pokojnika ili osobe koja je podigla spomenik, datum rođenja i smrti pokojnika). Uz svaki epitaf navedeno je ime i prezime zapisivača epitafa.

² U Gimnaziji „Matija Mesić“ u Slavanskom Brodu koristi se čitanka „Književni vremeplov 1“.

ABECEDNI POPIS GROBLJA I EPITAFI

1. Bartolovci

1. Smiluj mu se Bože / po svetom milosrđu svome. (Izabela Tomakić)
2. Zauvijek si s nama, / svakog dana, svakog jutra / danas mnogo više nego jučer / mnogo manje nego sutra (Izabela Tomakić)
3. Služio sam vjerno Bogu i svom narodu. (Izabela Tomakić)
4. Svidjelo se dragom Bogu / da okiti raj / i uzeo malog (...) / u svoj zagrljaj (Izabela Tomakić)
5. Otišao si kad si najviše volio živjeti. / Sjećanje na tvoj dragi lik ostaje vječno. (Izabela Tomakić)

2. Brodski Stupnik

1. Snivaj, snivaj mili sanak / Dok ti dođe sudnji danak / Zbogom ostaj mili sine / I bratac moj jedini (Marija Barac)
2. Ponosni što smo vas imali / beskrajno tužni što smo vas izgubili. (Slađana Bradarić)
3. Čeznemo nad tvojim likom / Plačemo nad tvojom slikom / Tiho te zovemo u gluhoj noći / Mada znamo da nećeš doći. (Slađana Bradarić)
4. Pod našim si srcima rastao. / Na putu za vječnost zastao. / Uz nas samo kratko ostao. / Bog te sebi za ljubav uzeo. (Marija Barac)
5. Ovdje leži tjelo milo / koje je nama život bilo / s kim smo znali što je radost / bez koga znamo što je žalost. (Marija Barac)
6. Mili sinovi vas više / nema / vaša slika naša / uspomena. (Jelena Šoštarić)
7. Život nestaje u trenutku / ali sjećanje ostaje zauvijek. (Jelena Šoštarić)
8. S tobom smo znali što je život / što je radost, bez tebe / znamo što je tuga i žalost. (Jelena Šoštarić)
9. Gospodine / u tebe se uzdam (Jelena Šoštarić)
10. Ovdje počiva u miru Božjem (...) / Lahka mu zemlja! (Jelena Šoštarić)

3. Brodski Varoš

1. Tebi je sada lakše, / a nama puno teže / ali ostaje ona naša nit / zauvijek da nas veže. (Ivona Dutko)
2. Svakog dana, svake noći, / svakog jutra u cik zore / naše misli tebi hrle / u nebeske tvoje tvore! (Ivona Dutko)
3. Hvala ti za svu ljubav i dobrotu / vječno ćeš biti u našim srcima. (Ivona Dutko)
4. Njega podić više k nama nije moć, / naše srce za njim tuguje dan i noć. (Ivona Dutko)
5. Ovdje leži teška rana / jedna mladost pokopana / samo naša tugo kleta / od dvadeset si nam / otišao ljeta. (Ivona Dutko)

4. Čajkovci

1. Voljeni nikad ne umiru. (Irena Jović)
2. Ovo je tihi dom obitelji (...) (Irena Jović)
3. Lahka joj zemlja! (Irena Jović)
4. Sine, / tebe više nema, / tvoja osta uspomena. / Ti počivaš, / mi plačemo, / dok se s tobom / ne sastanemo. (Irena Jović)
5. Glazba cvili, a pjesma plače, / uz nju se čuje najbliži glas, / rođeni sine i dragi brate, / zašto si ostavio nesretnike nas? (Irena Jović)

5. Donji Andrijevci

1. Čuvamo te... / Kao što školjka biser čuva / u našim srcima i molitvama. / Tvoj osmijeh nas prati... / Tu smo pored tebe sine / ni pisma ne moraš slati. (Mia Orešković)
2. Bila si naš rajski cvijet / Tvojoj i našoj sreći nije bilo kraja / Neka te svjetlost prati / do vječnog raja. (Anamaria Vukašinović)
3. Život je prestao, / ali ljubav će živjeti vječno (Anamaria Vukašinović)
4. Prijatelju, / dal' me znaš il' ne znaš / izmoli mi očenaš. (Matej Vinarić)
5. U duši bol što te nema, / u srcima ponos što smo te imali (Matej Vinarić)

6. Anđeli me zovu, zovu / da ja pođem k njima / na nebu je nama kuća / nama nesretnima. (Matej Vinarić)
7. I oduvijek je bilo / da ljubav ne zna / dubinu svoju / dok ne dođe čas rastanka (Matej Vinarić)
8. Dobri prijatelji su poput zvijezda / Ne vidiš ih uvijek, / ali znaš da su tu. (Tena Degmečić)
9. Ne tugujte dragi moji / Ja umrijeti nisam htio / Životu sam se veselio / Ali Bogu sam bio mio / I on je tako htio. (Matej Vinarić)
10. U cvijetu svoje mladosti / Ti sine ode jedina radosti / Znajuči mili / Da te zauvijek gube / Majka, otac i sestre / Sliku ti ljube / Uplakani od tuge. (Matej Vinarić)

6. Garčin

1. Ni godine koje su prošle, / ni život koji teče, / sjećanje na tebe / izbrisati neće. (Matea Boić)
2. Sjećanja na tebe me bude noću / jer kraj mene nisi ti. / Utjeha mi ostaje Bog / i naša mala Melani. (Matea Boić)
3. S ponosom i ljubavlju čuvamo uspomenu na vas. (Eva Elizabeta Matošević)
4. Voljeni ne umiru. (Eva Elizabeta Matošević)
5. Sa ovog svijeta Bog me uze, / osta samo tuga, bol i suze. (Eva Elizabeta Matošević)
6. Suze niz obraze teku / kao kapi tople kiše, / svi smo te voljeli, / ali dragi Bog ponajviše. (Eva Elizabeta Matošević)
7. Hvala vam za sve što ste nam dali. (Eva Elizabeta Matošević)
8. Otišao si iznenada, Bog je tako htio, / Sretni smo bili, dok si s nama bio. (Eva Elizabeta Matošević)
9. Bio si najveća ljudska vrijednost / hvala ti za sve što si učinio za nas / vrijedilo je živjeti s tobom / nikada te nećemo zaboraviti. (Ana Matičević)
10. Gospodin te blagoslovio, / pokazao ti lice svoje, / svratio pogled svoj na tebe / i dao ti mir... (Ana Matičević)

7. Gundinci

1. Što zemlja razdvaja, / to nebo spaja. (Martina Varzić)
2. Ostaješ zauvijek naša radost, / naša bol i naša uspomena. (Martina Varzić)
3. Draga mama na svemu ti hvala / Što si nama u životu dala / Na tvom grobu sadićemo cvijeće / Koje nikad uvenuti neće. (Martina Varzić)
4. Srest ćemo se jednom, majko, među zvijezdama. (Martina Varzić)
5. Bol i tuga u našim srcima, / uplakane oči danima. (Martina Varzić)

8. Kaniža

1. Svakog dana liju se suze / što sudbina od nas te uze / voljeni tvoji grob će ti kititi / jer te nikada neće prežaliti (Emanuela Hrajnek)
2. Dok počivaš mirno u tišini toj / ja za tobom tugujem / dragi sine moj. / Sudbina okrutna zadade nam rane / otkide te od nas, kao dvijet sa grane. (Emanuela Hrajnek)
3. Uskrsnuće je naša vjera, / susret je naša nada, / misli su naša ljubav. (Emanuela Hrajnek)
4. I ondje gdje sam ja / bit će i moj sluga (Emanuela Hrajnek)
5. Voljeni nikad ne umiru / dok žive oni koji ih vole (Emanuela Hrajnek)

9. Kruševica

1. Spavaj slatko sine u carstvu vječnog sna / kako je tvojim roditeljima to njihovo srce zna. (Eva Kopic)ć)
2. Struju sam radio / mnoge mnoge domove / sam osvjetlio / pa i meni da svjetli / vječni dom. (Eva Kopic)ć)
3. Draga braćo život nas je rastavio, / ali su naša srca zauvijek spojena. (Eva Kopic)ć)
4. Tuga i bol još su veći / jer ni zadnje zbogom / nisi stigao reći. (Eva Kopic)ć)
5. Prerano si nas ostavio / srce bolno jeca / za tobom tuguju / supruga i tvoja djeca. (Eva Kopic)ć)

10. Lužani

1. Svako ljeto na Tvom grobu / Procvast će cvijeće, / Ali tvoje srce nikad više / Zakucati neće! (Lana Jergović)
2. Tko kraj moga groba prođe, / Neka malo okom skrene. / Nek se sjeti tada mene / I mladosti izgubljene. (Lana Jergović)
3. ...a ti si srcem svim, / tako mnogo Sunca dala, / šta možemo neg' ti reći / od sveg srca hvala! (Lana Jergović)
4. Samo nebo tajnu / tvog odlaska zna / što si nas napustio tako mlad / bila je to sudbina zla / koja te razdvojila od nas. (Lana Jergović)
5. Poći ćemo daleko iznad / zvijezda u nebeske dvore. / Viječnosti ovdje smo bili / samo prolaznici. (Lana Jergović)

11. Oprisavci

1. Tvoj dragi lik i tvoja dobrota / Ostat će s nama do kraja života. (Ivan Kurkutović)
2. Bog me dade Bog me uze / Osta majka lijuć suze. (Ivan Kurkutović)
3. Zbogom djeco draga / Ubiše nas zlobni ljudi / Bog nek im dobri sudi. (Ivan Kurkutović)
4. O premilostivi Isuse, / Podijeli mu život vječni! (Ivan Kurkutović)
5. Ko god prođe pored groba moga / Nek se sjeti đaćkog doba moga. (Ivan Kurkutović)

12. Oriovac

1. Počivaju u miru Božjem (Lana Beronja)
2. Lahka mu zemlja (Lana Beronja)
3. Ovdje čekaju uskrsnuće (...) (Lana Beronja)
4. Voljeni sine i dragi brate, / još uvijek tri srca kucaju za te (Lana Beronja)
5. Pokoj vječni (Lana Beronja)
6. Kad pročitaš moje ime, / čitaoče, požali me. / Oh, kakva je smrt nemila / mladost moju pokosila. / Pokosi mi lijepe nade i / crnoj me zemlji dade. (Irena Rosandić)
7. Umro mučeničkom smrću / za slobodu Hrvatske. (Irena Rosandić)

8. Ljubeći domovinu život izgubi / 1944. godine daleko od obitelji. / Kad već groba nema / spomenik mu podižu djeca. (Dorotea Krnić)
9. Mučenički slavno pade, / za ideale život dade, / pokoj vječni Bog mu daj / njegovoj duši vječni raj. (Dorotea Krnić)
10. Rano si nas ostavila, / kćerko naša mila. / K anđelima si otišla / jer si nalik njima bila. (Dorotea Krnić)

13. Podvinje

1. Duh Sveti neka te prati. (Marija Vidaković)
2. Neka te Božja ljubav prati. (Marija Vidaković)
3. Svjetlost vječna svjetlila mu (Marija Vidaković)
4. Srest ćemo se jednom među zvijezdama (Valentina Jarić)
5. Leti ko lišće što vir ga vije / za let si dušo stvorena / za zemlju nije za pokoj nije / cvijet što nema korijena (Valentina Jarić)
6. Laka ti zemlja, / mirni ti snovi, / neka ti duša / ka Bogu plovi. (Katarina Đogaš)
7. Sinovi spavajte mirno vječni san / združice nas sudnji dan (Filip Gruber)
8. Zbogom! Idem, on me zove / čuvaj mi anđelčice moje (Filip Gruber)
9. Pozivam za svjedoka vrijeme, / početak i svršetak svega / da je svaki čovjek na gubitku (Filip Gruber)
10. Otišo je otac moj polako, / otišo je s mirisima jutra (Filip Gruber)

14. Radovanje

1. U vječni spomen hrvatskim braniteljima. (Ivana Tomljenović)
2. Neka ti je laka hrvatska zemljica. (Ivana Tomljenović)
3. Ponosni smo što smo te imali / i zauvijek tužni što smo te izgubili. (Ivana Tomljenović)
4. Ostala je samo bol. (Ivana Tomljenović)
5. „U tebe se uzdam Gospodine, / dobrota tvoja neka bude nad nama.“ (Ivana Tomljenović)
6. (...) moli za nas. (Ivana Tomljenović)

7. Gospodin je pastir moj / ni u čem ja ne oskudijevam, / na poljanama zelenim / On mi daje odmora. (Ivana Tomljenović)
8. Nemirno je srce naše / dok se ne smiri / u tebi, Gospodine. (Ivana Tomljenović)
9. Crna zemljo lahka njemu budi, / ne pritišći ove mlade grudi. (Ivana Tomljenović)
10. Zaustavljena stranica knjige života, / mladost presječena, želja ne ispunjena. (Ivana Tomljenović)

15. Sapci

1. Mrak je svijetao / tišina glasna / otkad si umro / smrt mi je jasna. (Ivana Švedić)
2. Mirno spavaj zlato moje / mirno spavaj anđele moj bijeli (Ivana Švedić)
3. Tebe ovdje nema / samo tvoja slika / majci uspomena (Ivana Švedić)
4. Bog je ljubav / i tko ostaje / u ljubavi, / u Bogu ostaje / i Bog u njemu (Ivana Švedić)
5. Voljena kćeri / kako se pati / to samo znade / otac i mati (Ivana Švedić)
6. U tišini vječnog srca / s tobom su moje misli (Ivana Švedić)
7. Poput daška je čovjek / dani njegovi kao sjena nestaju (Ivana Švedić)
8. Gospodin te blagoslovio. / Pokazao ti lice svoje, / svratio svoj pogled na tebe / i dao ti mir. (Ivana Švedić)
9. Suze niz obraz teku / kao kapi tople kiše / svi smo te voljeli / ali dragi Bog puno više (Ivana Švedić)
10. Vrijeme prolazi, ali bol i tuga za tobom / ostaju vječno u našim srcima (Ivana Švedić)
11. Mirno spavaj zlato moje / mirno spavaj anđele moj bijeli (Ivana Švedić)

16. Sibinj

1. Ti bez života mi bez sreće / srce te naše prežaliti neće (Helena Bogunović)
2. Laka ti bila Hrvatska gruda (Helena Bogunović)
3. Snivaj mirno vječni sanak majčina nado. (Dorotea Travarević)

4. Tu pod ovom hladnom zemljom / leže kosti vrijednih tijela / hladna ih je zemlja / u zagrljaj svoj uzela. (Dorotea Travarević)
5. Neka ti je laka / Hrvatska zemlja / za koju si svoj / mladi život dao (Dorotea Travarević)
6. S vjerom u vječni život / U koji te Bog poveo / S molitvom na usnama / Čekamo trenutak / Ponovnog susreta s tobom (Dorotea Travarević)
7. Spavaj tata naša te molitva prati (Bjanka Kovačević)
8. Sudbina je tako htjela / da je nama tebe u najljepšem / cvjetu mladosti od nas uzela / i nama veliku bol nanjela (Dorotea Travarević)
9. Teško je povjerovati da više nisi sa mnom, / ali je dobro znati da si jednom bila. (Dorotea Travarević)
10. Suza sama od sebe krene / kada te netko spomene (Dorotea Travarević)

17. Sikirevci

1. Dragi dado³ na svemu ti hvala, / sadit ćemo cvijeće koje nikad uvenuti neće. (Ivana Živić)
2. Nije meni mladom laka smrt bila / kad je moju mladost Sava pokupila. (Ivana Živić)
3. Oko tebe grobovi, svud tišina nijema. / Tako si nam potreban, a više te nema. (Stjepan Matić)
4. U tišini vječnog mira prati te naša ljubav (Stjepan Matić)
5. Nisi rekao riječ, nisi rekao zbogom. / Ostavio si nas da žalimo za tobom. (Stjepan Matić)
6. Na tvom grobu tiho se molimo, / kao i prije silno te volimo. (Sandra Tomić)
7. Bio si lijepi mladi cvijet / Prerano si ostavio ovaj svijet / Nama si ostavio bol sa tugom / da tebi ljepše bude na svijetu drugom. (Sandra Tomić)
8. Rijeke života nas nose različitim putovima, / ali sve imaju isti kraj. Vječnost. (Sandra Tomić)
9. Utjeha ne postoji, a tuga i bol ostaju. (Sandra Tomić)
10. Tvoja ljubav, plemenitost, dobrota i tvoja sjena / ostat će s nama za sva vremena. (Sandra Tomić)

³ Dado je slavonizam, a znači otac.

18. Slavonski Brod

1. Smrt nije kraj. (Marija Buzar)
2. Voljeni nikad ne umiru (Marija Buzar)
3. Darovao sam život za domovinu / nadam se nagradi vječnog života. (Vlatka Lubina)
4. Ja sam uskrsnuće i život. / Tko u mene vjeruje, / ako i umre, živjet će. (Nina Rosandić)
5. Tu počiva čovjek mio / koji nam je život bio. (Karlo Živatović)
6. Pod mojim si krilom rastao / Na putu za vječnost zastao / Bog te za ljubav uzeo / Meni molitvu ostavio! (Ana Karlič)
7. Ti si, Gospodine, život i uskrsnuće naše. (Andrej Matković)
8. Živim, ali ne više ja, / već Krist živi u meni (Vjenceslav Damičević)
9. Navik on živi ki zgine pošteno (Vjenceslav Damičević)
10. Godine prođoše / a bol se ne briše / što dalje ide / boli sve više (Brigita Hiller)
11. Došlo vrijeme da i ja u vječnost pođem! (Tomislav Krištija)
12. Nek' te Božja ljubav prati. (Damir Tolić)
13. Dragi sine visoki jablane / grubo su ti salomljene grane, / salomito mlado tijelo vito / blagi osmjeh srce plemenito. (Barbara Domjanović)
14. ...sine voljeni / ne brišu te / godine niti se / skriva tama / anđeo si koji / nas prati i / vječno živi / sa nama... (Domagoj Dokuzović)
15. Sjaj svijeća i molitve naše / neka vas prate. (Zlatko Gavran)
16. U grobu je mir. (Marko Gangur)
17. Zauvijek si u našim srcima. (Stela Vasiljević)

18. Brate nisi rekao ni riječi / nisi rekao ni zbogom / ostavio si jednu sestru / da tuguje za tobom (Rea Dimitarević)
19. Voljeni sine, tog tmurnog i kišovitog dana / u najljepšem cvijetu mladosti, / otišao si na put s kojeg / se nikada nećeš vratiti. / Tvoj lik živjet će vječno / u našim srcima. / S ljubavlju i tugom mislimo na tebe. (Monika Kovačić)
20. Laka ti bila hrvatska zemlja. (Kristina Duspara)
21. Dragi sine! Tiho snivaj svoj vječni san. (Ivan Sudić)
22. Vrijeme prolazi, ali ne donosi zaborav. / Po dobroti te pamtimo, s ljubavlju spominjemo / i u srcu zauvijek čuvamo. (Matea Popadić)
23. Smrt je granica života, ali ne i kraj sjećanja. (Elizabeta Kovač)
24. Ja spavam, a srce je moje budno. (Ivana Milković)
25. Ovdije sam legao, / spavam na svojoj zemlji. (Jela Ćosić)
26. Tvoj se život ugasio, prerano je bilo / ostala sam tužna ja i naše djece milo. (Dominik Udovičić)
27. Do viđenja, draga majko, / do viđenja / Ti mi, mila, jednom bijaše sve, / taj rastanak dogovoren / bez našeg htijenja / obećava i sastanak, zar ne? (Maja Bervar)
28. Davno ti sam legao / i dugo ti mi je / ležati / Davno / da trava mi kosti / Davno / da crvi mi meso / Davno / da stekoh tisuću imena / Davno / da zaboravih svoje ime (Davor Drčelić)
29. Inati se, Slavonijo. / Sin tvoj u srcu te nosi. (Klara Klaić)
30. Sve je prolazno, / život ode u trenu, / ali sjećanja ostaju zauvijek (Kristina Vidović)

19. Slavonski Kobaš

1. Ovdje leži teška rana / jedna mladost pokopana / rano naša tugo kleta / od sedamnaest si nam otišao ljeta (Marija Plemenčić)
2. ...I Bog stvori sunce, ono dođe, prođe / i opet se vrati. / I Bog stvori mjesec, on dođe, prođe / i opet se vrati. / I Bog stvori čovjeka, on dođe, prođe / al' nikad se više ne vrati. (Marija Plemenčić)
3. Dragi naš (...) u duši bol što te nema / u srcu ponos što smo te imali / bio si voljen i ostat će u srcima našim nezaboravljen. (Marija Plemenčić)

20. Slavonski Šamac

1. U srcu tuga, / na grobu tišina / u našem domu praznina. (Mario Bošnjaković)
2. Samo je u Bogu mir, dušo moja, / samo je u njemu spasenje. (Marizabela Zmaić)
3. U srcu si našem ti pali heroj hrvatski. / Sestrice te tvoje vole i Bogu se za te mole. / Majka cvijećem grob ti kiti, liku hrvatski plemeniti. (Marizabela Zmaić)
4. Mnogo htjela / mnogo započela / sudbina kleta / mladost joj uzela. (Marizabela Zmaić)
5. Tu pod ovom hladnom pločom / leže kosti vrijednog tijela / Hrvatska ih majka zemlja / u zagrljaj svoj uzela. (Marizabela Zmaić)

21. Stari Perkovci

1. U srcu tuga, / na grobu tišina / u našem domu praznina. (Mario Bošnjaković)
2. Samo je u Bogu mir, dušo moja, / samo je u njemu spasenje. (Marizabela Zmaić)
3. U srcu si našem ti pali heroj hrvatski. / Sestrice te tvoje vole i Bogu se za te mole. / Majka cvijećem grob ti kiti, liku hrvatski plemeniti. (Marizabela Zmaić)
4. Mnogo htjela / mnogo započela / sudbina kleta / mladost joj uzela. (Marizabela Zmaić)
5. Tu pod ovom hladnom pločom / leže kosti vrijednog tijela / Hrvatska ih majka zemlja / u zagrljaj svoj uzela. (Marizabela Zmaić)

22. Stari Slatinik

1. Samo oni koji te vole / znaju kako je živjeti bez tebe. (Dora Borić)
2. Ljudski je život tek trenutni bljesak, / što danas bi stijena već sutra je pijesak. (Dora Borić)
3. Nek živi zemlja moja / nek na njoj sunce sja / nek rodi rodna gruda / jer tako ću živjeti ja. (Dora Borić)
4. S ljubavlju tugom i ponosom / čuvamo uspomenu na tebe. (Dora Borić)
5. Ponosni što smo vas imali, / beskrajno tužni što smo vas izgubili. (Dora Borić)

23. Strizivojna

1. Lahka mu tijelu bila zemljica, / a rajsku slavu uživala dušica. (Rozalija Damjanović)
2. Dvanaest ljeta ja sam bio / kad sam život izgubio. / Tijelo moje nek počiva / a dušica raj uživa. (Rozalija Damjanović)
3. Sunce žarko spusti svoje zrake. / Ovdje leži jedino u majke. (Katarina Damjanović)
4. Za Hrvatsku i za dom / dadoh život svoj. / Ubiše me, nisam kriv / Volio bih da sam živ. (Patricija Užarević)
5. Heroji ne umiru... (Patricija Užarević)
6. Snivajte djeco vječni sanak / dok ne dođe sudnji danak. (Patricija Užarević)
7. Ne plačite nad grobom mojim, / samo mu tiho priđite. / Sjetite se dobrote moje i / vječni mi mir poželite. (Patricija Užarević)
8. Smrklo se Sunce nama / prekrila nas mučna tama / ljuto tišti gorka rana / srećo naša zakopana. (Patricija Užarević)
9. Bura života mlada te skrši. / Tvoj mladi život prerano svrši. / Snivaj mirno doći će čas / kad ćeš opet biti uz nas. (Patricija Užarević)
10. Kap od rose kad zablista / na tvom grobu sine mili / znaj da to su suze gorke / majke što za tobom cvili. (Patricija Užarević)

24. Vrpolje

1. Anđeli nek te čuvaju / I s tobom snove snivaju! (Marijan Matić)
2. Jedini! / Zauvijek si u našim / snovima, mislima i srcima! (Marijan Matić)
3. Tvoj mi vedar osmijeh / Izbljediti neće, / Nosit ću ti cvijeće, / Palit ću ti svijeće. (Marijan Matić)
4. Pusti suzu, mora pasti, / Život nam se svima gasi! (Marijan Matić)
5. Čovječe, prah si bio, / U prah ćeš se pretvoriti. (Marijan Matić)

25. Zadubravljje

1. Ne umiru oni koji se vječno pamte. (Kristina Martić)
2. Crna zemljo što se ne otvoriš / Roditelju što ne progovoriš / i pogledaš najmilije svoje / kako tužni pred tobom stoje (Kristina Martić)
3. Tvoje srce zauvijek će kucati u našim srcima. (Kristina Martić)
4. Kad ti život počne najljepše cvasti / u taj hladni grob morala si pasti. / Tvoju dušu Bog k sebi uze, / tvoji najmiliji proljevaju suze. (Kristina Martić)
5. Bog je ljubav i tko ostaje u ljubavi, / u Bogu ostaje i Bog u njemu. (Kristina Martić)

5. Značajke epitafa iz Slavenskog Broda i okolice

Noviji hrvatski epitafi, pa tako i epitafi u Slavenskom Brodu i okolnim selima, mogu se podijeliti u tri osnovne skupine.[1].

Prvu skupinu čine nominalni epitafi. Oni su najbrojniji (čine 90% novije hrvatske epitafike), a sadrže samo „ime i prezime pokojnika, najčešće uz simbol križa ili kojeg drugog ikoničkog znaka“[4]

Drugu skupinu tvore aforistički epitafi. Oni sadrže „aforizme, poslovice, poslovične izričaje, mudre misli, epigrame i citate“⁴, kao i parafraze. Citati su uzimani iz „Biblije“, ponajviše iz „Psalama“, iz „Kur'ana“ te iz pjesama hrvatskih pjesnika Antuna Gustava Matoša, Dragutina Domjanića, Antuna Branka Šimića, Tina Ujevića, Nikole Šopa, Josipa Pupačića, Nikole Milićevića i dr. te ruskog pjesnika Sergeja Aleksandroviča Jesenjina.

Treću skupinu čine literarizirani epitafi koji „književno tematiziraju sve što se može reći o pokojnicima, i to tako da se tekstom postigne što veća izražajnost i funkcionalna primjenjivost.“⁵ No, ni literarizirani epitafi nisu dosegli visoku umjetničku vrijednost nego na impresionistički način, najčešće klišeiziran, opisuju događaje iz pokojnikovog života, smrt i odnos ožalošćenih prema pokojniku, ali i odnos pokojnika prema njima (jer on živi u vječnosti). Kršćanski svjetonazor i hrvatstvo odlike su većine epitafa.

Autori epitafa nepoznati su pojedinci iz naroda čiji su literarni tekstovi ostali zauvijek uklesani na mnogim nadgrobni spomenicima u Slavenskom Brodu i okolici.

⁴ O. c., str. 493.

⁵ O. c., str. 493.

6. Zaključak

Epitaf označava nadgrobni natpis i kratku lirsku pjesmu koja sažeto ocrtava čovjekov odnos prema prolaznosti života i čovjekovoj sudbini. Nadgrobni natpisi na hrvatskom području pišu se od antike do danas. Dije se na starije i novije epitafe. Noviji epitafi dijele se na nominalne, aforističke i literarizirane. Autori epitafa su anonimni pojedinci iz naroda.

Učenici Gimnazije „Matija Mesić“ od 2010. do 2018. godine popisali su 1400 epitafa na 24 groblja u Slavanskom Brodu i okolnim mjestima. Popisani epitafi pripadaju skupini novijih hrvatskih epitafa. Odlikuju ih istovjetne sadržajne, stilske i idejne značajke, kao i epitafe u drugim dijelovima Hrvatske.

U tišini vječnog mira prati te naša ljubav. (Stjepan Matić)

7. Literatura

- [1] Botica, S. (2007.). *Novi hrvatski epitafi*. Zagreb: Školska knjiga.
- [2] Dujmović-Markusi, D. (2007.). *Književni vremeplov 1*. Zagreb: Profil.
- [3] Hercigonja, E. (1975.). *Povijest hrvatske književnosti 2: Srednjovjekovna književnost*. Zagreb: Liber-Mladost
- [4] *Hrvatski enciklopedijski rječnik* (2002.). Zagreb: Novi Liber.
- [5] Skupina autora (2014.). *Čitanka 1*. Zagreb: Školska knjiga.
- [6] Solar, M.; Zrinjan, S.; Sorčik, V. (2014.). *Baština riječi 1*. Zagreb: Alfa.

Stručni rad

Školski projekt „Naš planet“

Anica Globan Kovačić, učiteljica savjetnica

Osnovna škola Vojnić

Sažetak

Autor sam projekta „Naš planet“ koji je realiziran u dva navrata šk.god. 2010./2011. i 2017./2018. U projektu su sudjelovali svi učenici i djelatnici OŠ Vojnić. Učenici su istraživali okoliš te saznali kako ga sačuvati te u njemu uživati sada, ali i u vremenima koja dolaze. Sudjelovanje u projektu je izazvalo veliko zanimanje u učenika. Dan otvorenih vrata, kao završnica projekta, dao je mogućnost svima zainteresiranima da se upoznaju s rezultatima projekta. Suradnja s lokalnom zajednicom je bila na visokom nivou.

Ključne riječi: okoliš, ekologija, OŠ Vojnić

1. Uvod

Na sjednici Učiteljskog vijeća sam upoznala učitelje sa svrhom, ciljem i namjenom Projekta. Svaki je učitelj dobio svoj obrazac.

Tablica 1.

SVRHA I CILJEVI PROJEKTA
Sažetak teme ili ideje projekta:
Popis obrazovnih sadržaja koje će učenici naučiti u projektu:
Ključne vještine koje će učenici steći ovim projektom. Najvažnije, one koje ćete vrednovati.
Navike i stavovi koje će učenici steći radom na ovom projektu:
Utvrđite granice projekta.
KLJUČNA PITANJA
Navedite ključna pitanja i potencijalne izazove za koje smatrate da su od izuzetne važnosti za ovaj projekt i koji su povezani sa stjecanjem učeničkih znanja koja ćete vrednovati na kraju projekta.
Navedite i opišite ulogu informacijsko-komunikacijske tehnologije koja će se koristiti u projektu.
PLAN VREDNOVANJA
Definirajte očekivana postignuća ciljeva projekta
U početnoj fazi projekta:
Tijekom projekta:
Na kraju projekta:
Definirajte uvjete za primjereno ostvarenje svakog zadatka projekta

Naziv zadatka:
Uvjeti za ostvarenje zadatka:
Naziv zadatka:
Uvjeti za ostvarenje zadatka:

PLAN PROVEDBE ZADATAKA PROJEKTA

Detaljizirajte projekt tako da napravite popis svih zadataka koje je potrebno napraviti da bi se dobio konačan rezultat projekta.
 Što učenici moraju znati da bi mogli izvršiti zadatke?
 Kada i na koji način će naučiti ono što ne znaju, a potrebno im je za realizaciju zadataka?

Naziv zadatka:

VREMENSKI TIJEK IZVOĐENJA PROJEKTA

Navedite datum i vrijeme trajanja svake aktivnosti.

Aktivnost	Datum	Vrijeme trajanja
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		

7.		
8.		
9.		
10.		

UPUTE UČENICIMA ZA RAD U PROJEKTU

Napravite uputu za izvođenje projekta koja se sastoji od niza koraka koje je potrebno napraviti da bi se projekt realizirao. U uputu uvrstite i popis potrebnih materijala kao i izvore informacija koje će učenici koristiti za rad na projektu.

Kako će učenici dati svoja mišljenja o radu u projektu?

- a) diskusijom
- b) putem individualnog obrasca
- c) putem skupnog obrasca

2. O projektu

2.1. Cilj projekta

- upoznati učenike s osnovnim znanjima o planetu Zemlji, s prirodnim elementima (reljef, klima, vode, tlo, biljni i životinjski svijet) i njihovu međuodnosu s društvenim pojavama
- upoznati učenike s ekološkim problemima u svijetu i sa značenjem i mogućnostima očuvanja okoliša za zdravlje i kvalitetu života sada i u budućnosti
- poticati zanimanje za opažanje u prirodi, istraživanje i logično zaključivanje o sastavnicama i ustroju živoga svijeta
- usvajanje znanja o očuvanju i promicanju zdravlja
- znati obrazložiti važnost pravilnoga odlaganja otpada
- uočiti vezu između aktivnosti ljudi i onečišćenja okoliša te navesti primjere iz zavičaja
- razlikovati smeće i otpad te koristan i štetan otpad
- znati na koji način smanjujemo količinu kućnog otpada

- razvijanje sposobnosti za primjene informacijske i komunikacijske tehnologije u različitim područjima primjene
- razvijati sposobnost znanstvenoga razmišljanja i priopćavanja rezultata istraživanja
- upotrebljavati uzrastu primjerene multimedijske izvore za istraživanje (interaktivne udžbenike, obrazovne programe, multimedijske enciklopedije i sl.)
- razvijati promatranje, otkrivanje novih spoznaja, smisla za analizu
- usmjeravati učenike na donošenje zaključaka
- razvijati prosuđivanje i obrazlaganje
- poticati znatiželju i istraživačku zainteresiranost
- razvijati i njegovati kritičko mišljenje i zaključivanje na temelju opažanja
- razvijati znatiželju za prirodu i prirodne pojave
- istraživati i upoznavati zavičajne posebnosti
- promicati ljubav prema zavičaju i domovini
- razvijati želju za očuvanjem i zaštitom prirodne baštine
- razvijati ekološku svijest
- razvijati odgovornost za vlastito zdravlje
- pružiti mogućnost za suradničko učenje i navikavanje na zajednički rad
- razvijati sposobnosti izražavanja doživljaja, osjećaja, misli i stavova
- ostvarivanje uspješne usmene i pisane komunikacije
- razvijati samostalni i suradnički, praktični i stvaralački rad
- razvijati vizualno, kritičko i stvaralačko mišljenje
- razvijati likovnu/vizualnu komunikaciju
- razvijati glazbenu kreativnost
- uspostavljanje i usvajanje vrijednosnih mjerila za (kritičko i estetsko) procjenjivanje glazbe
- razvijati i poticati vještine timskog rada kroz pristup koji se temelji na eksperimentiranju i istraživanju i usmjeren je prema učenicima
- razvijati sposobnost motrenja, uspoređivanja i zaključivanja
- razvijati sposobnost kritike i samokritike
- razvijati upornost u radu
- razvoj senzibiliteta prema ekologiji
- razvijati učeničku kreativnost na svim područjima (dramsko, literarno, glazbeno i likovno stvaralaštvo)

2.2.Namjena

- poticanje učenika na samostalno učenje i usvajanje uspješnih strategija učenja i služenja znanjem pripremajući ih za cjeloživotno obrazovanje
- razvijanje navika skupnog i suradničkog učenja kao i sposobnosti samoprocjene i samovrednovanja osobnih postignuća te mogućnost objektivne usporedbe s postignućima drugih
- istraživačko učenje, veza sa stvarnim svijetom, korištenje raznih izvora informacija uključujući različite oblike medija (knjige, časopise, CD-e, TV, internet i sl.)
- razumjeti kako na koristan način rasporediti prikupljene podatke
- sustavno senzibiliziranje i motiviranje učenika za razvijanje tolerancije i empatije prema drugomu i drugačijem
- korištenje timova

- primjenjivati stečena znanja u svakidašnjem životu
- omogućavanje osobne afirmacije učenika
- međusobno prihvaćanje mišljenja
- doživjeti školu kao mjesto susreta, zajedništva, radosti i učenja
- uključivanje obitelji i lokalne zajednice u proces poučavanja i učenja
- aktivan boravak u prirodi
- sudjelovanje u obilježavanju Dana planeta Zemlje

2.3. Nositelji

autor: Anica Globan Kovačić, učiteljica savjetnica

svi učenici i djelatnici OŠ Vojnić

2.4. Način realizacije

- utvrđivanje rokova za izvođenje projekta
- dodjeljivanje zaduženja za provođenje projekta i samog Dana otvorenih vrata
- sastanak s učenicima predmetne nastave– odabir radionica i davanje zaduženja, učenici zaduženi za doček gostiju, podjelu promotivnog materijala, tehničku podršku aktivnosti
- učenici razredne nastave će sudjelovati u radionicama unutar svojeg razrednog odjela
- izrada konačnog programa aktivnosti i vremenika svih aktivnosti
- izrada promotivnog materijala
- distribucija promotivnog materijala po osnovnim školama Karlovačke

Planiranje projekta:

- sažetak teme
županije, obavijest medijima o održavanju aktivnosti
- utvrđivanje popisa obvezatnih znanja koje će učenici naučiti u projektu
- utvrđivanje vještina koje učenici moraju steći radom u projektu
- utvrditi i napisati mišljenja i stavove koje će učenici razvijati tijekom rada u projektu
- utvrđivanje ključnih pitanja
- napraviti popis potrebnih alata, programa, i ostalih tehničkih resursa koji će se koristiti u okviru projekta

Izvođenje projekta:

- ovisno o nastavnom predmetu i voditelju radionica (izrada modela Zemlje; onečišćenje okoliša; izrada stabla od otpadnog materijala –žica, papira i limenki bezalkoholnih pića; prikupljanje starog papira; reciklaža novinskog papira; sastavljanje reklame ili i reklamnog plakata koji će potaknuti ljude na pravilno odlaganje otpada; izrada stalaka za olovke te držača časopisa, sadnja cvijeća, likovne, literarne, dramsko-scenske radionice...)

2.5.Vremenik

- od rujna do travnja
- Dan otvorenih vrata 20. travnja (Dan planeta Zemlje se obilježava u vrijeme proljetnog odmora učenika)

2.6.Troškovnik

- potrošni materijal za rad učenika (papiri za fotokopiranje, papiri u boji, kartoni, hamer papiri, ljepilo, glina, tegle, sadnice, žica, promotivni plakati, CD-i, ...); oko 1 000 kuna
- troškove snosi Škola

2.7.Način vrednovanje

- voditelj svake radionice ispunjava radne listove koji nam služe za praćenje napretka rada te nam pružaju informacije o: trenutnom stanju napretka projekta, planovima i sugestijama za daljnje korake, eventualnim problemima i poteškoćama koje mogu narušiti ostvarivanje ciljeva projekta te prijedlozima za njihove ispravke, dodatnim potrebama projekta koje nisu navedene u početnom planu projekta
- ocjenjujemo konkretne rezultate projekta i aktivnosti učenika
- anketni listić posjetiteljima pri odlasku iz Škole
- samovrednovanje
- pohvale i priznanja

2.8.Način korištenja rezultata vrednovanja

- poticaj za daljnje razvijanje ekološke svijesti i istraživačkog učenja
- poticaj za daljnje razvijanje učeničke kreativnosti na svim područjima

3.Zaključak

Plan projekta sam poslala Ministarstvu zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva te smo od njih dobili pokroviteljstvo. Ovaj ćemo projekt, zbog njegove uspješnosti, sigurno ubrzo ponoviti.

Za obje godine sam zamolila poznatog ilustratora Niku Baruna da nam napravi logo.

Sl. 1

Sl.2.

Fotografije

Sl.3.

Sl.4

Sl.5.

Sl.6

Sl.7.

Sl.8.

Sl.9.

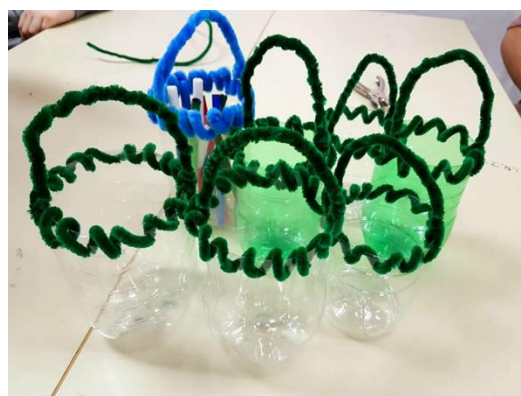
Sl.10.

Sl.11.

Sl.12.

Opis tablica i fotografija

Tablica 1 – Obrazac za svakog učitelja

Sl.1. Ilustracija Nike Baruna za šk.god. 2010./2011.

Sl.2. Ilustracija Nike Baruna za šk.god. 2017./2018.

Sl.3. Izgled hola za Dan otvorenih vrata

Sl.4. Kukci od drva

Sl.5. Radovi vezilja 1

Sl.6. Radovi vezilja 2

Sl.7. Cvjetovi od papira

Sl.8. Zasađeno cvijeće

Sl.9. Hranilica za ptice

Sl.10. Ukrašavanje staklenih boca

Sl.11. Životinje od plastelina

Sl.12. Od plastike i vune...

Stručni rad

PO TRAGOVIMA LJUBLJANE I LJUBLJANICE - otkrivanje povijesti grada i rijeke

Natalija Mihelčić, prof.

Osnovna škola Stopiče, 8322 Stopiče, Slovenija

Sažetak

Ovaj put osvjetljujem primer povezivanja sati povijesti s muzejem, koji se je izvršio izvan institucionalnih (muzejskih i školskih) prostora. Kao i dosada surađivanje škole s muzejem bilo je jako uspješno, pogotovo izvan školskih prostorijama, gdje su učenici učili i upoznavali prijestolnicu svoje države, Ljubljane. Sa suradnjom Mestnog muzeja Ljubljana je rad sa učenicima bio izveden u samom gradu Ljubljane i djelomice uzduž rijeke Ljubljanice u središtu grada. Muzejski rad činio se odličan oblik rada na otvorenom jer je ponudio neposredan dodir s okolinom i prostorom gdje su učenici lakše predstavljali događaje stoljećima natrag i zamišljali, kako je Ljubljanica nekada puno značila za tadašnje stanovništvo te kakvu ulogu je odigrala za cijelo mjesto.

Muzejski rad u sklopu dana aktivnosti bio je izveden za učenike 8. razreda, a istovremeno se rad temeljio na riješavanju radnih listova te promatranja (povijesnih) zgrada, krajolika i vrveža u mjestu.

Ključne riječi: muzej, Ljubljana, muzejski rad, Ljubljanica.

1. Uvod

Ni ovaj put sat povijesti u okviru dana aktivnosti, koji je trajao cijeli dan, nije bio izveden bez suradnje muzeja, ali ovaj put Mestnog muzeja Ljubljana, koji najbolje prezentira prošlost prijestolnice kroz različita razdoblja. Njegova uloga za dan aktivnosti za učenike 8. razreda bila je vrlo važna zbog nuđenja ogromne količine muzejskih eksponata i znanja o glavnom gradu, također mogućnosti izvedbe vodenog ogleđa po Ljubljani i uzduž većeg dijela Ljubljanice. Treba spomenuti, da kompleksnost ovakvog načina rada produbljava znanje pojedinaca, omogućava prikupljanje novih iskustava i svakako, nudi mogućnosti za stjecanje znanja na način, koji odgovara pojedincu. Tu imamo u mislima načine koji pružaju brzo pamćenje, razumijevanje i njihovi interpretaciju – ti načinu mogu imati vizualni-slušni aspekt, također je snalaženje u nekom prostoru vrlo važno.

Posjet muzeju uz vodeni ogleđ i rad na otvorenom svakako znače zanimljiv i živ način učenja, pogotovo za one, kojima učenje stvara poteskoće u različitim aspektima učenja. Ali ovakav rad s učenicima tretira se za nekoliko bolje zahtjevnijim i u pedagoškom smislu na višoj razini jer učenicima omogućava da znanje steknu preko različitih vidika nuđenja i pružanja kanala učenja, također veliku ulogu odigra je i sam prostor kao prostor učenja. Ali danas se uključenost muzeja i drugih kulturno-odgojnih ustanova preferira te promovira do točke da rad s njima postaje nešto samo po sebi prihvaćeno. Moramo reći da tehničko-organizacijski se je potrebno pripremiti na izvedbu takvog sata, ali svrha je pružiti učenicima što bolji način stjecanja znanja o određenoj temi.

Tu se sreću različite nijanse i načini učenja, koji prezentiranju povijest. Naime muzejski rad odnosno učenje u muzeju povezano je i s višepredmetnim povezivanjem, interdisciplinarnošću te upoznavanju prostora u kojem se kao posjetioci nalaze. Veću važnost ćemo tu posvetiti muzeju i prostoru, o višepredmetnom povezivanju i interdisciplinarnošću ćemo samo napomenuti da imaju također veliku ulogu kod učenja jer nude više pogleda i znanja o nekoj temi, pogotovo da učenici steknu važnu komponentu ovakvog rada – dobiju cjelovito znanje o određenoj temi iz različitih pogleda. Kao o važnosti međupredmetnog i međuinstitucionalnog povezivanja su pisali mnogi, također je o važnosti muzeja u školskim planovima pisalo mnogo autora, ali možemo reći s dobrim razlogom. Muzeji kao odgojna ustanova ne može i ne smiju biti otuđeni od prostora (okoline) u kojoj se nalazi. Njegovo djelovanje znači stvaranje veza s pojedincima, grupama, drugima ustanovama i organizacijama, u našem primjeru sa školom. Pogledajmo nekoliko pozitivnih značajki ovakve suradnje. Prema pisanju Vlaste Vodeb znači suradnja s muzejem traženje trajnog odnosa i veza s anjima, koje se svodi na unutrašnju moć za osobni razvoj, razvijati osjećaj za kulturnu baštinu, razmjenu znanja i spretnosti te na kraju i sve to nudi i muzeju da opravda svoje postojanje [5]. Upravo zbog toga je suradnja sa njim jako dobrodošla i prihvatljiva. Za razliku od konvencionalne nastave muzeji imaju važnu ulogu »hranitelja« povijesti te nude mogućnost aktivnog sudjelovanja dionika kod upoznavanja kako lokalne tako i svjetske povijesti jer se ta odvija na potpuno drugačiji način kao što su učenici navikli. Također, muzej nudi mnoge aktivnosti za učenike, pogotovo u današnje vrijeme, kada je pedagoška djelatnost postala jedna od najvažnijih muzejskih aktivnosti. Pravilno je da se učenici tijekom svog osnovnog obrazovanja upoznaju s muzejskim aktivnostima, posebno kod predmeta povijesti.

2. Priprema dana aktivnosti

Priprema dana aktivnosti je temeljena na tehničkoj, organizacijskoj, vremenskoj pripremi te pripremi sadržaja. Posljednja je bila najlakša jer je učitelj u sklopu svojih sati povijesti u 8. razredu odlučio temu o prjestolnici svoje države produbiti i učenike provesti u sam grad, gdje su direktno došli u doticaj s njim i njegovomj prošlosti. Zbog puno odrađenih nastavnih sati o Ljubljani kod drugih školskih predmeta se je učitelj sa sigurnošću odlučio, da će Ljubljana koja teče kroz glavni grad biti idealna tema dana aktivnosti i povijesti, potrebna za daljnje proučavanje od strane učenika. Naravno, organizacija i izvedba dana aktivnosti zahtijevala je prilično puno vremena; potrebna je bila također suradnja s muzejskim pedagogom u dotičnom muzeju i naposljetku priprema radnih listova kao konačnog rezimea cijelog dana aktivnosti.

Ciljevi sata povijesti su se odnosili na bolje (u)poznavanje državne povijesti odnosno prijestolnice. Učenici su upoznavali važnost Ljubljane, kako je rijeka utjecala na stanovništvo u doba poplava, zašto i po čemu je poznata Ljubljana kroz različite povijesne događaje i kakav je njezin značaj danas. Stoga su bile pomno izabrane pojedinačne točke, koje su prikazivale najvažnije značajke povijesnih događaja.

Učenici su nakon dolaska u Ljubljanu najprije posjetili Mestni muzej Ljubljana, gdje su pogledali stalni postav o Ljubljani i Ljubljanici u rimskoj eri. Tek onda su s muzejskim pedagogom i učiteljima otišli na teren, prema točkama promatranja, koje je izabrao muzejski pedagog. Tijekom aktivnosti su morali riješavati radne listove i pažljivo slijediti tumačenje, objašnjavanje i pokazivanje pedagoga.

3. Na puti prema Ljubljani i Ljubljani

Nakon temeljite pripreme je započelo putovanje prema glavnom gradu Ljubljani. Tamo su se učenici susreli s muzejskim pedagogom u Mestnom muzeju Ljubljana, koji ih je najprije proveo po stalnom postavu o antičkoj Emoni i njezinim počecima. U okviru toga je bila uključena i Ljubljana, koja je odigrala važnu ulogu kod djelovanja Emone. Nakon posjeta izložbe slijedio je obilazak Ljubljane i Ljubljane po pojedinačnim točkama koje je muzejski pedagog izabrao. Na njima su učenici promatrali okolinu te rijeku i rješavali radni list. Upoznavanje glavnog grada bilo je zanimljivo. Svakako treba spomenuti da grad ima jako bogatu prošlost, stoga na tom mjestu ispostavljam samo nekoliko važnih činjenica o gradskoj prošlosti koje su učenici upoznavali tijekom izvedenog dana.

Prošlost nastanka mjesta Emone seže u 14. godinu, u Augustova doba kada je nastala rimska Emona. Njezino ime (Emona) nije rimskog izvora, naime formalni naziv je Colonia Iulia Emona koje je dobila po familiji Gaja Julija Cezarja i njegovog nećaka Oktavijana, kasnije zvanog Augusta. Mjesto se je gradilo tri godine u vojnom razdoblju, kada su Rimljani osvajali zapadni dio Balkana. U emonski prostor su se naselili vojnici nakon odsluženog vojnog roka (veterani, naime kao nagradu su dobili zemlju, koju su mogli kultivirati, osim njih su tu živjeli i civili (kolonijalisti) [7]. Većina kolonijalista bili su iz Sjeverne Italije i Akvileje.

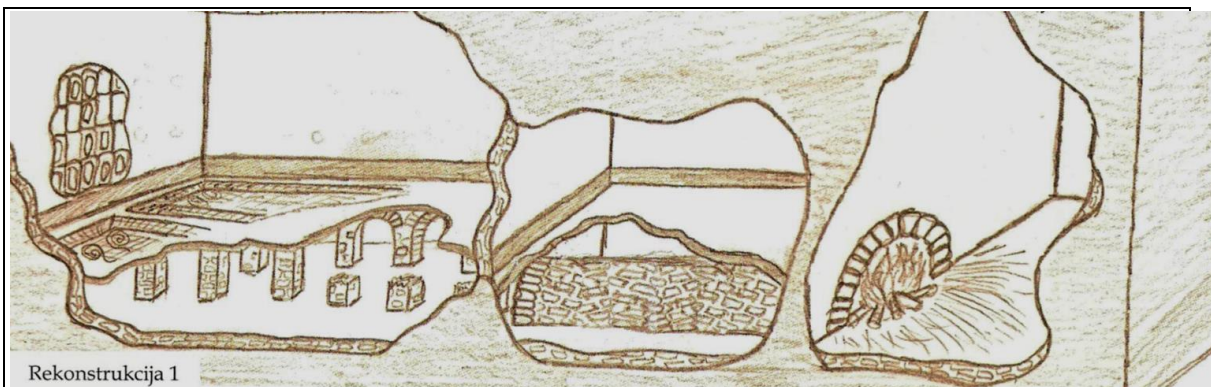
Emona je nastala na području koje je bilo močvarno i vodenasto, ali su je uspjeli isušiti i naseliti mjesto. Mjesto je imalo oblik pravokutnika. Bedemi su se dizali od 6 do 8 metara, a okolo mjesta bio je uspostavljen vodeni jarak. U mjesto su vodile uređene ceste, a život u njemu bio je održan prema rimskim običajima. Osrednja djelatnost Emonaca bila je trgovina, koja je kolala Ljubljanicom i donosila te odnosila blago. Najradije su se jeli slanutak, puhovi u umaku, različita žita, osim toga vino je predstavljalo osnovno piće [7]. Emona je s dolaskom kršćanstva promijenila svoju sakralnu strukturu, a njezin pad i utjecaj slijedio je u 6. stoljeću. Za nju je započelo novo razdoblje, srednji vijek. Prije toga bila je uništena zbog dolaska Huna i Langobarda. Srednjovjekovna Ljubljana dobila je mnogo novih objekata, mjenavalo se stanovništvo te je doživjela puno promjena na socijalnom, ekonomskom i političkom području. Područje je bilo zauzeto i pripadalo je pod Franke u 9. stoljeću, a tek u srednjem vijeku između 1112. i 1125. godine, kada se spominje da je Rudolf podario oglejskom patrijarhatu malu zemlju u blizini Ljubljanskog grada. Tek kasnije, 1144. godine se spominje ime Luwigana [1]. Slično se je događalo i u novom vijeku, kojeg je 1895. godine jako označio snažni potres. Potres je porušio većinu zgrada u mjestu. Pritom Ljubljana je postala središte Ilirskih provincijalaca te postala dom mnogim slovenskim stvarateljima kao što su bili Ivan, Cankar, France Prešern, Jože Plečnik i drugi. Još i danas ima veliku ulogu u slovenskom prostoru kao glavni grad te je središte skoro svih (političkih, gospodarskih, kulturnih, odgojnih ...) događaja u državi.

4. Radni list i rezultati

Radni list se je sastojao od različitih zadataka, koji su od učenika zahtijevali dobro promatranje okoline, muzejskih eksponata, slušanje i tumačenje. Zadaci su obuhvatili najvažnije značajke povijesti grada te su se odnosili na glavne ciljeve teme.

I. točka: Mestni muzej Ljubljana

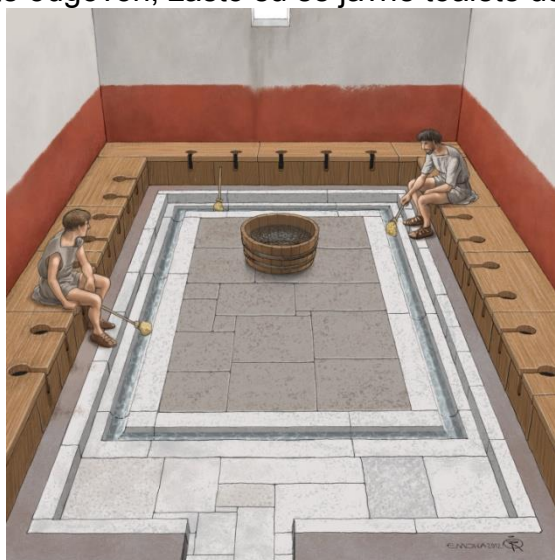
1. Nalaziš se u muzeju gdje si saznao puno o prošlosti Emone. Zapiši, koje godine je mjesto nastalo.
2. Tko je izgradio mjesto?
3. Zašto je uz Ljubljanicu nastao i Nauportus?
4. Kakvu je ulogu imala Ljubljanica u rimskom dobu? Što ukazuje na činjenicu, da je rijeka bila dio života stanovništva u tadašnjem vremenu?
5. U muzeju si vidio/vidjela kloaku. Nacrtaj ju te zapiši, zašto su je upotrebljavali.
6. Na slici je prikazan način grijanja u rimskom dobu. Kako se je sustav zvao i opiši, kako su se Rimljani grijali u ono doba.

Rekonstrukcija 1

Izvor:[3]

7. Emonci su za osobnu higijenu upotrebljavali strigilis. Za što je to služilo?
8. Utjecaj Rimljana na život Emonaca se je pokazao i na upotrebi javnih toaleta. Pogledaj donju sliku te odgovori, zašto su se javne toalete uspjele održati.

Izvor: [6].

II. točka: Novi trg, pred Mestnim muzejem Ljubljana

1. Nekoliko metara od tvog stajališta teče Ljubljanica. Zapiši, zašto je ovaj dio mjesta turistički vrlo posjećen.
2. U kakve svrhe se sada upotrebljava Ljubljanica?
3. Novi trg je isprva bio ribičko naselje, u srednjem vijeku ga je naselilo plemstvo. Nabroji još dvije grupe stanovnika onog doba.
4. Dobro pogledaj sliku. Postoji razlog, da se je ovom dijelu pojavio Brijeg. Objasni, što se je onda događalo.

Na slici se vidi da Ljubljana nekada nije tekla po tako uskom i dubokom koritu kao danas, zato je više puta poplavljala.

Izvor: [4]

5. Na Brijegu je djelovala i: A) naplatna postaja B) ured za mostove C) carinarnica ili riječna mitnica

III. točka: Stari trg

1. Prijeđemo Ljubljanicu kroz Šentjakovski most. Napiši, po kome je most dobio ime.
2. U neposrednoj blizini mosta koz rijeku održavao se sajam. Zašto?
3. Obrati pozornost na zgrade i zapiši, koje važne zgrade se tu nalaze.
4. Donja slika prikazuje Tranču u srednjem vijeku. Čemu je bila namjenjena Tranča?

Izvor: [2]

IV. točka: Mestni trg

1. Nalaziš se na najmlađem predjelu grada u srednjem vijeku. Idi prema toku Ljubljanice do Špitalskih vrata. Po čemu su vrata dobila ime?
2. U ovom dijelu se je nekada nalazila i Špitalska ulica, gdje su bile postavljene kramarske utice. Što misliš, zašto?
3. Prođeš mimo crkve. Šentklavž su postavili već u 13. stoljeću, najvjerojatnije ribari i lađari. Što misliš, kojem svecu je crkva posvećena? A) sv. Florjan B) sv. Nikolaj C) sv. Klemen i Fridolino

V. Prešernov trg

1. Nakon pregleda Mestnog trga i Ljubljanice u ovom predjelu prođeš kroz most koji se zove Tromostovje. Skoro na sredini trga stoji kip. Koji kip/spomenik stoji na trgu po kojem je trg dobio i ime?

2. Pročitaj odlomak i onda odgovori.

»1895. godine Ljubljani je pogodio velik potres, koji je uništio većinu mjesta. Nakon potresa 1896. godine je gradonačelnik Ljubljane postao Ivan Hribar, zaslužan da je mjesto dobilo popotresnu obnovu te izloženje mnogih spomenika. Jedan između tih je i spomenik kojeg vidiš na tom trgu. Kip je izradio Ivan Zajc, podstavak pa Maks Fabiani. /.../ Kip osobe se ozira prema Wolfvoj ulici, na kojoj je živjela njegova velika ljubav, Primičeva Julija.«

Izvor: [2]

- a) Zašto je njegov pogled na nju jako tužan?
- b) Tko je bio Ivan Hribar i za što je zaslužan?

VI. Novi trg

1. Nakon pregleda vraćaš se prema Novom trgu, prema najvećoj knjižnici u Sloveniji. Pomozi si s donjom slikom i napiši, koja zgrada je nekada stajala na mjestu knjižnice?

Izvor: [2]

2. Tko je bio njezin vlasnik?

3. Kakvu važnost ima Narodna i univerzitetskaknjžnica u slovenskom i tuđem prostoru?

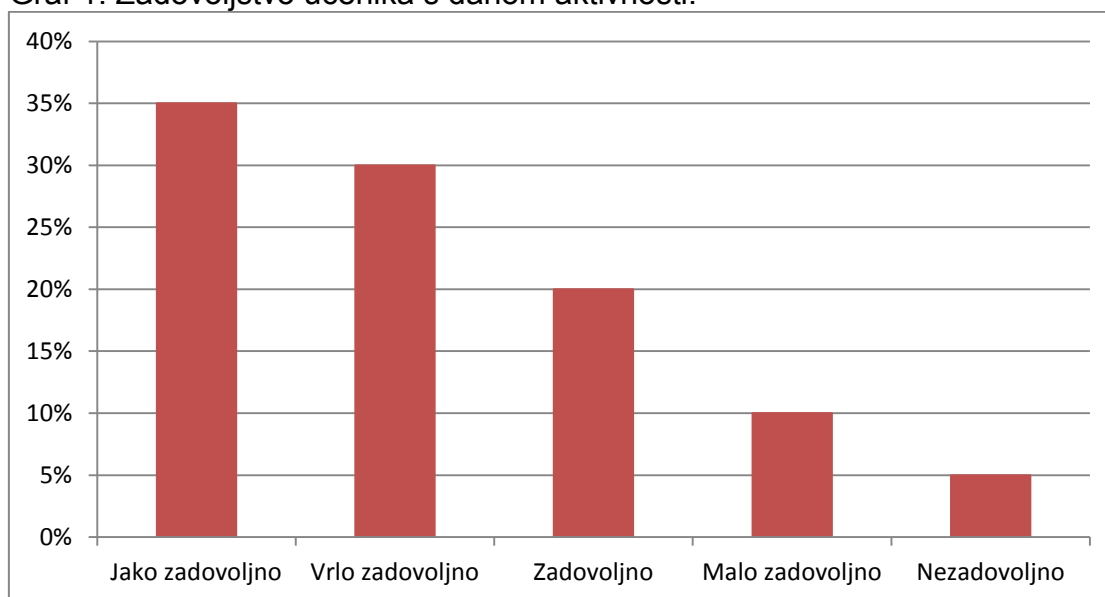
Radni list se sastojao od zadataka koji su bili većinom vezani na promatranje okoline i mjesta te rijeke. Od učenika su zadaci zahtijevali da primijete stare i nove promjene na zgradama, slušaju tumačenje muzejskog pedagoga te pitaju što nisu razumijeli ili su nešto novo otkrili. Put po kojem ih je muzejski pedagog vodio bio je organiziran kao vodeni ogled po glavnim trgovima stare Ljubljane uzduž Ljubljanice te uz pojedinačne točke je bilo dato kratko i osnovno tumačenje povijesnih činjenica i događaja iz različitih razdoblja povijesti grada. Naravno, u samom muzeju su učenici dobili glavne podatke o nastanku mjesta. Također su bili upućeni da na putu pitaju što ih bude zanimalo te dobro promatraju mjesto i njegove zgrade. Također učenici su dobili i osnovne informacije o putu odnosno kako bude muzejski rad protjecao te na što moraju obratiti pažnju.

Zadaci i djelatnosti, vezane s njima na terenu i u muzeju, bile su povezane s općim i specifičnim materijalnim, proceduralnim i odnosnim ciljevima nastavnog plana i programa za predmet. Osim specifičnih i materijalnih ciljeva za pojedine predmete (geografija, povijest, arheologija ...), učenici razvijaju i procesne ciljeve, kao što su vještine nastavne i prostorske vizualizacije, pretraživanja, pregleda literature (tu vještinu su pridobili prije odlaska na dan aktivnosti), vještina prikupljanja podataka, interpretacijskih sposobnosti samostalnog rada i kritička procjena, analiza i sinteza. Odnosni ciljevi odnose se na razvijanje osjećaja za kulturnu baštinu te razvijanje poštovanja prema različitim kulturnim identitetima na području Ljubljane.

Kao uvijek, nakon provedenog rada bio je proveden i upitnik o danu aktivnosti. Od učenika se tražilo da na kratko daju svoje mišljenje o danu te navedu kako su bili zadovoljni s aktivnostima. Pitanja su bila vezana za izvršenje i organizaciju

aktivnosti tijekom dana. Upitnik je obuhvatio i procjenu učenika o preporukama za daljnji rad i poboljšanja. Osim upitnika rezultati su pokazani i grafom. Iz grafa je vidljivo da su učenici uglavnom osvojili većinu znanja te im je bio ovakav rad zanimljiv i neodoljiv. Neki od njih su bili jako fascinirani s njime što ih je angažiralo da u buduću još više zavole ovakav način učenja. Rezultati usvojenog i stečenog znanja su se pokazali kod pismenog i usmenog ucenjivanja, gdje su učenici pokazali višu stopu znanja te razumijevanja za tematiku o prijestolnici i rijeci. To im je također pomoglo kod razumijevanja kasnije prošlosti mjesta i njezine uloge.

Graf 1: Zadovoljstvo učenika s danom aktivnosti.

Graf 2: Mišljenje učenika o muzejskom radu.

5. Zaključak

Refleksija od strane učenika bila je pozitivna. Povratne informacije pokazale su da kombinacija dviju ili više različitih područja dovodi do fleksibilnog i visokokvalitetnog načina učenja, nastave i metoda rada. Rezultati su otkrili da su učenici dobro usvojili znanje o glavnom gradu što im bude kasnije pripomoglo kod razumijevanja događanja i zbivanja kao posljedica prošlosti.

Također je muzejski rad i upoznavanje s njim donio puno učenicima jer su shvatili svrhu muzeja i njihovog rada te razumijeli zašto je važno da imamo muzeje i muzejske zbirke. Svakako treba napomenuti, da rezultati potvrđuju, da je izvanškolska nastava sigurno dobar primjer kvalitetnog i dugotrajnog usvojenog znanja, a pogotovo znači novo iskustvo za učenike, posebno za one, koji još nisu imali mogućnosti iskusiti takvo što. To je pokazalo i zadovoljstvo učenika te njihov rezultati kod usmenog i pismenog ocjenivanja, posebice učenika sa poteškoćama u učenju. Sigurno će se ovakav rad sa školarcima nastaviti i u buduće jer praksa pokazuje zadovoljstvo i donosi dobre rezultate.

6. Izvori i literatura

- [1] Mallinus, D. (1988): La Yougoslavie. Brussels: Éd. Artis-Historia.
- [2] Peunik, P. (2010): Odkrivamo in raziskujemo prestolnico Slovenije. Spraševalec. Ljubljana: Mestni muzej Ljubljana.
- [3] Peunik, P. (2011): Po sledih antične Emone. Ljubljana: Mestni muzej Ljubljana.
- [4] Rupar, M. (2008): Po sledih srednjeveške Ljubljane. Ljubljana: Mestni muzej Ljubljana.
- [5] Vodeb, V. (2011): Muzeji, javnost, dostopnost. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- [6] Vučajnik, R., Kikelj, Š.: 2000 let Emone. URL: http://www.veselasola.net/veselasola.net/portal/ucne_poti/pil-20140715/index#state=1 (posjećeno: 16. 2. 2015)
- [7] Županek, B. (2014). 2000 let Emone, mesta v imperiju. V Revija Gea, Ljubljana: Mladinska knjiga Založba d.d.

Stručni rad

UČENJE UČENJA

Tanja Jagarinec

Srednja elektro-računalniška šola Maribor

Sažetak

Definicija učenja se s vremenom promijenila. Primarni model prijenosa znanja je smatrao studenta pasivnim primateljem. Novi model uveo je koncept učenja na temelju razlike između očekivanog i uspostavljenog. Suvremeni koncept učenja uvodi svjesno učenje s naglaskom na metakogniciju. Učenje učenja povezano je s metakognicijom, a možemo ga nazvati i meta-učenje. To uključuje znanje i sposobnost korištenja odgovarajućih strategija učenja i strategije rješavanja problema, poznavanje prednosti i nedostataka vlastitog znanja, točnu samoprocjenu vlastitih postignuća, kritičko razmišljanje o svrsi i ciljevima učenja, dobro upravljanje vremenom i informiranje, sposobnost samo-motiviranja i razvijanje pozitivnog stava prema učenju. Kada učimo fiziku, moramo uzeti u obzir i epistemološki plan.

Ključne riječi: meta-učenje, fizika, epistemologija

1. Uvod

Kada razmišljamo o učenju prvo pomislimo na školu, udžbenike, učenje "napamet". Međutim, i van škole također neprestano učimo - kuhati nove obroke, koristiti nove elektroničke uređaje, voziti bicikl ili govoriti novi jezik. Primjeri učenja uključuju širok spektar naših aktivnosti, fokusirajući se na psihološki aspekt učenja. Brz tehnološki i informacijski razvoj potiče pojedince na samostalno stjecanje novih znanja - zapravo, učimo cijeli život - zato je ključna kompetencija modernog vremena učenje učenja. Učenici bi stoga trebali naučiti kako učiti - neovisno o bilješkama, knjigama, webu i drugim izvorima. Učenje je njihov rad, sposobnost samostalnog učenja jednako je važna kao i stečeno znanje u pojedinom predmetu - to znanje već može biti zastarjelo na kraju školovanja. Stoga je ključno da pojedinac može steći nova znanja i nakon završetka škole. [3,8]

2 Učenje

2.1 Definicija učenja

Jean Piaget, prirodoslovac koji se kasnije okrenuo psihologiji, uveo je pojam učenja. Prije je bio na snazi model prijenosa znanja, gdje je učenik djelovao samo kao primatelj. Novi model se temeljio na načelu povratne informacije - to jest učiti iz razlike između očekivanog i utvrđenog. Stoga se znanje povećava s postupnom izgradnjom logičkih struktura ili, se zamjenjuje jačim logičkim jedinicama. [8] Istraživanje učenja možemo razlikovati na dva načina. Prvi način je promatrati stvarne situacije učenja kao što su učenje matematike, stranog jezika ili bilo koje druge vještine, a u tim pojedinačnim slučajevima stvaramo sliku, u kojim okolnostima i kojim metodama ljudi najbolje poznaju ove predmete. Drugi način je pronaći principe koji se primjenjuju na učenje općenito, zainteresirani smo za sam proces učenja, što se događa kada ljudi uče. Pokušavamo izvesti definiciju koja bi nam pomogla uspostaviti jednostavne i kontrolirane situacije za dokazivanje osnovnih pravila učenja. [4]

2.2 Metakognicija

Spoznaja znači stjecanje, obradu i prihvaćanje novih znanja i vještina. Metakognicija je proces razmišljanja višeg reda, svjesni smo procesa učenja i svjesni smo svojih potreba. Metakognicija nam omogućava planiranje i praćenje vlastitih mentalnih aktivnosti, organizaciju vlastitog učenja, učinkovito upravljanje vremenom i informacijama. Strukturirana je iz metakognitivne spoznaje, metakognitivnih iskustava, metakognitivnog znanja, metakognitivne kontrole, metakognitivnog planiranja, metakognitivnog praćenja i samoregulacije. Učenje učenja je inherentno metakogniciji. Možemo ga nazvati i meta-učenje, tj. praćenje i reguliranje vlastitog procesa učenja. [2]

3 Učenje učenja

3.1 Korištenje odgovarajućih strategija učenja i strategije rješavanja problema

Strategije učenja su ciljane aktivnosti učenja koje pojedinac koristi i prilagođava situaciji učenja. Razlikujemo kognitivne (memorija) i materijalne (bilješke) strategije učenja. Također se razlikuju prema svrsi, dobi učenika i predmetnom području. S tog gledišta, podjela na primarne i sekundarne strategije učenja također imaju smisla. Prikladne strategije učenja su one koje utječu na obradu informacija, pamćenje i razumijevanje stvari tijekom učenja (mnemotehnika, sažetci, misaoni obrasci). Strategije sekundarnog ili potpornog učenja kontroliraju proces obrade informacija i utječu na pažnju i motivaciju (plan učenja, nastavni plan i program), usko su povezani sa strategijama upravljanja emocionalnim procesima. Ako je biheviorizam naglašavao važnost potpornog učenja, onda je kognitivizam svoju pozornost usmjerio na sekundarno učenje - uspješna strategija učenja mora naravno uzeti u obzir i jedno i drugo. [7]

Široko korištena klasifikacija strategija učenja podjeljena je u pet točaka.

1. Model mentalnog učenja određuje kako učenik tumači situaciju učenja - ako se usredotočite na pamćenje, on će poduzeti drugačiju strategiju, kao da se usredotočuje na dublje razumijevanje.
2. Strategije obrade materije
Mentalne strategije uključuju uspostavljanje veza, strukturiranje, analiziranje, konkretiziranje i mnemonizaciju informacija. Materijalne strategije usredotočene su na vanjske procese (izrada bilješki, ekstrakti, misaoni obrasci)
3. Metakognitivne strategije odražavaju se u praćenju i reguliranju procesa podučavanja.
4. Ovladavanje emocionalno-motivacijskim stanjima podrazumijeva samoprocjenu, koncentraciju, svijest da uspjeh u učenju nije slučajnost, već posljedica napora i dobrih strategija, visoka procjena određenih ciljeva i, posljedično, spremnost na ulaganje u postizanje tih ciljeva, upravljanje negativnim emocijama vezanim za učenje i upravljanje stresom.
5. Tumačenje uvjeta učenja i zahtjeva uključuje zahtjeve i očekivanja, uzima u obzir metodu procjene itd. [7]

Najvažnije strategije učenja uključuju uspješne strategije čitanja. Učenje iz udžbenika i drugih izvora još je jedna važna strategija. Kada se uči iz udžbenika, važno je da se to prilagodi učeniku, odnosno njegovoj razvojnoj razini i razini razumijevanja i iskustva. Tradicionalni udžbenici nisu se pokazali dovoljno uspješnima da bi doveli u pitanje naivna epistemološka uvjerenja učenika. Također je važno da učenici mogu kombinirati podatke iz udžbenika s onima iz drugih izvora. Ovdje treba naglasiti važnost knjižnica i knjižničkog obrazovanja i informacijske pismenosti. Tu je i sve više i više elektronskih medija u kojima su potrebni odabir i kritičnost. [6, 7]

Najčešće korištena metoda učenja je metoda interpretacije, stoga je važna strategija učenja učenja kroz slušanje. Učenici mogu slušati učitelja u razredu ili gledati online predavanje. Za učenje slušanjem potrebne su učinkovite strategije slušanja, kao što su pažnja na strukturiranje materije, aktivno samoispitivanje i odgovaranje na pitanja (što također očekujemo od dobrog predavanja) i selektivno transparentno post-tumačenje. [7]

Ne susrećemo se često sa strategijama rješavanja problema, najvjerojatnije zato što se razlikuju prema predmetu učenja. Možemo se držati stabiliziranog uzorka. Prvo dobro čitamo zadatak i možemo opetovano razumjeti tekst. Potom pokušavamo razumjeti pojavu odnosno fenomen i napraviti tablicu u kojoj razlikujemo poznate i nepoznate količine. Također nacrtamo skicu i unosimo podatke. Rastavimo fenomen kako bismo saznali koju izjavu ili zakon možemo koristiti za spremanje i zapisivanje. Ovaj problem stavljamo u jednadžbu. Idite lijevo od jednadžbe za prijenos nepoznate količine, prvo pokušajte jednadžbu s jedinicama - ako se ne podudaraju, nešto nije u redu. Također, podudaranja jedinica ne znači da je jednadžba ispravna. Razmotrimo značenje ovisnosti u jednadžbi, možemo je i potvrditi ostavljajući jednu ili drugu količinu da raste preko svih granica ili se postavi na nulu. Tek tada unosimo numeričke podatke u jednadžbu i izračunavamo rezultat. Također bismo trebali pitati je li rezultat smislen ako je njegova veličina u skladu s veličinom linije podataka. Konačno, ponovno provjerite račun. [8]

3.2 Prednosti i nedostaci vlastitog znanja

Poznavanje prednosti i nedostataka vlastitog znanja, njegovih jakih i slabih područja odnosi se na meta-učenje. Povratne informacije su važne, uključujući i oblik brojčanih ocjena, a još više od učitelja i kolega u razredu, i samorefleksije. Učenici su na istoj razini razvoja, tako da drugi učenici mogu oponašati metakognitivno funkcioniranje više vještih kolega. Važno je da nastavnik daje kognitivne i metakognitivne procese pri rješavanju zadatka (ne objašnjava postupke bez misaonih procesa), već neko vrijeme reflektira i refleksiju učenika. Učitelji ne bi trebali dati samo svoj kognitivni model, već bi i učenici trebali predstaviti svoje metakognitivne procese. Stoga, učitelj može pomoći učeniku da upozna karakteristike učenika ili, stvaranje kognitivnog samopoštovanja. Učenik mora biti sposoban prosuditi što zna, što ne razumije, koja su njegova jaka područja i koja nisu, te slabijim područjima posvetiti više vremena i truda. Kroz komunikaciju i procjenu se razvijaju kompetencije učenja učenja. [3]

3.3 Samoprocjena vlastitih postignuća

Moramo dopustiti učenicima samoprocjenu vlastitih postignuća, tako da će ova procjena biti točnija. Nastavnik treba pomoći učenicima da shvate svrhu zadataka kako bi razumjeli kriterije ocjenjivanja, uključili učenike u osmišljavanje kriterija ocjenjivanja i pronašli načine za poboljšanje tih kriterija, kako bi učenici dobili mogućnost barem djelomičnog nadzora nad svojim učenjem, pomažući učenicima da vide učenje kao srodan proces tražit će veze s prethodnim i budućim učenjem, povećati motivaciju i podržati razvoj samopouzdanja i omogućiti samoprocjenu. [3]

3.4 Kritičko razmišljanje o svrsi i ciljevima učenja

Za napredak u učenju, ciljevi koje pokušavamo postići su vrlo važni. Oni nas motiviraju da budemo svjesni razlika između sadašnjeg trenutka i mjesta gdje želimo biti. Učitelj pomaže učenicima da postave realne ciljeve, zajedno s njima prati napredak i pomaže im postići i ocijeniti ciljeve. [1]

3.5 Upravljanje vremenom i informacijama

Važna vještina koja prati učenje je samoregulacija vremena. To je povezano s upravljanjem informacijama i koliko vremena trošimo na određenu aktivnost. Također je važno kontrolirati raspodjelu aktivnosti i obveza prema njihovoj važnosti. [1]

3.6 Sposobnost samo-motiviranja, ustrajnost u učenju

Za ovu sposobnost, ključni razlozi zašto uopće učimo je odluka o ulaganju u vrijeme i učenje, te inzistiranje na učenju kako bi aktivnost ostala potpuna. Interna motivacija temeljena na znatiželji nije dovoljna za uspješno učenje. [3,7]

3.7 Razvijanje pozitivnog stava prema učenju

Pozitivan stav prema učenju povezan je s emocionalnim iskustvom učenja u ranim razdobljima obrazovanja. Stoga je potrebno stvoriti pozitivnu klimu i pozitivan stav prema učenju, budući da ta rana iskustva imaju značajan utjecaj na kasnije uspješno učenje i napredak tijekom cijelog života. Važno je vjerovati u vlastitu sposobnost uspješnog učenja i prevladavanja prepreka i shvatiti da su pogreške dio života i procesa učenja. [3]

3.8 Učenje i epistemologija

Epistemologija je kratka teorija znanja ili teorija znanja kognitivnih teorija (o spoznaji utemeljenoj na iskustvu). Ne možemo razumjeti fiziku bez teorije fizike, a ne možemo razumjeti obrazovanje bez teorije obrazovanja. Epistemologija je povezana sa sumnjom - pita nas kako znamo što znamo. [5]

Epistemološka uvjerenja učenika - njihovi pogledi na prirodu znanja i učenja - utječu na njihov pristup obrascima fizike, ali i na njihov pogled na svijet, na metakognitivne prakse i na okruženje za učenje. Čak i najbolje reforme kurikuluma nisu bile najuspješnije u oblikovanju sofisticiranih epistemoloških uvjerenja učenika. Novi hrvatski kurikulum za fiziku je izvrstan, ali uspjeh meta-učenja i formiranje epistemoloških uvjerenja kroz obrazovanje ovisi o učenicima i nastavnicima. Istraživanja su pokazala da učenici mogu produktivno učiti koncepte

bez razmišljanja o naučenom i bez značajnih promjena u svojim epistemološkim uvjerenjima. Stoga, svaki učitelj mora sam odlučiti hoće li pokriti manje koncepata ili tehnika rješavanja problema zbog epistemološke agende. [6]

4. Zaključak

Učenje učenja je daleko više od pukog razvoja strategija za sposobnost pohranjivanja podataka. To je višeslojni proces i samokontrola nad tim procesom - meta-učenje. To je učenje razmišljanja, traženja uzročno povezanih odnosa između stvari. Radi se o planiranju i praćenju procesa rješavanja problema - i matematičkih i životnih. Učimo samo-motivaciju i ustrajnost, učimo kako sami učiti i o suradnji. Osim učenja, bavimo se i pitanjem zašto vjerujemo u ono u što vjerujemo, zašto kažemo da je nešto istinito i kako opravdavamo činjenicu da je nešto istinito.

5. Popis literature

- [1] Ažman, T. (2009). Učenje učenja
- [2] Bakračević Vukman, K. (2007). Nekatera potrebna psihološko-pedagoška znanja učiteljev v luči ključnih kompetenc za vseživljenjsko učenje s poudarkom na učenju učenja
- [3] Bakračević Vukman, K. (2010). Psihološki korelati učenja učenja
- [4] Borger, R., Seaborne, E. A. M. (1972). Psihologija učenja.
- [5] Tara Brabazon. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SWtPhvIXaOg> (20. 5. 2018)
- [6] Elby, A. (2001). Helping physics students learn how to learn
- [7] Marentič Požarnik, B. (2000). Psihologija učenja in pouka
- [8] Strnad, J. (2006). O poučevanju fizike

Stručni rad

VRŠNJAČKO NASILJE I PREVENTIVNI PROGRAMI

Lucija Stepanić, mag.prim.educ.

OŠ Novo Čiče, Trg Antuna Cvetković 27, 10 415 Novo Čiče

Sažetak

Vršnjačko nasilje postalo je učestalo, što dokazuje činjenica da su nerijetko u dnevnom tisku zabilježeni slučajevi nasilja među djecom. Statistički podaci pokazuju njihov porast. 2017.godine je na razini Hrvatske zabilježeno 745 takvih kaznenih djela. U svrhu promocije nenasilničkog ponašanja, svake godine obilježava se Nacionalni dan borbe protiv vršnjačkog nasilja ili „Pink Shirt Day“, u Hrvatskoj poznat kao Dan ružičastih majici. Nažalost, malo je škola koje implementiraju programe intervencije i prevencije vršnjačkog nasilja. Iz tog razloga, u ovom radu bit će izložena tematika nasilja među djecom u školi, raširenost tog problema te dostupni programi prevencije i suzbijanja bullyinga. Također, bit će navedeni hrvatski zakonodavni okviri koji omogućuju implementaciju takvih programa u školski sustav kao i na moguće prepreke u njihovoj provedbi.

Ključne riječi: bullying, hrvatski zakonodavni okvir; nasilje; prevencija; vršnjaci

1. Uvod

Zbog ubrzanog načina života i nerijetko iskrivljenih životnih prioriteta, koji u drugi plan stavljaju komunikaciju, obitelj i njegovanje međusobnih odnosa, naša svakodnevnica ispunjena je izazovima kojih često nismo svjesni. Sve to može biti „okidač“ otuđenja ljudi i moralne krize, pa tako i pojave nasilja u obitelji, na radnom mjestu, među vršnjacima. [2] Nude se razne definicije nasilja, a prema M. Field, nasilništvo obuhvaća „psihološko, emocionalno, socijalno ili tjelesno uznemiravanje jedne osobe od strane druge“. [3] Klarić figurativno spominje i oblik nasilja prisutan u društvenim strukturama i odnosima, a naziva ga strukturalnim nasiljem. [3] Ono označava „neodgovarajuću ili nepostojeću akciju društva prema različitim društveno negativnim i neprihvatljivim pojavama“, odnosno neadekvatan rad na suzbijanju bilo kakvog oblika nasilja i neprimjerenog ponašanja.

2. Problematika vršnjačkog zlostavljanja

Fokus ovog rada je na vršnjačkom nasilju, jednom od učestalih oblika nasilništva. Iako na velikoj većini škola u Republici Hrvatskoj stoji natpis da je ovo „mjesto nulte tolerancije na nasilje“, situacije iz prakse pokazuju da to nije uvijek slučaj. Nasilje među djecom, vršnjačko nasilje ili bullying naziv je za nepoželjno ponašanje djece kada jedno ili više njih opetovano i namjerno uznemiruje, napada ili ozljeđuje drugo dijete koje nije u mogućnosti obraniti se. Zanimljivo je istaknuti kako se, ponašanje koje je danas opisano kao nasilje među djecom, 1960-ih i 1970-ih godina smatralo normalnim dijelom djetinjstva koje je svako dijete na neki način doživjelo, na putu do odraslosti. [10] Djeca koja su trpila nasilništvo, nisu nailazila na razumijevanje odraslih, a škole po tom pitanju nisu ništa poduzimale. Nedostatak podrške i razumijevanja za djecu je veliki stres te ima dalekosežne posljedice. Tek zadnjih desetljeća problem nasilja postaje češćim predmetom istraživanja te se razvijaju i usavršavaju razne teorije komunikacijskih vještina i tehnika koje pomažu u borbi protiv nasilja. [3] Važan preokret u shvaćanju ovakvih obrazaca ponašanja napravili su švedski liječnik Heinemann i Dan Olweus, norveški profesor psihologije, nakon ozbiljnog slučaja zlostavljanja koji se dogodio u jednoj norveškoj školi i zabrinuo javnost. Vlada je tada odlučila reagirati i naložila detaljnije proučavanje te pojave i suzbijanje problema kroz osmišljavanje preventivnog programa. Kroz svoja istraživanja, Heinemann i Olweus, promatrajući djecu u njihovoj interakciji, primijetili su problematična ponašanja, njihovu učestalost, obrasce i posljedice za djecu. [10] U Hrvatskoj su se tim problemom prvi pozabavili stručnjaci u Dječjoj bolnici u Zagrebu, danas poznatijoj pod nazivom Poliklinika za zaštitu djece. Bullying ima tri ključne odrednice: trajanje, namjerno ponavljanje negativnih postupaka i neravnopravan odnos moći. [5] Obzirom na interakciju sudionika, može biti izravno što uključuje rугanja, udaranja, kritiziranja, vrijeđanja i sl. te neizravno poput ogovaranja, ignoriranja ili isključivanja iz društva. Nasilje među djecom najčešće se manifestira u dva oblika, fizičkom i verbalnom. Fizičko nasilje uključuje guranje, udaranje, čupanje te je vidljivije od verbalnog nasilja ismijavanja, zadirkivanja, vrijeđanja. Nerijetko verbalno nasilje prati fizičko. [10] Nasilništvo kao pojavu, nažalost, nije moguće u

potpunosti iskorijeniti ali je moguće pružiti pomoć i podršku zlostavljanoj djeci te se u najboljim uvjetima, nasilništvo u školama može smanjiti i do 50 posto. [3]

Prema stručnoj literaturi, glavni akteri bullyinga su nasilnik (ili grupa nasilnika) i žrtva. Treba istaknuti kako literatura predlaže da upotrijebljena terminologija ima bolje ekvivalente u „djeca koje trpe nasilje“ i „djeca koja se nasilno ponašaju“. Iz odgojnih razloga, izrazi nasilnik i žrtva nisu prihvatljivi budući da „etiketiraju“ djecu koja su još u razvoju i ne potiču ih na promjenu ponašanja. [13] U svrhu lakšeg snalaženja u radu, zadržani su izrazi dijete nasilnik i dijete žrtva.

Neka najčešća obilježja napadača su prkos, eksplozivnost i slaba samokontrola, potreba za kontrolom ostalih, sklonost konfrontaciji s odraslima, manjak empatije, nepoštivanje pravila. Često je fizički jači od žrtve i dobiva potporu od druge djece koja mu se pridružuju iz straha. [2] Nerijetko su i sami bili žrtve nekog oblika nasilničkog ponašanja, umišljaju postojanje agresije prema sebi čak i kada to nije slučaj te jako dobro uspijevaju u pronalaženju slabe točke kod žrtve. Nasuprot njima, žrtve nasilničkog ponašanja su mirna, tiha djeca, nesigurna i niskog samopouzdanja s tek nekoliko prijatelja. [10] Pokazuju sklonost anksioznosti i depresivnosti te ostvaruju niže rezultate na mjerama školske sposobnosti i prosocijalnog ponašanja. [5] Malu skupinu čine djeca koja su istovremeno i zlostavljači i žrtve. Najčešće se radi o situacijama kada djeca koja su zlostavljana, reagiraju na način da sitnijim oblicima nasilja ugrožavaju „slabije“ od sebe. Istraživanja su pokazala kako kod vršnjačkog nasilja, posljedice osjećaju i nasilnik i žrtva, a djeca koja su i žrtve i nasilnici, trpe dvostruke posljedice te čine najrizičniju skupinu. Žrtve nasilja u djetinjstvu, u kasnijoj životnoj dobi češće se bore s osjećajima tuge, usamljenosti, nesigurnosti. Često se klone situacija koje uključuju pregovore, konflikte ili bilo kakve oblike neslaganja. Teže izabiru zanimanje, ljubavnog partnera i održavaju funkcionalne obiteljske, ljubavne i prijateljske veze. Neke žrtve se socijalno izoliraju i zatvaraju u sebe, što znatno povećava rizik od ponovnog zlostavljanja. [2] Počinitelji nasilja pak s takvim predispozicijama skloniji su kriminalnim radnjama u budućnosti.

Što to onda utječe na razvoj tog nepoželjnog ponašanja? Svakako na to pitanje ne postoji univerzalno točan odgovor, no ono što je sigurno da veliki značaj nose osobne karakteristike djeteta i obitelji u kojoj odrasta, škola, kao i činjenica da je nasilno ponašanje naučeno ponašanje u ranim godinama života. Do pete godine života, djeca postupno preuzimaju vrijednosti i pravila svojih roditelja, društva i zajednice u kojoj žive. [1] Djeca koja su živahnija, energičnija, impulzivna i nestrpljiva, imaju veći rizik da postanu nasilnici. Također, ako obitelj, kao djetetov najraniji uzor, nije izvor pažnje i topline već pozornica nasilnog ponašanja, vjerojatno je da će se dijete na isti način ophoditi i prema svojim vršnjacima. I na kraju, školsko okruženje koje ne njeguje osjećaje prihvaćenosti, poštovanja i bliskosti učenika i nastavnika, kao i loš nadzor u određenim dijelovima škole, idealno je za pojavu bullyinga.

Svjetska istraživanja raširenosti nasilja među djecom, pokazala su da je postotak djece žrtava školskog nasilja vrlo sličan: Australija 17%, Engleska 19%, Japan 15%, SAD 16%, Španjolska 17%, Norveška 14%. [10] Istraživanje provedeno u 22 europske zemlje, od strane Nansela i suradnika iz 2004., utvrđuje najnižu učestalost počinitelja nasilja u Švedskoj i Walesu – 3%, a najvišu u Danskoj – 20%. [5] Novija istraživanja pokazuju kako je većina djece bila zlostavljana ili

svjedočila školskom zlostavljanju. Statistički podaci govore kako u američkim školama ima oko 2,1 milijuna nasilnika i 2,7 milijuna žrtava. Nasilništvo se događa svugdje, bez obzira na veličinu i vrstu škole. Učenici nasilje prepoznaju kao veliki problem i prepreku da se osjećaju sigurno, opušteno i zaštićeno te da ostvaruju bolji školski uspjeh. [3]

Nasilje se najčešće događa od 4.-8. razreda osnovne škole, a čak 71% nastavnika prešućuje i ne reagira na bullying, što je zabrinjavajuće. [4] Stanje u Hrvatskoj nije ništa bolje, jer su dobiveni rezultati pokazali kako 27% ispitanika, tj. gotovo svako četvrto dijete, svakodnevno trpi neki oblik nasilja. Od njih su 19% pasivne žrtve, a 8% „provokativne žrtve“, odnosno djeca koja nasilje doživljavaju ali i čine. Analiza raširenosti nasilja pokazala je zanimljivu korelaciju pojave nasilja i školskog uspjeha te pojavu nasilja i dobi djece – djeca s nižim uspjehom češće su sudionici vršnjačkog nasilja, a nasilno ponašanje raste s dobi te svoj vrhunac ima na koncu osnovne škole i tada počinje opadati. Obzirom na spol, djevojčice su rjeđe nasilne i češće čine ili doživljavaju neki oblik verbalnog nasilja. Dječaci gotovo uvijek nasilje doživljavaju od dječaka, i to fizičke prirode.

Sva djeca imaju pravo na učenje bez straha od nasilja bilo koje vrste, a to im trebaju omogućiti sve osobe koje su uključene u njihovo obrazovanje. Veliku odgovornost u suzbijanju vršnjačkog nasilja imaju u prvom redu roditelji, a nakon toga zajednica u kojoj djeca žive te školsko okružje u kojem se kreću. Roditelji, pružanjem ljubavi i pažnje svojoj djeci, prisutnošću u njihovom životu i modelom prihvatljivog ponašanja, smanjuju vjerojatnost sudjelovanja u vršnjačkom nasilju. Dječje okružje trebalo bi biti zaštićeno od oružja, obiteljskog nasilja, nasilja u medijima i konflikata. Jasna struktura pravila ponašanja i razumijevanje posljedica njihova kršenja, djeci pomažu da se na vrijeme odupru nasilnom ponašanju. Pojava nasilja sprječava se kroz trijadu međusobne suradnje i komunikacije učenika, roditelja te škole(nastavnici i stručni suradnici). Naglasak je i na izbjegavanju poticanja natjecateljskog ponašanja među djecom, organizaciji i provedbi radionica socijalnih vještina i rješavanja konflikata, osmišljavanju školskih/razrednih pravila, hvaljenju i podupiranju pozitivnog i prijateljskog ponašanja te pružanju vlastitog primjera. [10]

Sesar dodaje kako je u „našim područjima problem vršnjačkog nasilja tek u početnim fazama istraživanja, odnosno u fazi utvrđivanja raširenosti pojave, u razvijenim zemljama svijeta problem vršnjačkog nasilja već je prošao kroz nekoliko faza: od utvrđivanja učestalosti pojave, rada na senzibilizaciji javnosti za ovaj problem, ... izrade preventivskih i intervencijskih programa te konačno evaluaciji preventivskih i intervencijskih programa“. [5]

2.1.Preventivni programi

Nastavno na opisan problem nasilja među djecom, epidemiološke podatke o njegovoj raširenosti te smjernice za sprječavanje, bit će predstavljen jedan od svjetskih programa prevencije vršnjačkog nasilja, uvršten u dvije baze učinkovitih programa prevencije problema u ponašanju, *Blueprints for Healthy Youth Development* i *Collaborative for Academic Social Emotional Learning (CASEL)*, s osvrtom na UNICEF-ov program koji se svojedobno provodio u Hrvatskoj.

Riječ je o *Steps to Respect* programu namijenjenom školama i radu s djecom starije školske dobi, od trećeg do šestog razreda. Usmjeren je na smanjenje i prevenciju nasilja, jačanje individualnih kompetencija, modifikaciju školskog okruženja te edukaciju školskih djelatnika. Na individualnoj razini, razvija zaštitne čimbenike u vidu vještine rješavanja problema i socijalnih vještina dok na razini škole, kao zaštitni faktor navodi podršku i nagrađivanje prosocijalne školske uključenosti. Stoga, cilj *Steps to Respect* programa je suzbijanje nasilja i destruktivnog ponašanja promatrača, stimulacija prosocijalnog ponašanja i unapređenje socio-emocionalnih vještina.

Ovaj program pripada univerzalnoj razini prevencije, budući da je usmjeren na ciljanu populacijsku skupinu, odnosno provodi se u okruženju obitelji i škole te pruža podršku roditeljima i razvija socijalno-emocionalne kompetencije. Teorijsku podlogu program ima u socijalno-emocionalnom učenju, koji razvija socioemocionalne kompetencije poznavanja sebe (vlastitih emocija i odgovornosti), brige za druge (uvažavanje različitosti), odgovorno donošenje odluka (kontrola emocija, analiza situacija, rješavanje problema) i socijalna učinkovitost (komunikacija, pregovaranje, izgradnja odnosa). Svrhu ima u razvoju samokontrole, emocionalne svijesti i socijalnih vještina interakcije i razumijevanja međuljudskih odnosa. Dakle, pravovremenim oblikovanjem dječjih ponašanja, stavova i vrijednosti može se prevenirati dječje nasilje i spriječiti uobičajeno rješavanje vršnjačkih problema frustracijom i sukobom.

Steps to Respect program odvija se u tri faze. Prva faza je analiza školskog okruženja i prisutnih problema nasilja među djecom. Druga faza je edukacija školskih djelatnika vezano uz provođenje programa i ophođenje učenicima sudionicima nasilja, a treća faza provođenje kurikulumuma s učenicima u razredu. Kurikulum programa broji 11 osnovnih lekcija s još dvije dodatne cjeline koje sadrže dodatnih 7-10 radionica svaka. Teme koje se obrađuju su: kako sklapati prijateljstva, prepoznavanje i razumijevanje i upravljanje osjećajima, empatija, sposobnost donošenja odluka, rješavanje konflikata, asertivna komunikacija itd. Za roditelje su dostupne brošure nakon svake lekcije, koje informiraju o tijeku programa, vještinama i vrijednostima koje su djeca usvojila te načinima podrške djece u njihovoj implementaciji u svakodnevnom životu. Materijali predviđeni za lekcije su neutralni, kako bi mogli biti primjenjivi u svim kulturama, nacionalnostima i okruženjima.

Navedeni program bio je evaluiran dva puta. 2005. godine Frey i suradnici u istraživanje su uključili 6 škola te ih u paru podijelili u kontrolne škole i škole u kojima se primjenjivao *Steps to Respect* program. Dobiveni rezultati u školama koje su provodile preventivski program ukazali su na manju toleranciju nasilničkog ponašanja, veću učeničku odgovornost, reagiranje i prijavljivanje nasilničkog ponašanja a ne samo pasivno promatranje. Sljedeća implementacija programa uključila je 33 škole također podijeljene na intervencijske i kontrolne. Rezultati su pokazali velik porast u promicanju nenasilne politike i strategije, poboljšanje školske atmosfere među učenicima i nastavnicima, manje prijavljenih slučajeva nasilja, razvoj osobnih socioemocionalnih kompetencija. [17]

U Hrvatskoj, važnu ulogu ima UNICEF-ov program naziva „Za sigurno i poticajno okruženje u školama“, poznat i pod nazivom „Stop nasilju među djecom“, kojim se

želi povećati osviještenost problema bullyinga među djecom, roditeljima i školskim djelatnicima.

Razvijen je i provođen u suradnji s domaćim stručnjacima i Agencijom za odgoj i obrazovanje od 2003.- 2012. godine, kao odgovor na rastući problem zlostavljanja i zanemarivanja djece uočen od strane građana u ispitivanju koje je 2003. provela agencija Puls, na uzorku od 1000 kućanstava. U trenutku formiranja programa, istraživanje provedeno Olweusovim upitnikom na manjem uzorku zagrebačkih škola pokazalo je da 20% hrvatske djece učestalo trpi nasilje, a 17% djece čini nasilje, što zaključuje da oko 100 000 djece u Hrvatskoj biva izloženo vršnjačkom nasilju.

Program je bio koncipiran na način da je uključena cijela škola, i zaposlenici i učenici i roditelji i lokalna zajednica. Svaka uključena škola dobila je mentora koji je educirao učitelje, nadgledao i pratio provođenje programa u toku jedne godine. Program je bilo potrebno sustavno provoditi, kako bi i nove generacije koje dolaze u školu prošle iste radionice. Učitelji su sa svojim razredima donosili vlastite vrijednosti, pravila i posljedice nasilničkog ponašanja, a kroz satove razrednika razvijali socio-emocionalne vještine te se educirali kako pomoći i pružiti podršku zlostavljanim vršnjacima. Bile su predviđene i radionice za roditelje kao i suradnja s lokalnom zajednicom. Poseban naglasak stavljen je na djecu koja su se kontinuirano nasilnički ponašala, želeći promijeniti njihovo ponašanje i razviti empatiju prema drugim učenicima. Zadovoljenjem kriterija programa, škola koja je sudjelovala, dobivala je status „Škola bez nasilja“ te je taj status trebalo obnavljati svake tri godine, kroz stručnu evaluaciju.

Program „Stop nasilju među djecom“ proveden je u 185 škola, educirano je 1500 učitelja i obuhvaćeno je 150 000 djece. Evaluacija je pokazala da se za vrijeme provođenja, stopa vršnjačkog nasilja smanjila za 50 posto te se svrstava među najuspješnije programe u svijetu. Učenici su se izjasnili da više primjećuju nasilje, manje su u strahu i u većoj mjeri reagiraju na pojavu nasilja. Nakon 2012. godine UNICEF je program predao Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta, s ciljem trajne implementacije programa u sustav. Nakon te predaje, školama su istekli statusi koje kasnije više nisu obnavljale postupkom evaluacije. Stoga, nažalost, na nekim školama još uvijek stoji natpis „Škola bez nasilja“ no u njoj se ne provodi nikakav preventivni program te u svom punom smislu ne predstavlja ništa budući da je s prestankom programa, ponovno počela rasti i stopa nasilja. [13]

2.2.Pravni okvir implementacije preventivnih programa u školski sustav

Važno je istaknuti kako su osobe do 18 godina starosti, djeca i mladi, zaštićeni Ustavom Republike Hrvatske kao i međunarodnim dokumentima kojih je naša država potpisnica. [14] Jedan od najznačajniji međunarodnih dokumenata je *Konvencija o pravima djeteta UN-a* iz 1989.godine te člankom 19. jasno govori o zaštiti djeteta od svakog oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, povreda, iskorištavanja ili zlostavljanja. [6] Potpisivanje *Konvencije* pokrenulo je formiranje dodatnih zakonodavnih okvira vezano uz nasilje među djecom, o čemu će biti govora u nastavku.

Obiteljski zakon, člankom 108. propisuje da je svatko „dužan obavijestiti centar za socijalnu skrb o kršenju djetetovih prava, a posebice o svim oblicima tjelesnog ili duševnog nasilja, spolne zloporabe, zanemarivanja ili nehajnog postupanja,

zlostavljanja ili izrabljivanja djeteta“, što se tiče i školskih djelatnika u slučaju vršnjačkog nasilja. [9]

Nastavno na to, *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*, člankom 70. obvezuje „Učitelji, nastavnici, stručni suradnici i ostali radnici u školskim ustanovama dužni su poduzimati mjere zaštite prava učenika te o svakom kršenju tih prava, posebice o oblicima tjelesnog ili duševnog nasilja, spolne zloporabe, zanemarivanja ili nehajnog postupanja, zlostavljanja ili izrabljivanja učenika, odmah izvijestiti ravnatelja školske ustanove koji je to dužan javiti tijelu socijalne skrbi, odnosno drugom nadležnom tijelu“. [15]

Zakon o socijalnoj skrbi, člankom 21. svrstava žrtve vršnjačkog nasilja pod korisnike socijalne skrbi. [16]

Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku donijelo je „Nacionalnu strategiju zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2017. do 2022. godine“ u kojoj piše da je ključ prevencije nasilja u školama i učinkovitosti preventivnih programa u kombinaciji teorijske snove i razvoja socijalnih vještina, stavova i vrijednosti djece i mladih. [8]

„Nacionalna strategija za prava djece u RH za razdoblje od 2014. – 2020. godine“, koju donosi Ministarstvo socijalne politike i mladih, kao neke od mjera zaštite od nasilja u školama ističe podršku financiranju programa suzbijanja nasilja među djecom i nad djecom u školskom okruženju na svim razinama, osiguravanje kontinuirane edukacije djelatnika, djece i roditelja u vezi vršnjačkog nasilja, uvođenje programa vršnjačke medijacije u školski kurikulum. [7]

Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti izdalo je „Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima“ te ga je Vlada RH prihvatila 2004.godine. Ciljevi programa su prevencija novih slučajeva vršnjačkog nasilja, edukacija stručnjaka koji rade s djecom i mladima te ublažavanje i uklanjanje posljedica nasilja. [11] Nadalje, spomenuto Ministarstvo donijelo je i „Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima“, iste godine. Protokol sadrži obveze nadležnih tijela (odgojno-obrazovnih institucija, centara za socijalnu skrb i policijskih uprava) i načine njihove suradnje. Nedostatak navedenog Protokola je što se više odnosi na pojavu fizičkog nasilja koje ima vidljive posljedice te daje upute kako reagirati u tom slučaju te ne donosi smjernice što i kako kada je u pitanju verbalno, socijalni ili psihološko nasilje. [12]

Dodatno, svaka škola ima svoje dokumente u kojima je dotaknuta i tema nasilja među djecom, a to su: *Godišnji plan i program rada škole, Školski preventivni program, Školski program za suzbijanje nasilja, Odredbe statuta o pedagoškim mjerama, Evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja učenika, Analiza odgojno-obrazovnog stanja u razrednom odjelu, Etički kodeks, Pravilnik o kućnom redu.*

2.3. Izazovi u implementaciji i širenju programa

Iz svega navedenog, može se iščitati kako su upravo škole prvo mjesto preventivnih investicija, pogotovo vezano uz vršnjačko nasilje. Kao što je prethodno spomenuto, Hrvatska poprilično zaostaje s osmišljavanjem i provedbom preventivnih programa, a razlozi tome mogu biti razni. Primjerice, ograničena financijska sredstva i resursi. Svaki preventivni program zahtijeva ulaganje u

materijale, tehničku opremu, priručnike. Iako je u „Nacionalnoj strategiji za prava djece u RH za razdoblje od 2014. – 2020. godine“ navedeno kako će se osigurati financijska podrška programima za suzbijanje nasilja među djecom, ta sredstva nisu uvijek dovoljna. U zadnje vrijeme se puno govori o Europskim fondovima i bespovratnim sredstvima Europske Unije tako da bi se pomoć mogla pronaći i u njima. Što se tiče provoditelja programa, odnosno nastavnika i/ili stručnih suradnika, moguć je manjak zainteresiranih pedagoških djelatnika za provedbu programa. Kod nastavnika se često javlja osjećaj preopterećenosti školskim obavezama pa time i otpor prema ulaganju dodatnih napora u ovakve aktivnosti. Nastavnici koji se nevoljko upuste u izvođenje programa ili ne vjeruju u njegovu učinkovitost, mogu narušavati pravilno izvođenje prevencije, mijenjati ili preskakati sadržaj i slično. Idealno bi bilo da ovakve programe provode visoko motivirani djelatnici, međutim kako to nije uvijek slučaj, moguće je educirati postojeće nastavnike te podići njihov entuzijazam i motivaciju. Sustavna podrška od strane instruktora, u vidu konzultacija za nastavnike ili zajedničkih sastanaka, omogućila bi svima da podijele svoja iskustva, frustracije i poteškoće s kojima se susreću. S druge strane, tu je stav škole i općenito školska klima. Podrška od strane ravnatelja i stručnih djelatnika je neizostavna. Brojne škole muče se s organizacijom vremena i aktivnosti u školama, no ukoliko ima volje i fleksibilnosti djelatnika, za sve može naći rješenje. Inače se dovoljno rano zna za implementaciju programa, tako da škola ima dovoljno vremena razraditi detaljan plan njegovog uklapanja u školski raspored. Što se tiče školske klime, provođenje preventivnih programa je obavezno međutim škole još uvijek imaju autonomiju u odabiru takvih programa. Nerijetko se odabiru programi koji ne zahtijevaju puno vremena i novaca i najčešće ne odgovaraju stvarnim potrebama škole i učenika. U slučaju izbora programa, bolje je odabrati program koji je pod vodstvom neke organizacije i udruge koja pruža podršku i nadgleda provedbu nasuprot programa koje škola sama osmisli.

3. Zaključak

Nasilje među djecom postaje učestala pojava koja se pretvara u problem. Vršnjačko nasilje karakterizira trajanje, ponavljanje negativnih postupaka (s namjerom) i neravnopravan odnos moći. Ovo nepoželjno ponašanje nosi posljedice kako za dijete koje nasilje trpi, tako i za dijete koje nasilje čini. Istraživanja su pokazala kako se nasilje najčešće događa između 4. i 8. razreda osnovne škole. U Hrvatskoj gotovo svako četvrto dijete svakodnevno trpi neki oblik nasilja. Od njih su 19% pasivne žrtve, a 8% „provokativne žrtve“, odnosno djeca koja nasilje doživljavaju ali i čine. U Republici Hrvatskoj program koji je naišao na najveći učinak bio je „Stop nasilju među djecom“, odnosno „za sigurno i poticajno okruženje u školama“ pod vodstvom UNICEF-a. U nedostatku domaćih programa, koji su teorijski utemeljeni i evaluirani, može se posegnuti za učinkovitim svjetskim primjerima. Jedan od njih je *Steps to Respect* program namijenjen djeci od 3. – 6. razreda, s ciljem smanjenja i prevencija nasilja, jačanja individualnih kompetencija, modifikacije školskog okruženja te edukacije školskih djelatnika. Ovaj program, s teorijskim utemeljenjem u socijalnom učenju, kroz dvije evaluacije pokazao je odlične rezultate u porastu promicanja nenasilne politike i strategije, poboljšanju školske atmosfere među učenicima i nastavnicima, manjem broju slučajeva nasilja te razvoju osobnih socioemocionalnih kompetencija. *Konvencija o pravima djeteta*

senzibilizirala je javnost za probleme nasilja među djecom, što je vidljivo u zakonodavnim okvirima Republike Hrvatske. „Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2017. do 2022. godine“ i „Nacionalna strategija za prava djece u RH za razdoblje od 2014. – 2020. godine“ prepoznaju da je ključ prevencije nasilja u školama i učinkovitosti preventivnih programa u kombinaciji teorijske snove i razvoja socijalnih vještina, stavova i vrijednosti djece i mladih te važnost financijske podrške, edukacije djelatnika i mijenjanja školskog kurikulumu. Prevencija problema vršnjačkog nasilja je u Hrvatskoj tek u fazi istraživanja i utvrđivanja raširenosti pojave, tj. daleko od uhodane provedbe i evaluacije učinkovitih programa.

4. Popis literature

- [1] Juul, J. (2018.). Agresivnost! Nov i opasan tabu?. Zagreb: Harfa.
- [2] Klarić, D. (2014.). Prepoznaj i djeluj!. Zagreb: Školska knjiga.
- [3] M. Field, E. (2004.). Živjeti bez nasilja. Zagreb, Naklada Kosinj.
- [4] Reić Ercegovac, I. (2016). Doživljeno vršnjačko nasilje: relacije s dobi, spolom, razrednim ozračjem i školskim uspjehom. *Školski vjesnik : časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, 65 (2), 251-271.
- [5] Sesar, K. (2011). Obilježja vršnjačkog nasilja. *Ljetopis socijalnog rada* 2011., 18(3), 497-526.
- [6] Konvencija o pravima djeteta, https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf (13.05.2019).
- [7] Nacionalna strategija za prava djece u RH za razdoblje od 2014. – 2020. godine. (2014). Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.
- [8] Nacionalnu strategiju zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2017. do 2022. godine. (2017). Zagreb: Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.
- [9] Obiteljski zakon, <https://www.zakon.hr/z/88/Obiteljski-zakon> (15.05.2019).
- [10] Poliklinika za zaštitu djece i mladih. (2010). *Nasilje među djecom*. Preuzeto s <https://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/nasilje-medu-djecom-2/> (15.05.2019).

- [11] Program aktivnosti sprječavanja nasilja među djecom i mladima. (2004.) Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (MOBMS).
- [12] Protokol o postupanju u slučajevima nasilja među djecom i mladima. (2004.) Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (MOBMS).
- [13] UNICEF. (2010.). *Za sigurno i poticajno okruženje u školama-priručnik*. Preuzeto s https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/Stop_nasilju_medju_djecom_prirucnik.pdf (15.05.2019.).
- [14] Ustav Republike Hrvatske, <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske> (13.05.2019).
- [15] Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/01_zakon_o_odgoju_i_obrazovanju_u_oiss.pdf (13.05.2019).
- [16] Zakon o socijalnoj skrbi, <https://www.zakon.hr/z/222/Zakon-o-socijalnoj-skrbi> (13.05.2019).
- [17] Blueprints Programs, <https://www.blueprintsprograms.com/evaluation-abstract/steps-to-respect> (15.05.2019).

Stručni rad

PSEUDONIMI KNJIŽEVNIKA

mr. sc. Vesna Nosić, prof. savjetnica
Gimnazija „Matija Mesić“ Slavonsija 1 br. 8, HR-35000 Slavonski Brod

Sažetak

Pseudonim označava izmišljeno ime koje neka osoba stalno ili povremeno koristi u svom stvaralačkom radu. Stručni članak donosi rezultate istraživanja pseudonima književnika iz europskih književnosti te američke i hrvatske književnosti od antike do danas.

Članak je koncipiran u četiri dijela:

1. Podrijetlo i značenje riječi pseudonim, razlozi pojave pseudonimnosti književnih djela
2. Postanak pseudonima pojedinih europskih, američkih i hrvatskih književnika
3. Podjela pseudonima, raznolikost potpisa književnika
4. Popis pseudonima književnika iz europskih književnosti te američke i hrvatske književnosti.

Različiti su razlozi zbog kojih su književnici uzimali pseudonime. Razlozi su se kroz povijest mijenjali, ali cilj je uvijek ostao isti – sakriti identitet! No, skrivajući svoj identitet, književnici su otkrivali nešto drugo – svoju kreativnost kojom su često iznenađivali čitatelje.

Ključne riječi: pseudonimi književnika, razlozi pojave pseudonimnosti, podjela pseudonima.

1. UVOD

Uz imena i prezimena književnika u čitankama iz Hrvatskog jezika često susrećemo njihova umjetnička imena odnosno pseudonime. U Gimnaziji „Matija Mesić“ u Slavonskom Brodu koriste se čitanke „Književni vremeplov“ autorice Dragice Dujmović-Markusi i suradnica.

Izradi ovog rada prišla sam želeći istražiti, otkriti i osvijetliti pseudonime književnika iz europskih književnosti, zatim američke i hrvatske književnosti koji su obuhvaćeni nastavnim programom Hrvatskog jezika za gimnazije.

Rad je oblikovan u četiri dijela.

U prvom dijelu, koji ima naslov **Podrijetlo i značenje riječi pseudonim, razlozi pojave pseudonimnosti književnih djela**, ukratko se objašnjava podrijetlo i značenje riječi pseudonim, a zatim se navode najčešći razlozi zbog kojih su pojedini književnici odlučili uzeti jedan ili više pseudonima.

U drugom dijelu, **Postanak pseudonima pojedinih europskih, američkih i hrvatskih književnika**, osvjetljen je postanak pseudonima pojedinih književnika.

U trećem dijelu, koji je naslovljen **Vrste pseudonima, raznolikost potpisa književnika**, dane su podjele pseudonima i šarolikost potpisa književnika.

U četvrtom dijelu, koji ima naslov **Popis pseudonima književnika iz europske književnosti te američke i hrvatske književnosti**, donesen je popis pseudonima književnika od humanizma do postmodernizma.

2. PODRIJETLO I ZNAČENJE RIJEČI PSEUDONIM, RAZLOZI POJAVE PSEUDONIMNOSTI KNJIŽEVNIH DJELA

Riječ pseudonim potječe iz grčkog jezika „(*pseudonimos*: lažnoimeni, lažnog imena; od *pseudos*: laž, izmišljotina i *onoma*: ime) – izmišljeno ili iskrivljeno ime kojim autor potpisuje sva ili neka od svojih djela“.[1]

Grčki povjesničar i filozof Ksenofont (430. pr. Kr. – 354. pr. Kr.) prvi je autor koji je upotrijebio pseudonim. Djelo „Anabaza, Povijest helenska“ potpisao je pseudonimom Temistogen Sirakužanin. Dakle, prvi pseudonim nastao je u antičkoj Grčkoj. Od antičkih vremena do danas stvoreni su brojni pseudonimi.

Različiti su razlozi zbog kojih su književnici odlučivali uzeti jedan ili više pseudonima. Iza pseudonima obično se nalazila:

1. želja za potpunom anonimnošću zbog političkih razloga (opasnost za karijeru ili za život)
2. želja za izbjegavanjem kritika i negativnih recenzija
3. želja za skrivanjem pravog imena koje loše zvuči ili je trivijalno
4. skromnost [2] te
5. skrivanje spola (uglavnom ženskog jer se smatralo da pisanje književnih djela nije primjereno ženama)
6. naglašavanje književnikove povezanosti s rodnim krajem
7. autoparodija vlastitog autorstva brojnim pseudonimima.

3. POSTANAK PSEUDONIMA POJEDINI EUROPSKIH, AMERIČKIH I HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA

3.1. Postanak pseudonima pojedinih europskih i američkih književnika

Europski književnici koristili su pseudonime od renesanse do postmodernizma.

Francuski književnik **François Rabelais** uzeo je pseudonim **Alcofrybas Nasier** pod kojim je 1532. godine objavio roman „Pantagruel“ koji je zabranjen zbog opscenosti. Pseudonim je anagram njegovog imena i prezimena.

Francuski komediograf **Jean-Baptiste Poquelin** od 1644. godine koristio je umjetničko ime **Molière**, a francuski književnik **François-Marie Arouet le Jeune** koristio je od 1718. godine pseudonim **Voltaire** nakon prvog velikog kazališnog uspjeha tragedije „Edip“. I njegov pseudonim je anagram od **Arouet I(e) J(eune)**, tj. **Arovet J. I.** jer su se tada U i V pisali kao V.

Marie-Henri Beyle Stendhal, francuski književnik koji je djelovao na razmeđu romantizma i realizma, imao je oko dvije stotine (!) pseudonima. Pseudonim **Stendhal** uzeo je po ruskom gradiću poznatom po karnevalima.

Engleske književnice, sestre **Charlotte, Emily Jane i Anne Brontë** 1846. godine objavile su pod muškim pseudonimima „Pjesme **Currera, Ellisa i Actona Bella**“ jer u to vrijeme pisanje književnih djela nije bilo primjereno ženama.

Engleska književnica **Marry Ann Evans** objavila je pod pseudonimom **George Eliot** tri pripovijesti pod naslovom „Prizori iz svećeničkog života“. Uslijedila je javna rasprava o identitetu Georgea Eliota. Pretpostavljalo se da je riječ o svećeniku ili svećenikovoju supruzi. Književnica je nastojala sakriti svoj život u izvanbračnoj zajednici s oženjenim kritičarom i esejistom G. H. Lewesom. Nakon što je postigla uspjeh, otkrila je svoj identitet.

Mark Twain pseudonim je američkog književnika **Samuela Langhornea Clemensa** koji je radio kao putujući tiskar, riječni pilot, kopač zlata, novinar i književnik. Mark Twain je pilotska oznaka za dvanaest stopa dubine na rijeci Mississippi.

Anton Pavlovič Čehov, ruski književnik, nazvan je u srednjoj školi **Antoša Čehonte** pa je to ime koristio kao jedan od svojih pseudonima.

Čileanski pjesnik **Neftali Ricardo Reyes Basoalto** uzeo je već u šesnaestoj godini pseudonim **Pablo Neruda** po češkom književniku **Janu Nerudi**.

Ruski književnik **Daniil Ivanovič Juvačev** koristio je više od četrdeset (!) pseudonima. On je „autoparodist vlastitog autorstva brojnim pseudonimima“.^[5] Pseudonim **Daniil Harms** uzeo je prema detektivu Sherlocku Holmesu, popularnom liku Arthura Conana Doylea.

3.2. Postanak pseudonima pojedinih hrvatskih književnika

Književnici u hrvatskom humanizmu, a poneki i u renesansi, koji su pisali na latinskom jeziku, tzv. latinisti, imali su latinske pseudonime.

Marko Marulić, najveći hrvatski humanistički književnik i otac hrvatske književnosti, u latinskim djelima potpisivao se kao **Marcus Marulus**, **Marcus Marulus Spalatensis**, **Marcus Marulus Delmata**, a u hrvatskim i kao **Marko Pečinić**.

Jakob Frass pravo je ime **Stanka Vraza**, slovenskog pjesnika, koji se priključio hrvatskom romantizmu.

August Šenoa imao je i pseudonim **Petrica Kerempuh**. Kerempuh je lik iz kajkavskih pučkih legendi.

Eugen Kumičić uzeo je pseudonim **Bersečanin** po rodnom selu Brseč u Istri, a **Jenio Sisolski** po brdu Sisola iznad Brseća.

Silvije Strahimir Kranjčević nazvao se **Nehajski** po brdu Nehaj pokraj Senja i **Senjski** po rodnom Senju.

Ljubomil Tito Josip Franjo Babić pravo je ime **Ksavera Šandora Gjalskog** koji je svoj glavni pseudonim uzeo prema majčinoj obitelji. Služio se brojnim pseudonimima.

Dragutin Domjanić imao je nekoliko pseudonima, a jedan je i **Dragutin Zelinski** po selu Sveti Ivan Zelina u blizini kojeg se nalazi mjesto Krče u kojem je rođen.

Milan Begović tiskao je 1900. zbirku pjesama „Knjiga Boccadoro“ pod pseudonimom **Xeres de la Maraja**. Zbirka je privukla veću pozornost čitatelja i književnih kritičara. Tematika tjelesne ljubavi izazvala je oštru polemiku između „mladih“ i „starih“ književnika.

Milutin Cihlar Nehajev uzeo je pseudonim **Nehajev** po brdu Nehaj kraj rodnog Senja.

Janko Polić Kamov izabrao je pseudonim **Kamov** po starozavjetnom liku Kama, Noinog sina koji, za razliku od braće, nije pokrio pijanog oca nego ga je promatrao gologa pa ga je otac prokleo nakon što se otrijeznio. Pseudonim naglašava Polićevu ukletost i prognaničku sudbinu, a istodobno pokazuje „intelektualnu modu“ u razdoblju hrvatske moderne.

Antun Branko Šimić uzeo je pseudonim **Drinovci** po istoimenom selu u Hercegovini u kojem je rođen. I pseudonim **Hercegovac** izražava Šimićevu povezanost s rodnim krajem.

Znanstvena djela **Mijo Mirković** objavljivao je pod pravim imenom, a književna djela pod pseudonimom **Mate Balota**.

Svoju prvu pjesmu („Tužna jesen“) **Dragutin Tadijanović** objavio je 1922. pod pseudonimom **Margan Tadeon**. Tek je 1930. počeo objavljivati pjesme pod svojim imenom.

Ivan Kovačić dodao je 1935. godine svom imenu i drugo, **Goran**, izražavajući na taj način povezanost sa zavičajem.

U početku književne karijere **Petar Šegedin** se potpisivao pseudonimom **Petar Kružić** po hrvatskom vojskovođi i kapetanu Klisa iz 16. stoljeća.

4. VRSTE PSEUDONIMA, RAZNOLIKOST POTPISA KNJIŽEVNIKA

Pseudonimi se mogu razvrstati na nekoliko načina:

1. s obzirom na raznolikost njihovih funkcija
2. s obzirom na broj autora koji se nalazi pod jednim pseudonimom
3. s obzirom na oblik.

1. Pseudonimi se, **s obzirom na raznolikost njihovih funkcija, mogu razvrstati u sljedeće skupine:**

1. **pseudonimi kojima je osnovna zadaća prikriti pravi identitet književnika** (npr. engleska književnica **Mary Ann Evans** koristila je muški pseudonim **George Eliot**)
2. **pseudonimi koji pomažu izgradnji književnikovog lažnog identiteta**, a popraćeni su izmišljenim biografijama i portretima književnika (npr. **Aleksandar Sergejevič Puškin** stavio je sebe samo u ulogu izdavača u svojem djelu „Pripovijesti pokojnog Ivana Petroviča Belkina“, a u predgovoru je predstavio lažnog autora I. P. Belkina)
3. **pseudonimi kojima je osnovna funkcija otkrivanje književnikove ličnosti**, tj. isticanje onih njegovih karakteristika koje književnik u danom trenutku smatra bitnima za sebe ili svoje djelo (npr. **Vladimir Vladimirovič Nabokov** služio se pseudonimom **Vladimir Sirin** od 1922. do 1940. godine kada je živio u Europi i pisao na ruskom jeziku; od ovog pseudonima je odustao nakon što je emigrirao u Ameriku i počeo pisati na engleskom jeziku)
4. **pseudonimi kojima se književnici služe da bi se razlikovali od svojih istoimenjaka ili im se njihovo ime i prezime ne čine dovoljno atraktivnim ili prihvatljivim po značenju** (npr. **Il'ja Arnol'ovič Fajzil'berg** pravo je ime ruskog književnika židovskog podrijetla; uzeo je u postrevolucionarnom vremenu, i vremenu snažnog antisemitizma, pseudonim **Il'ja A. Il'f**)
5. **pseudonimi koji se oblikuju prema zakonitostima estetske igre, a koji se odnose na kriptonime** – šifrirane potpise u obliku anagrama, akrostiha i sl. (npr. Viktor Petrovič Burenin svoje parodije na ruskog pjesnika **Andreja Bjelog** potpisivao je pseudonimima **Andrej Zelenyj**, **Andrej Želtyj**.)
6. „miješani tipovi“ pseudonima.[2]

2. Pseudonimi se, **s obzirom na broj autora koji se služi jednim pseudonimom**, mogu podijeliti na:

1. **individualne pseudonime** – autor se isključivo ili pretežno služi pseudonimom po kojem je poznat (npr. **Ksaver Šandor Đalski** rođen je kao **Ljubomil Tito Josip Franjo Babić**)
2. **zajedničke pseudonime** – posrijedi je suautorstvo dvaju ili više autora koji se u svom stvaralačkom radu isključivo služe zajedničkim pseudonimom (npr. francuska književnica **George Sand** rođena je kao **Amantine Aurore**

Lucile Dupin; pisala je s književnikom **Julesom Sandeauom** pod zajedničkim pseudonimom **Jules Sand**).

3. Pseudonimi se, s **obzirom na oblik**, mogu razvrstati na pseudonime koji imaju oblik:

1. **uobičajenog imena** (npr. **Jakob Frass** uzeo je pseudonim **Stanko Vraz**)
2. **oblik anagrama imena i prezimena** (npr. **François Rabelais** uzeo je pseudonim **Alcofrybas Nasier**)
3. **neobičan oblik** (npr. **Vjenceslav Novak** uzeo je pseudonime **OOM** i **IŽE**)
4. **pseudoandronima** – kada se žena koristi muškim imenom (npr. **Mary Ann Evans** uzela je pseudonim **George Eliot**)
5. **pseudoginima** – kada se muškarac koristi ženskim imenom (npr. **Zvonimir Majdak** uzeo je pseudonim **Suzana Rog**)[7].

U potpisivanju svojih stvaralačkih radova književnici su pokazali raznolikost. Potpisivali su se samo autonomom, autonomom i pseudonom/pseudonimima ili samo pseudonom/pseudonimima.

1. **književnik se u svom stvaralačkom radu isključivo ili pretežno služi jednim pseudonom po kojem je poznat** (npr. **Ksaver Šandor Gjalski**)
2. **književnik se u svom stvaralačkom radu služi raznim pseudonimima, ali je poznatiji pod pravim imenom** (npr. **Antun Branko Šimić**)
3. **književnik se u svom stvaralačkom radu služi pravim imenom i jednim ili više pseudonima, ali je poznat pod pravim imenom** (npr. **Eugen Kumičić**)
4. **književnik se u svom stvaralačkom radu služi pravim imenom i jednim ili više pseudonima, ali je poznatiji pod pseudonom** (npr. **Daniil Harms**)
5. **jednu vrstu svog stvaralačkog rada autor objavljuje pod pravim imenom, a drugu pod pseudonom** (npr. **Mijo Mirković** je pod pravim imenom objavljivao znanstvene radove, a pod pseudonom **Mate Balota** književne).
6. **Uz pravo ime i prezime te pseudonim(e), pojedini književnici u potpisivanju svojih radova koristili su i inicijale imena i(li) prezimena, kao i razne šifre.**

5. POPIS PSEUDONIMA KNJIŽEVNIKA IZ EUROPSKE KNJIŽEVNOSTI TE AMERIČKE I HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

EUROPSKI I AMERIČKI KNJIŽEVNICI

RENEŠANSA (16. stoljeće)

1. **François Rabelais** (1484.-1553.)
Alcofrybas Nasier

KLASICIZAM (17. stoljeće)

1. **Jean-Baptiste Poquelin Molière** (1622.-1673.)
Molière

PROSVJETITELJSTVO (18. stoljeće)

1. **François-Marie Arouet le Jeune** (1694.-1778.)
Voltaire

REALIZAM (1830.-1870.)

1. **Marie-Henri Beyle Stendhal** (1783.-1842.)
Stednhal; Dominikque
2. **William Makepeace Thackeray** (1811.-1863.)
Michaelangelo Titmarsh; George Savage Fitzboodle; Ikey Solomons
3. **Charles Dickens** (1812.-1870.)
Boz
4. **Charlotte** (1816.-1855.), **Emily** (1818.-1848.) i **Anne** (1820.-1849.) **Brontë**
Currer Bell, Ellis Bell i Acton Bell – muška imena
5. **Mary Ann Evans** (1819.-1880.)
George Eliot
6. **Samuel Langhorne Clemens** (1835.-1910.)
Mark Twain

MODERNIZAM (od 1857. do danas)

1. **Charles-Marie-René Leconte** (1818.-1894.)
Leconte de Lisle
2. **Rene François Armand Prudhomme** (1839.-1907.)
Sully Prudhome
3. **Józef Teodor Konrad Nalecz Korzeniowski** (1857.-1924.)
Joseph Conrad
4. **Anton Pavlovič Čehov** (1860.-1904.)
Antoša Čehonte
5. **Boris Nikolajevič Bugajev** (1880.-1934.)
Andrej Bjeli
6. **Sergej Aleksandrovič Jesenjin** (1895.-1925.)
Sergej Molot

7. **Naftali Ricardo Reyes Basoalto** (1904.-1973.)
Pablo Neruda
8. **Daniil Ivanovič Juvačev** (1905.-1942.)
Daniil Harms; Daniil Čarms; Dandan; Daniil Ivanovič Harms; Daniel Haarmst; Daniil Dandan; Čarms; Harmonius; Ivan Toporiškin; Harms-Šardam; Hharms; Pisac Kolpakov; Karl Ivanovič Šusterling; Horms; Hhoerms; Protoplast; Daniel Haarms

HRVATSKI KNJIŽEVNICI

HUMANIZAM (15. i 16. stoljeće)

1. **Ivan Vitez od Sredne** (oko 1405.-1472.)
Ioannes Vitez de Zredna
2. **Ivan Česmički** (1434.-1472.)
Ianus Pannonius; Jan Panonac; Jan Pannonije
3. **Juraj Šižgorić** (oko 1445.-1509.?)
Georgius Sisgoreus/Sibenicensis Dalmata; Georgius Sisgoritus; Gorgis
4. **Marko Marulić** (1450.-1524.)
Marcus Marulus/Spalatensis/Delmata/Marko Pečinić
5. **Juraj Divnić** (1450.-1530.)
Georgius Diphnicus Dalmata
6. **Karlo Pucić** (1458.-1522.)
Carolus Puteus
7. **Alojzije Crijević** (1458.-1527.)
Ludovik Crijević Tuberon; Aloysius de Crieva/Cerva/Cervinus/Cervarius
8. **Ilija Crijević** (1463.-1520.)
Elias Lampridii de Crieva; Aelius Lampridius Cervinus; Aelius Cerva Lampedinus
9. **Jakov Bunić** (1469.-1534.)
Iacobus Bonus Epidaurus Dalmata; Bonus Racusaeus; De Bona
10. **Franjo Trankvil Andreis** (1490.-1571.)
Tranquillus Andronicus Parthenius
11. **Antun Vrančić** (1504.-1573.)
Antonius Verantius/Sibenicensis Dalmata
12. **Matija Vlačić Ilirik** (1520.-1575.)
Matthias Flacius Illyricus

RENESANSA (16. stoljeće)

1. **Mavro Vetranović** (1542.-1576.)
Nikola/Niko Vetranović/Vetranić; Maurus Vetrani
2. **Marin Držić** (1508.-1567.)
Darsa; Dersa
3. **Petar Zoranić** (1508.-između 1543. i 1569.)
De Albis

BAROK (17. stoljeće)

1. **Ivan Gundulić** (1589.-1638.)
Dživo; Giovanni Gondola; Plavčić; Plavković

2. **Ivan Bunić Vučić** (1592.-1658.)
Bona; De Bona; Bonna; Buno; Dživo
3. **Ignjat Đurđević** (1675.-1737.)
Ignazio Giorgi Bernardo; Injacija Gjorgi; Đorđić

KNJIŽEVNOST 18. STOLJEĆA

1. **Fran Krsto Frankopan** (1643.-1671.)
Ditelina
2. **Andrija Kačić Miošić** (1690.-1760.)
Starac Milovan
3. **Tito (Tituš) Brezovački** (1757.-1805.)
Brezovachky; Brezovatsky; Grgo z Strahinja; Hanza iz Klanjaca

ROMANTIZAM (1813.-1860.)

1. **Jakob Frass** (1810.-1851.)
Stanko Vraz; Jakob Cerovčan; Jakob Rešetar; Nenad Bezimenović; Ilir iz Štajera; Ilir iz Velike Ilirike
2. **Dimitrija Demeter** (1811-1872.)
Afratinović; Sincerus
3. **Antun Nemčić** (1813.-1849.)
Gostovinski
4. **Ivan Mažuranić** (1814.-1890.)
Slavomir
5. **Matija Mažuranić** (1817.-1881.)
Jedan Domorodac

PREDREALIZAM (1860.-1881.)

1. **August Šenoa** (1838.-1881.)
Petrica Kerempuh; Veljko Rabačević; Milutin; Branislav; Onufrius Kopriva

REALIZAM (1881.-1891./1892./1895.)

1. **Eugen Kumičić** (1850.-1904.)
Jenio Sisolski; E. K. Bersečanin; Evgenij Kumičić
2. **Vjenceslav Novak** (1859.-1905.)
Antipirinus; Cenzor; Čika Vene; Dr. Urania; Miško; Iže; Oom; Pero; Sancho; Živko Slunjanin; Smiljan
3. **Silvije Strahimir Kranjčević** (1865.-1907.)
Nehajski; Strahimir Senjski; Silv. Kr.; Silvij Krainčević; Strahimir Nehajski; Senjanin; Deli-Kosmaj Durmitorov
4. **Ljubo Babić / Ljubomil Tito Josip Franjo Babić** (1854.-1935.)
Ksaver Šandor Đalski/Gjalski; Ksaver Šandor-Gjalsky; Ksaver; Sandor de Gyala; Gyala; Xaver von Sandor de Gyala; Xaver Šandor-Gjalsky; K. Š. Gjalski; K. Š. Babić-Gjalski; Lj. Babić Gjalski; Ljubomil Tito Babić

MODERNA (1891./1892./1895.-1914./1916.)

1. **Ivo Vojnović** (1857.-1929.)
Igotus; Sergij P.
2. **Antun Gustav Matoš** (1873.-1914.)
Schams

3. **Vladimir Vidrić** (1875.-1909.)
Tmivoj; Trnivoj
4. **Dragutin Domjanić** (1875.-1933.)
Milivoj Seljan; Grga Vujec; Vanja P. Batjanov; Dragutin Zelinski; Grga; Jan;
M. Z. Lenski; Milivoj Z. Lenski
5. **Vladimir Nazor** (1876.-1949.)
Vladimir Primorski; Zorna Mirvlad
6. **Milan Begović** (1876.-1948.)
Xeres de la Maraja; Tugomir Cetinski; Stanko Dušić; Esop s Griča; Hipolit;
Malyalio; Petronius
7. **Milutin Cihlar Nehajev** (1880.-1931.)
M. Borišev; M. Hajev; Milutin Nehajev; Sincerus; Nehajev; Alpha; Milutin
Borišev
8. **Ivan Kozarac** (1885.-1910.)
Kerepov; Kosan; Olgin; K. Kerepov; Vanja Kosan
9. **Janko Polić Kamov** (1886.-1910.)
Kamov
10. **Fran Galović** (1887.-1914.)
Gledalac; Hrvatski Đak; Samotni Putnik

KNJIŽEVNOST OD 1914. DO 1952.

1. **Augustin Ujević** (1891.-1955.)
Tin
2. **Ivo Andrić** (1892.-1974.)
Res
3. **Miroslav Krleža** (1893.-1981.)
Miroslav K.
4. **Antun Branko Šimić** (1898.-1925.)
Slavče; Branko Zvonković; Drinovci; Hercegovac; Hrvatski đak; Samotni
Putnik
5. **Dragutin Tadijanović** (1905.-2007.)
Margan Tadeon; Tadeon; Damjan R. Tadijansky; Lem Kamen; Tadijanski

DRUGA MODERNA (1952.-1969.)

1. **Mijo Mirković** (1898.-1963.)
Mate Balota
2. **Vesna Parun** (1922.-2010.)
Pave Versa
3. **Ivan Goran Kovačić** (1913.-1943.)
Goran
4. **Petar Šegedin** (1909.-1998.)
Petar Kružić

6.ZAKLJUČAK

Pseudonim označava izmišljeno ime koje neka osoba stalno ili povremeno koristi u svom stvaralačkom radu. U ovom istraživačkom radu pratila sam razvoj pseudonima književnika kroz povijest. Popisala sam dosad poznate pseudonime književnika iz europske književnosti te američke i hrvatske književnosti, a otkrila sam i puno novih. Dvadeset književnika iz europske i američke književnosti, koji su obuhvaćeni programom Hrvatskog jezika za gimnazije, koristilo je 38 pseudonima⁶, a pedeset književnika iz hrvatske književnosti 158; dakle, 70 književnika upotrijebilo je oko 200 pseudonima.

Različiti su razlozi zbog kojih su književnici uzimali pseudonime. Stvaralačkom maštovitošću i razigranošću pri oblikovanju pseudonima zasigurno su iznenađivali čitatelje. Pseudonimi su često izgledali kao zagonetke koje treba odgonetnuti: autor, nakladnik, čitatelj ili netko četvrti?!

7.LITERATURA

- [1] Benčić, Ž. (2002.). Pseudonim. // *Mistifikacija/Parodija*: Zagrebački pojmovnik kulture 20. stoljeća. Zagreb: Areagrafika, 5.-18.
- [2] Horvat, A. (1995.). *Knjižnični katalog i autorstvo*. Rijeka: Naklada Benja.
- [3] *Hrvatska književna enciklopedija* (2010.-2012.). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- [4] *Leksikon hrvatskih pisaca* (2000.). Zagreb: Školska knjiga.
- [5] *Leksikon stranih pisaca* (2001.). Zagreb: Školska knjiga.
- [6] Orešković, M. (1978.). Anonimi, pseudonimi, inicijali i šifre hrvatskih književnika i drugih kulturnih radnika u knjigama i periodičnim publikacijama. *Građa za povijest književnosti hrvatske* 32:217.-294.
- [7] Pseudonim. // *Proleksis enciklopedija*. LZMK. 2009. URL: <http://proleksis.lzmk.hr/> (pristupljeno 26. kolovoza 2018.)

⁶ Ovi pseudonimi su predočeni u radu dok 200-ak Stendhalovih i 30-ak Harmsovih nije predočeno.

- [8] Vidačić, M. (1951.). Pseudonimi, šifre i znakovi pisaca iz hrvatske književnosti. *Građa za povijest književnosti Hrvatske*. 21:7-141.
- [9] Vidačić, M. (1951.). Pseudonimi, šifre i znakovi pisaca iz hrvatske književnosti. *Bibliografija hrvatskih književnih časopisa 19. stoljeća. Dopunski svezak, Kazala/priredio Vinko Brešić*. Zagreb: Filozofski fakultet, FF-press.

Stručni rad

METODE I TEHNIKE SAVLADAVANJA STRESA KOD UČITELJA

mag. Aleksandra Jagarinec, prof. razredne nastave

OŠ NH Rajka Hrastnik

Sažetak:

Biti učitelj sve je teži zadatak. Radna opterećenja učitelja sve su veća. Učiteljska profesija je prema većim istraživanjima među najstresnijim profesijama. Učitelji si mogu kod sprječavanja i savladavanja stresa pomoći s različitim efektivnim metodama. Kod savladavanja stresa važno je racionalno razmišljanje i samopouzdanje pojedinca. Fizička aktivnost, opuštanje, joga i meditacija isto tako mogu pomoći kod savladavanja stresa.

Ključne riječi: stres, učitelji, načini savladavanja stresa.

1. Uvod

Biti učitelj sve je teži zadatak. Učitelji se moraju sve više prilagođavati učenicima, roditeljima i rukovodstvu škole. Čak je i administrativni rad sve zahtjevniji. U odjele osnovne škole uključenih je puno učenika s posebnim potrebama, učenici su sve manje disciplinirani, što je posljedica permisivnog odgoja, koji se izvodi u posljednjim godinama. Roditelji očekuju dobre ocjene, očekuju da će se učitelj posvećivati njihovom djetetu što individualnije, a pri tom zaboravljaju da je to, s obzirom na broj učenika u razredu, vrlo teško. Isto tako imaju roditelji radi brzog tempa života sve manje vremena za odgoj djece kojeg prenose na ulogu učitelja.

2. Stresnost učiteljske profesije

Profesija učitelja je po mnogim istraživanjima među najstresnijim profesijama. Iako je radna klima krajnje napeta i kaotična, od zaposlenih se očekuje potpuna sabranost, kreativnost i visoka produktivnost. Takva klima uzrokuje stres kojeg učitelj svakodnevno doživljava na radnom mjestu.

Devet načina za spriječavanje ili odmašnje savladavanje stresa kod učitelja:

Kako se može učitelj suočiti sa stresnom situacijom u istom trenutku kad se ta pojavi i prikrade u organizam? Lorenz [6] navodi devet načina koji nam pomažu smiriti se u kriznim situacijama:

2.1. Poticajni govor

Za samopouzdanje, hladnokrvnost i smirenost je vrlo važno da ste svjesni da ste sposobni obaviti sve što će vas stići. Sastavite listu svojih znanja, sposobnosti i dostignuća s čim ćete se sjetiti čega ste sposobni i što možete postignuti.

2.2. Duboko disanje

Kad se stupanj stresa podigne, velika većina ljudi prestaje disati za par sekundi što uzrokuje osjećaj napetosti, ljutnje, frustracije, posljedično gubimo pravu perspektivu, zbog čega možemo odreagirati prebrzo. Podjednako, neprekidno disanje kroz nos jedan je lakših načina za smirenje vaših živaca iako može zvučati klišejski.

2.3. Spremite nered u vašem uredu

Prije nego što odete kući, ako je potrebno uzmite svaki dan nekoliko minuta dodatnog vremena i spremite svoj radni stol. Tako ćete lakše ostati fokusirani na važne stvari i imati ih pod nadzorom, a uz to ćete imati čistu i urednu radnu okolinu.

2.4. Mislite na pozitivne, ugodne stvari

Kad se nađete u situaciji na trenutak pomislite na stvari koje vas usrećuju. Pustite, da vaše misli za sekundu ili dvije otplivaju. To neće nitko primjetiti, a vi ćete se lakše suočiti s napetom situacijom i lakše i brže ćete tu situaciji riješiti.

2.5. Dobro se naspavajte

Premalo spavanja uzrokuje umor, napetost i lošu produktivnost. Sedam sati spavanja dnevno preporučljivi je minimum. Najveći pozitivan učinak ima spavanje koje traje neprekidno od 8 do 10 sati dnevno.

2.6. Pravite kopije

Pogotovo kad radite za računalom gdje postoji mogućnost da se podaci mogu brzo gubiti, nesrećom brisati ili virus napasti računalo, vrlo je važno da napravite kopije. Jednako važi za arhivu dokumenata kojeg uvijek radite s duplikatom. Kopije uvijek čuvajte na drugoj lokaciji od originala; u slučaju provale, krađe, požara... na taj način možete se sačuvati teškoća i glavobolje.

2.7. Izađite na sunce

Kad osjetite napetost, idite na kratku šetnju. Više će vam koristiti 5 minuta šetnje nego jaka kava i jadanje suradniku oko nemogućih radnih uvjeta u kojim radite.

2.8. Vježbajte

Uzmite si nekoliko minuta za vježbanje na radnom mjestu. Redovno vježbanje stimulirat će vaše moždane stanice i nahraniti ih kisikom zbog čega ćete lakše i sabranije nastaviti s radom.

2.9. Pođite tokom dalje

Ne uzimate prepreke, smetnje, mali problem kao katastrofu, o kojoj ćete sate i sate ili čak dane razmišljati što bi se sve moglo dogoditi, jer na kraju će se to baš i dogoditi. Stvari uzmite takve kao što jesu i pomislite na trud, koji ste uložili u rad, a ne na loše rezultate. I trud nešto znači! Uz to su to važne poduke za buduće slične situacije iz kojih ćete na kraju izaći kao pobjednik [6].

Kad stres već nastupi potrebno je reagirati i taj stres ublažiti ili pokušati otpustiti.

3. Načini savladavanja stresa

3. 1. Racionalno razmišljanje i samopouzdanje

Stres je često posljedica negativnog načina razmišljanja. Misli i osjećaji su nerazdvojivo povezani, zato naše misli kroje dobro ili slabo osjećanje. Racionalno razmišljanje nas odvodi u pozitivan odnos do života. Ako stvari i događaje prihvaćamo u pozitivnom smislu, sretniji smo in zadovoljniji. Naše shvaćanje događaja uvijek se temelji na našem iskustvu. Važno je da je faktor koji definira naše raspoloženje, način kako shvaćamo događaje u svojoj okolini [10].

Za racionalno razmišljanje po Powellu [10] potrebni su:

- *protivljenje iskrivljenoj logici.* Negativno i nelogično razmišljanje nadoknadimo logičnim i pozitivnim.
- *manje nefleksibilnosti u mišljenju.* Pokušamo izbjegavati riječ "moram" te si s tim smanjujemo stres.
- *Mislene ljestve.* Suočimo se sa strahovima. Izrazimo sve brige i moguće neprijatnosti u danoj situaciji te ih pokušamo što prije otpustiti.
- *pozitivne afirmacije.* Ponavljamo si dobre i pozitivne misli, možemo ih čak zapisati i nositi ih uvijek sa sobom.

Samopouzdana čovjek ima sposobnosti izraziti mišljenje bez čekanja, zna otvoreno izraziti osjećaje, ima samopoštovanje te visok osjećaj svoje vrijednosti i samopouzdanja. Takav čovjek je gospodar svog života, s okolinom navezuje pozitivne odnose i ne bavi se negativnošću. Svako gleda za bolji "ja" jer jedino na taj način možemo napredovati i možemo ići dalje [10].

Kod ljudi se često pojavljuju poteškoće sa samopouzdanjem što ne utječe dobro na njihovu sposobnost ispunjavanja zahtjeva iz okoline. Samopouzdanje je sposobnost, koju čovjek treba za jasno izražavanje svojih želja, osjećaja, potreba i misli. Osnovne vještine samopouzdanja su [10]:

- *privaćanje kritike.* Nužno za osobni napredak je, da znamo prihvatiti kritiku, obraditi ju i pogotovo nešto iz nje naučiti.
- *izražavanje osjećaja.* Osjećaji su motivacija za život i daju mu smisao, cilj i namjeru. Pojedinci kojima izražavanje osjećaja nije poteškoća, lakše se opuštaju, više su svjesni sebe, nisu nervozni, imaju manje zdravstvenih problema, s prijateljima imaju bliskije odnose, lakše se opuste.
- *naučiti se reći ne.* Otkrit i direktan *ne* jača čovjeku samopouzdanje.
- *savladavanje ljutnje.* Izražavanje ljutnje je pokretna snaga, koja čovjeka motivira za životne promjene.

3.2. Wellness

Ljudi su sve više svjesni značenja zdravlja. Tjelesna aktivnost, opuštanje i zdrava prehrana postaju sve važniji. Na to se odazivaju davatelji. Danas u Sloveniji liječilišta i rekreativni centri nude programe zdravlja, dobrog osjećanja, opuštanja i ljepote, koje nude pod zajedničkim imenom *wellness*. Možemo birati među uslugama njege lica i tijela, njege ruku i nogu, kose, masažama, aromaterapijom, upotrebom saune i bazena. Tvrtnice su svjesne stresa i prema rješavanju stresa se odnose na različite načine. U inozemstvu najpoznatiji su programi liječenja ovisnosti od alkohola i droga i pomoć kod rješavanja obiteljskih tegoba. Jedna od

mogućnosti izbor je različitih obrazovnih programa, seminara ili radionica gdje se možemo učiti savladavanja vremena, stresa, poboljšanja komunikacije, različitih tehnika opuštanja, osobnog rasta, motivacije, pozitivnog razmišljanja i timskog rada. I kod nas možemo naći puno antistresnih programa, namjenjenih svima koji žele istražiti i razumjeti što se krije iza pojma stres i potražiti način kako se suočiti s njim. Potiču u manjim grupama, da se ljudi osjećaju bolje i sigurnije jer to je još uvijek tabu. Na osnovi predavanja i praktičkih vježbi uče se prepoznavati zakonitosti stresa i uspješno ga savladavati [8].

3.3. Meditacija

Sve brži tempo života razlog je da su se u zadnjim godinama razvile tehnike opuštanja. Bez obzira na to kakve su, imaju isti cilj: ublažiti posljedice stresa. S tim se možemo uspješno suočiti s različitim tehnikama mislenog treninga, raznim tehnikama opuštanja i meditacijom.

Vrlo je važno da se naučimo fizički opustiti. Kad smo zabrinuti mišići se grče i napinju. Biti opušten znači da je naše tijelo mirno i da su naše misli mirne, iako je to često vrlo teško postignuti.

Meditacija je vježba s namjerom fokusa pažnje na jednu stvar. Što je ta stvar relativno je nevažno i razlikuje se s obzirom na tradiciju iz koje potiče. Meditator često ponavlja tiho ili glasno slog, riječ ili grupu riječi. To je poznato kao meditacija s mantrom. Fokus na definiran objekt je sidro pažnje. Mnogi meditatori fokusiraju se na svoj dah, ali možemo za objekt meditacije upotrijebiti što god nas opušta i odvraća našu pažnju od stresa [7].

Postoje različite vrste meditacije. U produžetku ukratko su predstavljene meditacija disanjem, analitička meditacija i ljekovita grupna meditacija. Kod toga moramo uzeti u obzir da postoji još puno više različitih vrsta meditacije. Meditacija disanjem – glavna umna aktivnost koju koristimo kod meditacije disanjem je svjesnost koja je sposobnost uma da zadrži pažnju fokusiranu na to što radi bez toga da bi zaboravio ili odlutao drugim predmetima. Tu je predmet koncentracije vlastiti dah kojeg pratimo i svjesni smo ga. U svom najefektivnijem obliku je svjesnost udružena s alternativnom budnošću, drugom aktivnošću uma, koja kao stražar pazi na smetnje i uznemiravajuće misli. Analitička meditacija – zadatak analitičke meditacije je da nam pomogne prepoznati i presjeći pogrešne poglede i predodžbe koje uzrokuju nesreću i nezadovoljstvo. Meditaciju možemo izvoditi i u

grupi, obično je vodi jedna osoba. Naša životna iskustva ovisna su o tome kako mislimo i osjećamo o stvarima. Jer većinu vremena stvari ne shvaćamo takvim kao što jesu, stalno doživljavamo frustracije što negativno utječe na samopouzdanje [7].

3.4. Joga i tjelesna aktivnost

Tjelesna aktivnost je jedna od najefektivnijih metoda utjecanja na naše dobro osjećanje i zdravstveno stanje. Istraživanja dokazuju manju osjetljivost tjelesno aktivnih ljudi na stres i njegove posljedice. Redovna tjelesna aktivnost utječe pozitivno na rad i njegovu efektivnost, smanjuje anksioznost i depresiju, podiže raspoloženje i uspješnost kod rada te pozitivno utječe na psihofizičke sposobnosti. Isto ima pozitivan učinak na naše osjećaje, samopouzdanje, samopoštovanje i prihvaćanje sebe [2].

Poslodavci koji nude organizirane tjelesne aktivnosti van radnog vremena ili čak među radnim vremenom primjećuju pozitivne učinke na području produktivnosti i manje odsutnosti radnika radi zdravstvenih tegoba. Tvrtke su sve više svijesne pozitivnog učinka fizičke aktivnosti na efektivnost pri radu zato traže mogućnosti omogućiti radnicima sportske aktivnosti. Joga je vrlo primjerena vježba koju možemo izvoditi čak i na radnom mjestu, jer nam nije potreban poseban prostor i oprema. [11].

3.5. Zdrava ishrana

Za zdravlje ima zdrava i uravnotežena ishrana veliko značenje. Iz hrane dobivamo energiju, nudi nam rast i razvoj, te utječe na naše tjelesne i umne sposobnosti. S kombinacijom različite hrane možemo zadovoljiti svoje biološke potrebe po hrani i pridobiti energiju. Zbog loših prehrambenih navika iz mladosti možemo naučiti nezdrav način ishranjivanja. Posljedice su mnoge bolesti: pretilost, povećana količina masnoće u krvi i arterioskleroza, šećerna bolest, rak, istrošenost zglobova i smetnje hranjenja [9].

U današnjem društvu čovjek je premalo tjelesno aktivan, a energijska gustoća hrane je prevelika. Konzumiramo prevelike količine hrane jer s hranom nešto potiskujemo i tješimo se, a energijska vrijednost hrane nam nije važna. Isto tako obično konzumiramo premalo obroka koji nisu jednakomjerno i pravilno raspoređeni. Za hranu si ne uzmemo vremena, što znači da si ne uzmemo

vremena ni za sebe. Zdrava, uravnotežena ishrana je ta koja sadržava sve hranljive tvari u takvim količinama i omjeru dovoljnim za djelovanje svih tjelesnih funkcija. Energijska i hranjiva vrijednost ishrane se razlikuje s obzirom na starost i tjelesnu aktivnost. Stručnjaci za ishranu su na osnovi istraživanja oblikovali piramidu ishrane, na osnovi koje razdjelimo jelovnik na pet manjih obroka. Kad smo pod stresom više smo podvrgnuti lošim prehrabnim navikama i nezdravom načinu života. Kad smo pod stresom posebno su važni vitamini C i B-kompleks, koji se među utjecajem stresa brzo potroše.

Bitno je da smanjimo konzumiranje alkohola, cigareta i kofeina te jedemo više puta dnevno manje količine hrane bogate vitaminima [9].

Jedimo jednakomjerno razdjeljeno kroz cijeli dan da smo cijelo vrijeme opskrbljeni energijom i da ne dolazi do naglih dizanja i padanja krvnog šećera koji nas vodi u to da tražimo slatke ili slane grickalice. U tijelu u stanju stresa dolazi do – psihičkih i fizičkih pritisaka, opterećenja – do većih potreba za hranljivim tvarima. U primjeru lošije, nepravilne i nepotpune ishrane može doći do nedostatka nekih hranljivih tvari kao što su vitamini A, C, E in B-kompleks (posebno folati), minerali (kalcija, kalija, magnezija, natrijuma, željeza), aminokiselina, esencijalnih masnih kiselina i antioksidanata. Među vitaminima je u vrijeme stresa najviše na udaru antioksidant vitamin C, kojeg tad tijelo intenzivno troši [3].

O tome što i kako bi trebali jesti kad smo pod utjecajem stresa, govori Lindemann [4]:

- ne žurite kad jedete, uzmite si vrijeme i hranu temeljito prežvačite. Jedite sabrano te među jelom ne čitajte novine i ne gledajte televizije.
- Jedite nemasnu hranu, pogotovo u manjim količinama i raznoliku. Izbjegavajte obilne obroke.
- Hrana nek sadržava puno vitamina. Vitamina A i C je u raznolikoj hrani dosta.
- Hrane nemojte soliti, radije upotrebljavajte začine i bilja koja su bez soli.
- Omjer među životinjskom i biljnom masnoćom u vašoj hrani neka bude 1 : 1.

Uzrok stresa ne možemo tek tako riješiti, ali možemo različitim metodama smanjiti njegove posljedice. Često se dogodi da se ljudi kod prvih simptoma stresa obrate liječniku. Liječnik prepíše lijekove koji ne odagnaju uzrok već samo posljedice. Tijelo se želi samo od sebe riješiti akumuliranog stresa, dati mu moramo priliku i pokazati dobru volju. Svaki odmor kao što je spavanje, čitanje, opuštanje, rekreacija opušta stres iz našeg tijela i korisno utječe na tijelo. Za sebe ćemo napraviti puno više ako naučimo slušati svoje tijelo i slijediti ga bez obzira na to što misle ili rade drugi [5].

3.6. Spavanje

Spavanje je bitno za opstanak, zdravlje te dobru tjelesnu i psihičku spremnost. Važnije od duljine spavanje je kako dobro spavamo, premalo ili previše spavanja može uzrokovati razdražljivost i pogoršanje duševnih sposobnosti. Većina odraslih spava sedam sati dnevno, neki čak devet, drugima je dosta tek pet sati noćnog odmora [5].

Savjeti za dobro spavanje [1]:

- Izostavimo spavanje ili drijemanje preko dana ili uvečer.
- Preko dana dobro se navježbajmo, oznojimo i pobrinimo za svjež zrak.
- Prije spavanje izostavimo kofein (kavu, čaj, kokakolu), alkohol i obilnu večeru.
- Kod spavanja imamo red: idemo spavati i ustajemo uvijek u isto vrijeme.
- Ugasimo televizor, prije spavanja popijmo čašu toplog mlijeka (u mlijeku je triptofan, koji djeluje na spavanje), operimo zube i u krevetu pročitajmo koji odlomak iz knjige.
- Ako nam misli preskakuju i ne mogu se smiriti ustanimo i popijmo još jednu čašu toplog mlijeka.

Stres je među najgorim smetnjama noćnog odmora. Zbog njega smo noću budni i trudimo se zaspati jer nas muče brige zbog akumuliranih briga ili nas savlada strah pred budućnošću. Kad nam na kraju uspije zaspati, većinu puta budimo se još više iscrpljeni i umorni jer su brige ostale tamo gdje smo ih ostavili navečer. [1].

4. Zaključak

Učitelji si mogu kod savladavanja stresa pomoći tako da upotrebljavaju tehnike za samopomoć u većoj mjeri. Institucije, koje se bave radom učitelja mogu učiteljima olakšati rad s tim da smanje količinu administracije i riješe problem prenatrpanosti razrednog odjela jer u natrpanim razrednim odjelima nije moguće kvalitetno izvoditi nastavu.

5. Literatura:

- [1] Božič, M. (2003). *Stres pri delu*, Ljubljana: GV Izobraževanje.
- [2] Cecić Erpič, S. (18. 12. 2010). Kako se učinkovito spoprijeti s stresom. Pridobljeno 18.12.2010 na: <http://med.over.net/clanek/i19794/#.Urs06NLUJRo>.
- [3] Kralj, Z. (2003) *Skrbimo za svoje zdravje - Stres*, Ljubljana: Lek.
- [4] Lindemann, H. (1977). *Premagani stres*, Ljubljana: Cankarjeva založba.
- [5] Looker, T. in Gregson, O. (1993). *Obvladajmo Stres*, Ljubljana: Cankarjeva založba
- [6] Lorenz, K. (15. 1. 2011). *10 Ways to Survive a Stressful Job*. Pridobljeno 15.1. 2011 na: <http://www.poslovni-bazar.si/?mod=articles&article=1053>.
- [7] McDonald, K. (1984). *How to meditate*, Boston: Wisdom Publications.
- [8] Orthaber, S. (2004). *Obvladovanje stresa v delovnem okolju* (Diplomsko delo).
- [9] Pokorn, D. (1997). Uravnotežena prehrana, *Prehrana vir zdravja*, 45–54.
- [10] Powell, T. (1999). *Kako premagamo stres*, Ljubljana: Mladinska knjiga.
- [11] Stanković, T. (4. 1. 2010). Ergonomski program General Motors »Varnost na delovnem mestu mora biti naša prioriteta«. Pridobljeno 4. 1. 2010 na: <http://www.obalnokadrovskodrustvo.si/DELOVA%20BORZA%20DELA.htm>.

Stručni rad

OBLICI RADA S NADARENIM UČENICIMA U OSNOVNOJ ŠKOLI

Anica Kovačić, prof. razredne nastave,
Osnovna škola Ljudski vrt, Ptuj, Slovenija

Sažetak

Jedan od zadataka osnovne škole je i otkrivanje nadarenih učenika i njihovih talenata. Mnogo takve djece prisutno je u učionicama, a cilj moderne škole je omogućiti ovim učenicima da se optimalno razvijaju i ostvaruju svoj potencijal. Na temelju toga se nastava i izvannastavne aktivnosti trebaju organizirati na takav način da potičemo kreativnost, razvoj viših oblika razmišljanja, istraživanje, rješavanje problema, korištenje različitih izvora informacija i tehnologija, provedbu projekata, a istovremeno uključuju socijalne i emocionalne čimbenike.

U našoj školi razvijamo kreativnost primjerenim pristupima u samoj nastavi, kroz kreativne radionice i izvanškolske aktivnosti. Organiziramo „Kreativne radionice“ za studente koji su prepoznati kao talentirani i za druge koji žele proširiti svoje vidike. Vrše se tijekom školske godine i pokrivaju različita područja talenta.

Kao učitelj često mi je izazov izabrati sadržaj i metode i organizirati aktivnosti koje će potaknuti maštu i kreativnost učenika.

Na ovaj način sudjelujemo na raznim natjecanjima, organiziramo tematske radionice i projekte vezane uz lokalno okruženje, tvrtke i roditelje.

Ideje, proizvodi i postignuća djece jedinstveni su, inovativni i prije svega odraz razmišljanja i razvoja učenika.

Ključne riječi: talentirani studenti, kreativnost, kreativne radionice, razvoj učenika.

1. Uvod

Zakon o osnovnoj školi u 11. članku, kaže da su nadareni učenici oni koji pokazuju visoke nadprosječne sposobnosti razmišljanja ili izvanredna postignuća u određenim područjima učenja, u umjetnosti ili u sportu. Škola ovim učenicima pruža odgovarajuće uvjete za obrazovanje prilagođavajući im sadržaje, metode i oblike rada i omogućujući im dodatnu nastavu, druge oblike individualne i grupne pomoći i druge oblike rada [1].

U radu s nadarenim učenicima u našoj školi slijedimo Koncept otkrivanja i rad s darovitim učenicima u osnovnoj školi, koji je razvilo Nacionalno vijeće za kurikulum i usvojeno na 25. sastanku Stručnog vijeća Republike Slovenije za opće obrazovanje u veljači 1999. godine [2].

Prema Baskaru (2011), nadarenost je urođena sposobnost., da se objasni zašto učenik na području - znanstvenom, tehničkom, praktičnom, umjetničkom, verbalnom, vodećem - postiže natprosječne rezultate [3].

2. Otkrivanje talentiranih učenika

Daleko su najbolji alat za otkrivanje talentirane djece standardizirani upitnici i testovi inteligencije.

Pomoću njih mogu se prepoznati određena područja inteligencije, poput logičkog razmišljanja, prostorne reprezentativnosti, jezičnih sposobnosti.

Među nadarenim učenicima su oni s visokim postignućima, kao i oni koji imaju potencijal za visoka postignuća u sljedećim područjima:

- opća intelektualna sposobnost,
- specifične školske (akademske) sposobnosti,
- sposobnost vođenja,
- kreativno razmišljanje,
- sposobnost u umjetničkom polju.

2.1. Identificiranje nadarenih

Daroviti učenici imaju određene osobine koje ih čine prepoznatljivim. Ove su značajke vidljive u različitim područjima rada:

- u kognitivnom polju, prepoznamo ih po razvijenom divergentnom i logičkom razmišljanju, neobičnoj mašti, posebnim smislom za humor, pažljivim promatranjem i dobrim pamćenjem;

- u području uspješnosti učenja, je za njih karakteristično široko znanje, bogat tekst, brzo čitanje, motoričke sposobnosti i izdržljivost, vještina u sportu ili plesu ili dramatizaciji ili crtanju;

- na socijalno-emocionalnom polju, gdje pokazuju neovisnost, nekonformitet, empatiju, neovisnost, sposobnost vođenja, organiziranja;

- na polju motivacije pokazuju visoku motivaciju za izvrsnost, znatiželju, upornost u rješavanju, imaju snažne interese, uživaju u postignućima.

Kao što je navedeno u Konceptu (1999), otkrivanje nadarenih učenika vrlo je profesionalno težak zadatak, koji uključuje učitelje, školsko savjetovanje, roditelje, vanjske suradnice .

Suvremeni pojmovi talenta kažu, da je razina talenta određena kombinacijom intelektualnih sposobnosti, motivacije i kreativnosti. Dok Koncept (1999) kaže, da je kreativnost posebno područje talenta.

Kreativni učenici su samosvjesni, neovisni, samopouzdana, spremni su riskirati, imaju smisla za humor, znatiželjni su, rješavaju problem preko igre, sposobni su komunicirati s mlađim i starijim ljudima, tolerantni su do drugosti, imaju razvijeni entuzijazam, idealistični su, osjetljivi na probleme, percipiraju, sposobni su reflektivne i impulzivne smislene reakcije [4].

Međutim, kako se kreativni studenti u nekim osobinama ličnosti razlikuju od ostalih, ti učenici moraju biti kreativni, dok druge treba poticati i razvijati. Dakle, studenti bi se trebali naviknuti na: otvorenost prema novostima, sposobnost preuzimanja rizika, toleranciju, autonomiju, usredotočenost na složenost, samopoštovanje, pozitivnu sliku o sebi, prihvaćanje sebe - čak i na njihove kontradiktorne karakteristike [5].

Mnogo takve djece prisutno je u učionicama, a cilj moderne škole je omogućiti ovim učenicima da se optimalno razvijaju i ostvaruju svoj potencijal. Mnogo puta imaju kreativne, neobične ideje i kreativni su na poslu.

2.2. "Kreativne radionice"

U „Kreativnim radionicama“ mogu sudjelovati učenici koji su prepoznati kao nadareni i svi drugi koji su zainteresirani za tu vrstu rada i koji žele nešto novo i drugačije. Potičemo kreativnost i kreativnost, razvijamo više oblike razmišljanja, istraživanja, različita razmišljanja i rješavanje problema iz različitih kutova, sudjelujemo u različitim školskim, lokalnim i nacionalnim projektima i uzimamo u obzir razvoj socijalnih i emocionalnih čimbenika učenika.

Ciljevi i načela koja razvijamo za učenike su:

- upoznavanje sa njihovim snažnim područjima i interesima,
- poboljšanje samopouzdanja,
- razvijanje sposobnosti prilagodbe za druge,
- učenje o vrijednostima i rješavanje moralnih nedoumica,
- poticati samoinicijativu,
- razvijanje kreativnosti, znatiželje, kreativnosti,
- razvijati poduzetništvo, inovacije,
- korištenje kolaborativnih oblika učenja,
- promicanje odgovornosti,
- razvijanje kapaciteta za neovisno učenje,
- stvaranje mogućnosti za druženje.

Često smo suočeni s izazovom odabira sadržaja i metoda te organiziranja radionica, koje će potaknuti maštu i kreativnost učenika, istovremeno omogućujući društveni kontakt s drugima. Na ovaj način sudjelujemo u raznim natjecanjima, s vršnjacima iz drugih škola, organiziramo tematske radionice i projekte vezane uz lokalno okruženje, tvrtke i roditelje.

Za definiciju sadržaja za novu školsku godinu učitelji-voditelji ovih radionica odlučuju se putem anonimne ankete učenika. Učenici zapisuju svoje želje, područja, stvari koje je zanimaju, kako bi učitelji zabilježili želje i interese djece, i napravili planove i programe rada za novu školsku godinu. Priprema se za aktivnosti od rujna do kolovoza i u skladu je s godišnjim planom rada škole.

Školska savjetodavna služba roditeljima uvodi koncept odrediti talent.

U 4. razredu održava se uvodni susret roditelja i učenika koji su prepoznati kao nadareni, a u to se vrijeme upoznaju s pojmom darovitosti, područja talentiranosti, prezentirani su s radom s nadarenima u kontekstu nastave i na Kreativnim radionicama. Učitelji u razredima – razrednici, pripremaju individualizirane programe za učenike, koji također pregledavaju i potpisuju učenici i roditelji. Susreti s roditeljima održavaju se najmanje jednom godišnje kada su roditelji pozvani na sportska, umjetnička ili kulinarska okupljanja.

2.3. Program rada

Program rada obuhvaća raspodjelu događaja tijekom cijele godine.

Na taj način razgledaju različite izložbe i izražavaju svoja razmišljanja u obliku okruglih stolova, večeraju u školi, a zatim kreiraju različite teme: Nova godina, Noć vještica, provoditi popodneve sportske, kulinarske, tehničke radionice, orijentacijski pohod oko škole, radionice na temu karnevala, montaže poliedra, učenje o iluzijama, neobičnim igračkama, matematičkim petljama, eksperimenti, likovna umjetnost, posjet i razgledavanje obrtničkih radionica i intervjuiranje pozvanih gostiju.

Svake dvije godine za studente se organizira trodnevni kamp gdje se studenti smještaju u Centar za izvannastavne aktivnosti i uče različite vještine te razvijaju socijalne kontakte i druženje.

Oni se također testiraju u organiziranju i vođenju događanja poput piknik kestena, druženja s roditeljima, putopisa .

Sva ova okupljanja i aktivnosti generiraju brojne proizvode, ideje, rješenja, dostignuća, istraživačke zadatke koji su jedinstveni, inovativni i prije svega odraz kreativnog razmišljanja učenika i razvoja.

Slika : Slika na kamenju

3. Zaključak

Učenici koji su prepoznati kao nadareni trebaju prilagoditi svoje metode i oblike rada i trebali bi biti uključeni u sve faze planiranja i izvođenja lekcija.

Međutim, treba im ponuditi dodatne vještine, vještine i znanja koja će im pomoći da razviju svoja snažna područja i talente.

Iz tog razloga treba im ponuditi izazove, zadatke i aktivnosti tamo gdje će im to omogućiti razvoj.

Stoga se nastava i izvannastavne aktivnosti trebaju organizirati na takav način, da potičemo kreativnost, razvoj viših oblika razmišljanja, istraživanje, rješavanje problema, korištenje različitih izvora informacija i tehnologije i provedbu projekata. Istovremeno je također važno, da se ti učenici razvijaju na socijalnom i emocionalnom polju.

4. Literatura

- [1] Zakon o OŠ. dostupno na:
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO448> (16. 3. 2018).
- [2] Koncept: Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci. (1999). dostupno na:
http://www2.arnes.si/~osljk1s/06a_svetovalna_sluzba/gradiva_1415/spletna_stran/nadar/7_konc_nadarjeni.pdf (15. 3. 2018).
- [3] Baskar, N. (2010). Zbornik: Socialne in čustvene potrebe nadarjenih in talentiranih. Ljubljana: MiB.
- [4] Bezić, T., Strmčnik, F., Ferbežer, I., Jaušovec, N. (1998). Nadarjeni, šola, šolsko svetovalno delo. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- [5] 1. Bezić, T. (2012). Priročnik: Vzgojno-izobraževalno delo z nadarjenimi učenci osnovne šole. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- [6] Ferbežer, I. (2002). Celovitost nadarjenosti. Nova Gorica: Educa.

Stručni rad

SOCIO-EMOCIONALNE OSOBITOSTI DAROVITIH I MOGUĆE POTEŠKOĆE

dr. sc. Draženka Skupnjak, učiteljica savjetnica

VII. osnovna škola Varaždin

Sažetak

Darovitost je složen i višeslojan konstrukt te su razvijene brojne konceptualizacije toga pojma, a uz različita shvaćanja o osobitostima darovitih mijenjale su se i njegove definicije. U razumijevanju darovitosti najčešće se koristi Renzullijeva definicija koja objašnjava da se darovitost odražava u interakciji triju osnovnih grupa osobina: iznadprosječne opće/specifične sposobnosti, izuzetne predanosti zadatku i visokog stupanja kreativnosti. Istraživanja darovitosti uglavnom su usmjerena na kognitivne varijable darovitih, a manje pažnje posvećuje se njihovim socijalnim i emocionalnim potrebama. Iako je socio-emocionalni razvoj darovite djece više sličan nego različit od razvoja djece iz opće populacije, postoje neke osobitosti zbog kojih je potrebno posvetiti dodatnu pažnju ovom aspektu njihova razvoja. Mogući nesklad između kognitivnog i socio-emocionalnog razvoja može postati uzrokom poteškoća u funkcioniranju mladog darovitog bića. Pravodobno osvješćivanje i prepoznavanje različitih razvojnih potreba te pravovremeno pružanje pomoći darovitim učenicima u prevladavanju socio-emocionalnih poteškoća, glavni su preduvjeti ostvarivanja njihovih punih potencijala.

Ključne riječi: darovitost, socio-emocionalne osobitosti, razvoj, poteškoće

1. Uvod

Kad kažemo darovit, odmah primjećujemo da je korijen ove riječ dar, pa i Anić [3] kaže da je darovit onaj „koji ima dara za što, koji je nadaren“. Iako se svi veselimo darovima i rado ih primamo, postoje darovi koji nas ponekad zbunjuju i ne znamo kako ih koristiti. Slično je i s darovitošću kada je darovitost segment jednog dijela razvoja ličnosti, a u drugom segmentu to nije slučaj jer se razvija na razini prosjeka ili čak ispod njega. Ponekad taj nesklad između kognitivnog i socio-emocionalnog razvoja može biti uzrokom poteškoća u funkcioniranju mladog darovitog bića. Upravo pomirenje ovih suprotnosti osnovni je preduvjet za skladan razvoj darovitog djeteta/učenika uz ostvarivanje svih njegovih potencijala.

2. Pojam darovitosti

Darovitost je složen i višeslojan konstrukt te su razvijene brojne konceptualizacije toga pojma, a uz različita shvaćanja koriste se i različiti nazivi: npr. *natprosječnost*, *nadarenost*, *obdarenost*, *genijalnost*, *talentiranost*. Sve to rezultiralo je brojnim definicijama pa se u znanstvenom svijetu koristi oko 140 različitih definicija, što dovoljno govori o složenosti ovog fenomena. Suzić [21] definicije darovitosti svrstava u tri osnovne skupine:

1. definicije s naglaskom na intelektualnoj komponenti

2. definicije koje darovitost poistovjećuju s kreativnošću

3. definicije koje darovitost tumače interakcijom visoko razvijenih sposobnosti, kreativnosti, osobina ličnosti i učinkovitog okruženja.

Te su se definicije mijenjale sukladno spoznajama o osobitostima darovitosti, a time su se mijenjala i mišljenja o tome koliko ima darovitih - od onih koja smatraju da takvih pojedinaca ima samo nekoliko postotaka u ukupnoj populaciji pa sve do onih u kojima se tvrdi da je većina ljudi potencijalno darovita u nekom području djelatnosti [7]. Usprkos istraživanjima koja definiraju i podržavaju komponente višestrukih inteligencija [10], pojam darovitosti dugo se poistovjećivao s visokim kvocijentom inteligencije (IQ) te su se darovitim smatrali pojedinci čiji su rezultati na testovima inteligencije koji mjere opće sposobnosti bili iznadprosječni. Takva psihometrijska definicija dugo se zadržala pa je i danas, uz veća ili manja ograničenja, osnova za identifikaciju darovitosti [9]. Ipak, postupno prevladavaju suvremena shvaćanja darovitosti kao osobine koja je rezultat kombinacije dviju ili više sposobnosti izraženih u nekom području ljudskog znanja ili djelatnosti te emocija i motivacije [2]. Tome su znatno pridonijela istraživanja koja je sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog stoljeća provodio Renzulli. On je 1978. dao vlastitu definiciju darovitosti koja se temeljila na studiji literature o darovitosti. Prema toj definiciji nadareno ponašanje sastoji se od ponašanja koja odražavaju interakciju tri osnovne grupe osobina: iznadprosječne opće/specifične sposobnosti, izuzetne predanosti zadatku i visokog stupanja kreativnosti [19]. Mjesto njihova prožimanja čini prostor u kojemu dolazi do izražaja darovitost u specifičnim područjima. Dakle, pojedinci koji pokazuju darovito ponašanje su oni koji imaju ili mogu razviti ovu kombinaciju osobina i primijeniti je u nekom vrijednom području ljudske aktivnosti.

Sumirajući pregled različitih definicija, Kadum i Hozjan [12] zaključuju da je „darovit onaj pojedinac čije je postignuće značajno u bilo kojem potencijalno vrijednom području ljudskog djelovanja koje se može prepoznati kao vrijedan i stvaralački doprinos u tom području djelovanja“.

2.1. Karakteristike darovitih

Kod određivanja karakteristika darovitih nailazi se na širok raspon i raznolikost. Najveći značaj pridaje se specifičnoj intrinzičnoj motivaciji za rad koja se iskazuje u upornoj usmjerenosti prema cilju na području aktivnosti koja je predmetom specifična interesa što dovodi do izuzetne obaviještenosti o tom području. Međutim, hoće li se potencijalna darovitost iskazati kao manifestna, produktivna darovitost, ovisi o nizu čimbenika jer za darovitost nisu bitni samo kognitivni, odnosno intelektualni činitelji. Veliku važnost pritom imaju povoljna okolina, kreativnost te neka svojstva djetetove ličnosti kao što su otvorenost prema novom iskustvu, pozitivna slika o sebi, autonomija te otpornost na stres [23]. Međutim, česta pojava kod darovitih pojedinaca je neujednačen razvoj različitih sposobnosti ili osobina što se izražava kao razlika opće i specifične sposobnosti u odnosu na druge aspekte razvoja kao što su primjerice tjelesne sposobnosti ili socijalna i emocionalna razina razvoja. Daroviti su u tjelesnom i emocionalnom razvoju djeca, a umno odrasle osobe. S obzirom da je socio-emocionalni aspekt razvoja svakog, pa i darovitog, djeteta važan za njegovo optimalno funkcioniranje, potrebno ga je posebno razmotriti.

3. Socio-emocionalne osobitosti darovitih i moguće poteškoće

Usprkos kontinuiranim naporima istraživača, još uvijek postoji jaz u razumijevanju psihološke, socijalne i emocionalne prilagodbe darovitih učenika. Istraživanja su uglavnom usmjerena na kognitivne varijable darovitih, a manje pažnje posvećuje se njihovim socijalnim i emocionalnim potrebama [14]. U velikoj mjeri, socio-emotivne potrebe darovite djece iste su kao i kod druge djece [24]. Pa iako je socio-emocionalni razvoj darovite djece više sličan nego različit od razvoja djece iz opće populacije, postoje neke osobitosti zbog kojih je potrebno posvetiti dodatnu pažnju ovom aspektu. Istraživanja pokazuju da su darovita djeca ne samo intelektualno, već i emotivno bogatija od većine djece svog uzrasta [20]. Neka istraživanja [11] pokazuju da su darovita djeca osjetljivija na svoje okruženje te da ispoljavaju povećane emocionalne i bihevioralne reakcije u odnosu na one u općoj populaciji. O prekomjernoj osjetljivosti, koja je česta značajka darovitih, govori i *Teorija pozitivne dezintegracije* Kazimira Dabrowskog koja postulira razine u razvoju ličnosti i načine njihovog mjerenja, a također opisuje i objašnjava mehanizme emocionalnog razvoja [22]. Iznadprosječna podražljivost, koja je značajka darovitih, može se manifestirati na pet područja: psihomotornom, senzitivnom, intelektualnom, imaginativnom i emocionalnom. U svom istraživanju, Dabrowski je utvrdio da nadareni i kreativni pojedinci imaju tendenciju veće razine razvojnog potencijala i stoga se predviđa da će doživjeti povećane dezintegracije i osobni rast.

Ta povećana osjetljivost ponekad može potaknuti neke probleme. Clark [5] navodi emocionalne osobine darovitih koje mogu biti prediktori mogućih problema:

- nagomilavanje emocija koje nisu samoosviještene,
- iznimna osjetljivost na osjećaje i očekivanja drugih,
- istančan osjećaj za humor,
- povišena samosvijest udružena s osjećajem različitosti,
- idealizam i osjećaj pravednosti koji se javlja u ranoj dobi,
- raniji razvoj tzv. unutarnjeg lokusa kontrole i zadovoljstva,
- neobična emocionalna dubina i intenzitet,
- napredan moralni razvoj,
- visoka očekivanja od sebe i drugih,
- snažna potreba za dosljednošću.

Budući da emocionalni razvoj darovitih obično zaostaje za intelektualnim, darovita djeca emocionalno ne reaguju na način primjeren njihovom intelektualnom razvoju zbog čega često dolazi do problema u socijalnim akcijama, ali i sukoba unutar njih samih. Naime, darovita djeca često misle kako osjećaji trebaju imati određenu logiku kao i sve ostalo pa se katkada nađu zbunjena činjenicom da i oni, kao i svi ljudi, imaju suprotne osjećaje koji ne odgovaraju situaciji. Poteškoće vezane uz njihov emocionalni i socijalni razvoj mogu biti brojne. Neobično su ranjivi i osjetljivi na kritike jer imaju izrazito izraženu potrebu za uspjehom i samopotvrđivanjem [5]. Teško izražavaju svoje osjećaje pa ih često zadržavaju za sebe, a izoliranost i rezerviranost koje ispoljavaju mogu ih učiniti odbojima za okolinu. Mogu imati problem usredotočenja na realistične životne ciljeve i rješenje problema tražiti u mašti [4]. Zbog visokih očekivanja koja postavljaju sami sebi, imaju izraženu tendenciju perfekcionizmu, a u samoopisima darovitih prisutna je i pretjerana samokritičnost što za njih može biti frustrirajuće te dovesti do potištenosti, ali i anksioznosti [6].

U socijalnom razvoju darovita djeca često imaju poteškoće u interakciji s drugom djecom. Zbog njihovog razvijenijeg apstraktnog mišljenja i "neuobičajenih" interesa, kronološki vršnjaci često ih ne razumiju i teško slijede, a starijoj djeci najčešće nisu socijalno zanimljiva ili nisu emocionalno dorasli. Budući da imaju malo toga zajedničkoga s vršnjacima, vršnjaci ih često i ne žele u svom društvu, a kada ih skupine vršnjaka i ne odbacuju, češće ih obilježava izraz „omiljenost“, nego „prijateljstvo“ [4]. Važno je napomenuti da psihosocijalne poteškoće koje se javljaju u populaciji darovite djece i mladih imaju potpuno iste uzroke kao i u populaciji nedarovitih (stresne i traumatske situacije kao što su, primjerice, konflikti u obitelji i drugi oblici obiteljske patologije). Međutim, neka su istraživanja pokazala da zbog izrazite senzibilizacije na patnju i nepravdu, darovita djeca pokazuju sklonost snažnijim emocionalnim reakcijama [6]. Procjenjuje se da čak 20 – 25% darovite djece i adolescenata ima socijalne i emocionalne poteškoće, što je dvostruko više od onoga što susrećemo u normalnoj populaciji školske djece [8].

Danas neki autori pokazuju veliku zabrinutost za socijalni i emocionalni razvoj djece. Smatraju da živimo u vrlo izazovnom, ubrzanom i složenom svijetu tj. da nam naša svakodnevnica predstavlja mnoge izazove koji nam onda mogu predstavljati problem i biti izvor stresa [13].

Budući da su darovita djeca emocionalno senzibilnija, razine stresa koje oni doživljavaju mogu povećati njihovu emocionalnu nestabilnost. Jedno takvo posebno mlado biće u kojem su se ispoljile navedene osobine i poteškoće je dječak kojeg ćemo nazvati Damir.

3.1. Priča o Damiru: U procjepu između darovitosti i emocionalnih poteškoća

Već kod dolaska u prvi razred, pokazalo se da je Damir puno bistriji od svojih vršnjaka. Bio je čitač koji je čitao glatko, s razumijevanjem. Matematički zadaci su za njega bili „mačji kašalj“, a uzročno-posljedične veze uočavao je brzo i lako. Kod pisanja je bio izrazito uredan, čak pedantan te se već nazirala njegova sklonost ka perfekcionizmu. Iz prvih kontakata s roditeljima saznaje se da su oni s podosta zebnje očekivali njegov polazak u školu jer je Damir, usprkos tome što je znanjem uvelike premašivao svoje vršnjake, izražavao bojazan da on tome nije dorastao. Učiteljicu i stručnu službu škole čudila je ta njegova nesigurnost i nedostatak samopouzdanja jer je sve školske zadatke rješavao brzo i s lakoćom. Roditelji su rekli da on sam sebi postavlja previsoke zahtjeve pa je razočaran kad vidi da ih ne može ostvariti. Također su rekli da se teško „otvara“ i da rijetko verbalizira svoje osjećaje. Njegova socio-emocionalna nesigurnost bila je vidljiva u interakciji s drugim učenicima u razredu. Družio se uglavnom s djevojčicom koja je živjela u njegovom susjedstvu i s drugim mirnijim djevojčicama, dok mu društvo dječaka nije odgovaralo. U tom razdoblju dječaci su skloni igrama koje uključuju mnogo tjelesne aktivnosti pa i međusobnog odmjeravanja snage, dok se Damir, malen i sitan, u to nije upuštao. Često se činilo da ih se čak i pomalo boji, iako su ga dječaci uglavnom ignorirali. S mnogima od njih je bio u vrtiću pa su vjerojatno već bili navikli na njegovu distanciranost. I u prvim kontaktima s njemu nepoznatim ljudima Damir je pokazivao distanciranost i svojevrstu skeptičnost.

U međusobnom upoznavanju prolazio je prvi razred. Učiteljica je nastojala Damiru davati zadatke primjerene njegovim sposobnostima kako mu ne bi bilo dosadno dok se drugi učenici muče s početnim čitanjem, pisanjem i računanjem. Kada bi mu dala neki teži zadatak, najprije bi ga ozbiljno gledao, a onda bi mu oči zaiskrile i prionuo bi poslu. Bio je neobično poslušan, nikad nije odbijao aktivnosti (čak i kad se vidjelo da mu nisu po volji), ali nikada ih nije ni sam tražio. Nikad nije pravio nikakve probleme i nikad se nije ni na što žalio. Budući da se lijepo usmeno izražavao i izražajno recitirao, učiteljica ga je uspjela pridobiti da se uključi u scensku igru koju je pripremala s učenicima iz razreda. Poslušno se uključio i tek nakon nekog vremena počeo uživati u tome (vjerojatno kad je shvatio da to nije izvan njegovih sposobnosti). Na kraju je bio najuspješniji izvođač jer je sve upute slijedio s lakoćom.

Polaskom u drugi razred, Damir je poznao veći dio gradiva te se s roditeljima razgovaralo o načinima rada s Damir, a spomenuta je i mogućnost psihološke

procjene potencijalne darovitosti te eventualna akceleracija u viši razred. S obzirom na socio-emocionalne smetnje kojima je Damir naginjao, od eventualne akceleracije se odustalo jer su roditelji smatrali da je za njega važnija sigurnost koju ima u razrednom odjelu s učenicima i učiteljicom koju već poznaje. To je bila ispravna odluka jer rezultati istraživanja pokazuju da preskakanje razreda početkom školovanja može biti štetno za učenike koji su akcelerirani na temelju intelektualnih postignuća bez da je uzeta u obzir njihova psiho-socijalna zrelost [16]. Budući da škola nije imala psihologa, niti je postojao ikakav poseban program rada s darovitima, učiteljica je Damiru dodatnim zadacima obogaćivala redoviti školski program, a s roditeljima je dogovoreno da će ga se poticati na samostalno pronalaženje aktivnosti kojima će se baviti prema svojim afinitetima. Dodatne zadatke koje je dobivao za rad u školi, marljivo je ispunjavao, dok je s njegovim vlastitim projektima često zapinjalo. Naime, on je započinjao puno toga, ali je malo toga završio. Ponekad je razlog bio taj što mu je projekt nakon nekog vremena dosadio, ili pak mu se učinio glupim, ili je uvidio da je to za njega „prevelik zalogaj“. Evo primjera dvaju takvih nedovršenih projekata koje je započeo:

- Prvi je bio *Enciklopedija izmišljenih životinja* koju je sam osmislio i upisivao u jednu bilježnicu. Marljivo je crtao izmišljene životinje kojima je svakoj nadjenao izmišljeno narodno i latinsko ime, odredio red, porodicu i rod te detaljno opisao stanište, način prehrane i razmnožavanja. Tu su do izražaja došle njegova imaginacija i kreativnost, ali i sklonost ka perfekcionizmu. Kad ne bi nešto napravio onako kako je zamislio, znao je (prema pričanju roditelja) sjediti i po nekoliko sati crtati, pisati i brisati dok ne bi bilo savršeno. Kad je to donio u školu, učiteljica mu je predložila da pokaže prijateljima iz razreda (sam se nikada nije hvalio). Međutim, vidjevši kako njegovi vršnjaci u razredu gledaju u to s nerazumijevanjem (divili su se crtežima, ali nisu razumjeli što piše), Damir je odlučio da je projekt gotov iako je bilo ispunjeno tek dvadesetak listova bilježnice.

- Drugi njegov veći projekt bio je pisanje romana. Budući da je pročitao sve knjige o Harryju Potteru, odlučio je jednu napisati sam. Marljivo je radio nekoliko tjedana, a tada odustao. Zapetljao se u svojim maštarijama i shvatio da ne zna što dalje. Nije prihvatio prijedlog da mu netko pomogne rekavši (onako tiho i pristojno kao što je uvijek govorio) da nitko drugi ne može znati što je on to točno zamislio, a tuđe zamisli ne mogu biti u njegovoj knjizi. Zanimljivo je da školske radove nikad nije ostavljao nedovršene (vjerojatno zbog velikog osjećaja odgovornosti), a svi su bili izrazito uredni, točni i uglavnom bez ijedne greške. Kad mu se slučajno desilo da je iz jedne provjere dobio vrlo dobar, toliko je bio snužden da do kraja nastave nije ni sa kim razgovarao. Nisu pomogla ničija uvjerenja da to nije ništa strašno. Njegova majka je rekla da toga dana uopće nije izlazio iz sobe, ali i da njoj nije htio reći razlog. Kad joj se konačno povjerio, a ona mu rekla da i on slobodno jednom dobije četvorku, rekao je kako on želi isključivo petice.

Uz još mnoštvo, što dovršenih što nedovršenih, radova i Damirovih „izleta“ u svijet mašte te sporijeg socio-emocionalnog razvoja (i dalje se mahom držao podalje od dječaka i družio uglavnom sa susjedom koja bi ga sve češće ostavljala jer je za razliku od njega bila veoma živahna i druželjubiva), bližio se i kraj trećeg razreda. Nakon proljetnih praznika, Damir je došao u školu i mucao. Roditelji su rekli da se to desilo tijekom jednog dana kad je počeo pomalo zamuckivati da bi se za nekoliko dana stanje pogoršalo. Iz razgovora s djetetom nikako nisu mogli saznati razlog, a unutar obitelji nisu pronašli događaj koji bi mogli s time povezati. Odlučili

su ne reagirati te pričekati hoće li mucanje spontano prestati kao što se i pojavilo. To se nije desilo pa su odlučili tijekom ljetnih praznika potražiti stručnu pomoć. S obzirom da je otac krajem proljeća i početkom ljeta u nekoliko navrata bio duže vrijeme poslovno odsutan, pomoć su potražili tek krajem osmog mjeseca u jednom psihološkom centru. Tada je i prvi puta napravljena psihološka obrada kojom je utvrđen Damirov kognitivni i emocionalno-socijalni razvojni nivo.

Utvrđeno je da je veoma znatiželjan i spreman na suradnju, ali u početnom kontaktu distanciran, plah, misaono vrlo brz, ali motorički sporiji. Također je potvrđeno da je sklon perfekcionizmu i velikoj pedantnosti. Pokazane kognitivne sposobnosti bile su iznadprosječne, a u domeni apstraktnog mišljenja ulazile su u darovitost. Na polju socijalnog razvoja, utvrđena je ispodprosječna socijalna snalažljivost. Damir je razumijevao dane socijalne okvire, ali na planu ponašanja i reagiranja u socijalnom kontekstu utvrđene su znatne poteškoće. Ispitivanjem je također utvrđeno da je emocionalno topao, ali i hipersenzibilan te ovisan o povratnim informacijama o osobnoj uspješnosti pa je u trenucima stresa spreman otići u svijet mašte. Utvrđen je visoki nivo aspiracije i visoki motiv za postignućem. Također je utvrđena želja za isticanjem, ali i nedostatak samopouzdanja da ispravno reagira na uspjeh ili neuspjeh, odnosno da nema izgrađene obrambene mehanizme.

Ovakav nalaz dao je objašnjenje za mnoge manifestne oblike Damirovog ponašanja i reagiranja. Preporučeno je psihološki i logopedski tretman. Roditelji su dječaka odmah uključili u radionice u istom psihološkom centru. U njima je Damir, u društvu sebi slične djece, učio socijalne i komunikacijske vještine, učio kako živjeti te prihvaćati svoju i tuđu različitost. Također su roditelji i škola dobili iscrpne savjete što raditi, kako reagirati i pomoći dječaku. Istovremeno, Damir je krenuo i na intenzivan logopedski tretman kojim je mucanje bilo bitno reducirano, a nakon kratkog vremena, uz kontinuirane vježbe, i potpuno sanirano. A što je bio okidač za mucanje? Iz razgovora s roditeljima, psiholog je utvrdio da je to najvjerojatnije bila duža odsutnost oca za kojeg je Damir jako vezan.

Tijekom cijelog četvrtog razreda, Damir je polazio psihološke radionice, napredovao socio-emocionalno i intelektualno (bio i na različitim natjecanjima) pa je prijelaz u peti razred prošao „bezbolno“. Tijekom daljnjeg školovanja kod Damira su se i dalje povremeno pojavljivala razdoblja veće anksioznosti, ali ih je tijekom odrastanja i socio-emocionalnog razvoja bivalo sve manje. Nasuprot tome, intelektualni razvoj je i dalje bio nesputan i lak. Uspješno je učio nekoliko stranih jezika, bio na više različitih natjecanja iz znanja te sve razrede završio s odličnim uspjehom.

4. Umjesto zaključka

Iz svega navedenog vidljivo je da se kod Damira ispoljio nesrazmjer intelektualnog i socio-emocionalnog razvoja. Je li njegov sporiji socio-emocionalni razvoj imao veze s iznadprosječnim kognitivnim razvojem ili bi Damir bio hipersenzibilno dijete i da je intelektualno prosječan? Unatoč već navedenim procjenama nekih stručnjaka, izričita veza darovitosti i socio-emocionalnih poteškoća nije potvrđena. Čak štoviše, dokazi o socijalnoj i emocionalnoj stabilnosti darovitih često su proturječni [1] jer postoje teorijski i empirijski dokazi koji podržavaju dva suprotstavljena stajališta: darovitost pojačava otpornost i darovitost povećava ranjivost [15]. Noviji pregled istraživanja [17] ukazuje da su daroviti uglavnom podjednako prilagođeni kao i bilo koja druga skupina mladih, što znači da se ne suočavaju s više socijalnih i emocionalnih problema od ostalih učenika. Međutim, ovaj je pregled također utvrdio da se daroviti učenici često mogu susresti s brojnim situacijama koje, iako nisu jedinstvene, za njih predstavljaju izvore rizika u socio-emocionalnom razvoju, ako njihove potrebe nisu zadovoljene [17]. Naime, darovita djeca često imaju strahove slične onima starije djece, ali se s tim strahovima ne znaju nositi kao što to čine starija. Reis i Renzulli [18] smatraju da je zapravo najveći izazov u radu s darovitima pronalaženje načina da im se pomogne u prevladavanju tih problema. Naime, okolina darovite djece često je sklona veću pažnju pridavati njihovim intelektualnim postignućima, nego socio-emocionalnom razvoju, iako su oba područja podjednako važna za skladan razvoj [4]. Stoga, osvješćivanje i prepoznavanje različitih razvojnih potreba darovite djece te pravovremeno uključivanje u psihološka savjetovanja koja će obuhvaćati ne samo njih, već i njihove roditelje te sve stručnjake koji s njima rade, glavni su preduvjeti pružanja pomoći darovitim učenicima u ostvarivanju njihovih punih potencijala.

5. Popis literature

- [1] Altman, R. (1983), Social-emotional development of gifted children and adolescents: A research model. *Roeper Review*, Volume 6, Issue 2, pages 65-68
- [2] Andrilović, V.; Čudina-Obradović, M. (1996), *Psihologija učenja i nastave*. Zagreb, Školska knjiga
- [3] Anić, V. (2003), *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber
- [4] Arambašić, L. (2008), Psihološko savjetovanje u području darovitosti. . U: Vlahović-Štetić, V. (ur.), *Daroviti učenici: teorijski pristup i primjena u školi*. Zagreb: IDZ, 61-78
- [5] Clark, B. (1997), *Growing Up Gifted: Developing the Potential of Children at Home and at School*. London: Prentice Hall (dostupno na: <https://archive.org>, 23. 7. 2018.)
- [6] Coleman, J., C., Cross, L., C. (2000). Social-emotional development and personal experience of giftedness. U: Heller, K., A., Mönks, F., J., Sternberg, R., J., Subornik, R., F. (ur.) *International handbook of giftedness and talent*, 203-212 (dostupno na: <http://books.google.hr/books?id=xwltY5f35ZMC&printsec=frontcover>, 3. 7. 2010.)
- [7] Cvetković-Lay, J. (2002a), *Ja hoću i mogu više: priručnik za odgoj darovite djece od 3 do 8 godina*. Zagreb: Alineja
- [8] Cvetković-Lay, J. (2002b), *Darovito je, što ću sa sobom? priručnik za obitelj, vrtić i školu*. Zagreb: Alinea
- [9] Čudina-Obradović, M. (1990), *Nadarenost: razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga
- [10] Gardner, H. (1993), *Frames of mind: The theory of multiple intelligences (10th-anniversary ed.)*. New York: Basic Books (dostupno na: <https://archive.org>, 23. 7. 2018.)
- [11] Gere, D., R., Capps, S., C., Mitchell, D., W., Grubbs, E. (2009), Sensory sensitivities of gifted children. *American Journal of Occupational Therapy*, 64, 288-295 (dostupno na: <http://ajot.aotapress.net/content/63/3/288.full.pdf>, 3. 7. 2010.)
- [12] Kadum, S., Hozjan, D. (2015). *Darovitost u nastavi*. Pula: Sveučilište J. Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
- [13] Leburić, A., Ljubetić, M., Radić, T. (2011), *Socijalizacija darovite djece*. Split: Radek

- [14] Mueller, C., E. (2009), Protective factors as barriers to depression in gifted and nongifted adolescents. *Gifted Child Quarterly*, vol. 53, no. 1, 3-14 (dostupno na: <https://www.researchgate.net>, 23. 7. 2018.)
- [15] Neihart, M. (1999), The impact of giftedness on psychological well-being: What does the empirical literature say. *Roeper Review*, Volume 22, Issue 1, pages 10-17
- [16] Neihart, M. (2007), The socioaffective impact of acceleration and ability grouping: Recommendations for Best Practice. *Gifted Child Quarterly*, vol. 51, no. 4, 330-341
- [17] Neihart, M., Olenchak, F. R. (2002). Creatively gifted children. In M. Neihart, S. Reis, N.M. Robinson, & S.M. Moon (Eds.), *The social and emotional development of gifted children: What do we know?* (pp. 165–176). Waco, Texas: Prufrock Press, Inc.
- [18] Reis, S. M., Renzulli, J. S. (2004), Current Research on the Social and Emotional Development of Gifted and Talented Students: Good News and Future Possibilities. (dostupno na: <https://www.researchgate.net>, 23. 7. 2018.)
- [19] Renzulli, J. S. (1986). The three-ring conception of giftedness: A developmental model for creative productivity. In Sternberg, R. J., & Davidson J. (Ed.) *Conceptions of Giftedness* (pp. 53-92). New York, NY: Cambridge University Press.
- [20] Stojaković, P. (1998.), Neki emocionalni problemi u razvoju darovite dece. *Nastava i vaspitanje*, vol. 47, br. 3, str. 462-473 (dostupno na: <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0547-33309803462S>, 3. 7. 2010.)
- [21] Suzić, N. (2005), *Pedagogija za 21. stoljeće*. Banja Luka: TT - Centar
- [22] Tillier, W. (2009), A brief overview Dabrowski's Theory of positive disintegration and its relevance for the gifted. <http://positivedisintegration.com/gifted.pdf>, 3. 7. 2010
- [23] Vizek Vidović, V. (2008), Osobine darovite djece. U: Vlahović-Štetić, V. (ur.), *Daroviti učenici: teorijski pristup i primjena u školi*. Zagreb: IDZ, 25-50
- [24] Webb, J., T. (1994), *Nurturing social-emotional development of gifted children*. Arlington: The Council for Exceptional Children (dostupno na: http://www.education.com/reference/article/Ref_Nurturing_Social, 3. 7. 2010.)

Stručni rad

ŽIVI KUTAK U NASTAVI PRIRODE I DRUŠTVA

Dušanka Vujičić, Mr. inf. mang.,
nastavnica savjetnica,
OŠ „Ratko Žarić“, Nikšić, Crna Gora

Sažetak

U doba digitalnih tehnologija, brzog tempa života, modernih građevina, asfaltiranih puteva, popločanih dječjih igrališta i ostalih povoljnosti koje donosi savremeno doba, druženja u prirodi i sa prirodom postaju rijetkost. Nismo često u mogućnosti učenike odvesti u prirodu, ali uz malo dobre volje i truda, možemo prirodu „dovesti“ kod učenika. Ne trebaju velika materijalna sredstva da u školi uredimo živi kutak, a postojanje jednog tako moćnog nastavnog i vaspitnog sredstva pruža nebrojene mogućnosti. Motivisati ljudsko biće još u doba djetinjstva za upoznavanje prirode, ljubav prema prirodi i borbu za njeno očuvanje, jedan je od glavnih zadataka prosvjetnih radnika.

Ključne riječi: nastava prirode i društva, biljke, životinje, škola, živi kutak

1.Uvod

Istorija čovječanstva počinje sa prvim upoznavanjem prirode. Razvoj čovjeka je neraskidivo povezan sa prirodom, jer je u njoj čovjek nalazio uslove za život i podsticaje za sve oblike stvaralaštva.

Dječji vedar duh i znatiželju treba iskoristiti za usmjereno sticanje znanja iz oblasti prirode i društva, tj. za uvođenje učenika u svijet objektivne stvarnosti.

Deca uzrasta od prvog do trećeg razreda lako pamte imena biljaka, životinja, pojava i stvari. Ona vole da se druže sa biljkama, a posedno sa životinjama. Vole da se brinu o njima, da se osjećaju korisnim, jednom riječju da budu aktivna. Na nama je da im to omogućimo. A kako? Mnogi od nas će reći da nisu često u mogućnosti odvesti djecu u prirodu, što je tačno, ali možemo bar jedan dio prirode prenijeti u škole.

Shvatajući nastavu kao organizovan proces rada sa učenicima, pred nastavnike se stalno postavlja zadatak racionalizacije u cilju iznalaženja didaktičko-metodičkih rješenja u pogledu primjene oblika, metoda, sredstava i sadržaja koji će učenikov položaj u tom procesu pretvoriti iz položaja objekta u položaj subjekta u nastavi.

Značajan doprinos stavljanja učenika u položaj aktivnog subjekta daje živi kutak. On omogućava učeniku da vidi, čuje, osjeti pojave koje izučava i na taj način ih čini razumljivijim i bližim. Posebno značajno mjesto živi kutak, kao nastavno sredstvo, odnosno nastavni objekat, ima u nastavi mlađeg osnovno-školskog uzrasta, kao i kod djece sa posebnim obrazovnim potrebama. Dijete ovog uzrasta još uvijek nema razvijeno apstraktno mišljenje, tako da se njegovo upoznavanje svijeta svodi na posmatranje i zapažanje pojava.

2.Živi kutak

Živi kutak nazivamo još i biokutak ili vivarij. Svaka škola bi trebala da ima živi kutak. To je dio školskog nastavnog prostora, dio žive prirode u školi, to su biljke i životinje koje učenici uzgajaju u školi radi posmatranja, samostalnog vršenja eksperimenata, vježbanja i potpunijeg upoznavanja pojava u živoj prirodi. Živi kutak je, može se reći, svojevrsna biološka laboratorija u kojoj se vrše dugoročnija posmatranja i eksperimenti.

2.1 *Vaspitno-obrazovni značaj živog kutka*

Gajenje biljaka i životinja u školi, od strane učenika, predstavlja bitan vaspitni momenat. Harmonično oblikovan živi kutak kod učenika razvija estetska osjećanja koja pozitivno utiču na njihove emocije, etičke stavove i oblike ponašanja u prirodi, kao i u društvu.

U živom kutku učenici vrše razne tehničke radove, njeguju biljke, hrane životinje, brinu se za njihov smještaj, čiste ih itd. Sve te aktivnosti utiču na razvijanje osjećaja za obavezu, ljubav prema radu, sticanje niza navika i vještina, povezivanja teorijskog znanja s praktičnim radom. Omogućavajući učenicima da se bave uzgajanjem biljaka i životinja, kod njih budimo interes za proučavanje prirode uopšte. Taj interes se proširuje, pa nije rijetko da mnogi nastavljaju da se bave uzgajanjem biljaka i životinja kod svojih kuća, čime se pojačava interes za proučavanje prirode i ljubav prema njoj.

Obavljajući radove u živom kutku, učenici postavljaju cilj i shvataju cilj samog rada, izrađuju planove za posmatranje i izvođenje eksperimenata na biljkama i životinjama, obezbijavaju pribor, materijal i literaturu, uobličavaju svoje izvještaje o radu. Tako izgrađuju vještine sažetog prezentiranja rezultata u vidu izvještaja i referata. Rad u živom kutku pruža široke mogućnosti za razvijanje naučnih interesovanja, vještina, sposobnosti, metoda i tehnika naučno- istraživačkog rada.

2.2 Smještaj živog kutka u školi

Živi kutak može biti smješten na raznim mjestima u školskoj zgradi, ali tako da bude pristupačan učenicima za svakodnevno posmatranje i određene radove. Najpogodnije i najfunkcionalnije je da živi kutak bude smješten u posebnim prostorijama (kabinetima). Ako škola ne raspolaže posebnim učioničkim prostorom za smještaj živog kutka u tu svrhu moguće iskoristiti hodnici, stepeništa, prostor pod školskim krovom i sl. Živi kutak možemo smjestiti i na prozoru učionice. Prednost ovako smještenih živih kutaka je u tome što ga učenici mogu posmatrati prije i poslije nastave i za vrijeme odmora. Za održavanje i zaštitu ovako smještenih kutaka neophodno je obezbijediti dežurstvo učenika, a u zimskom periodu, pored grijanja, moramo obezbijediti i neonsko osvjetljenje.

Osnovni uslov za smještaj živog kutka jeste svijetla prostorija i dovoljno veliki prostor kako bi i veće grupe učenika mogle nesmetano da posmatraju. Kako je biljkama potrebno dosta svjetlosti, odjeljak sa biljkama bi morao biti smješten na prozorima koji su okrenuti jugoistoku ili jugozapadu. Prozore okrenute zapadnoj strani treba izbjegavati radi pomanjkanja svjetlosti, ali ni previše jako sunce nije dobro, pa treba izbjegavati i južnu stranu. Ukoliko iskoristimo južnu stranu, potrebno je zaštititi prostor postavljanjem tamnih zavjesa.

Kod uređenja živog kutka razlikujemo stalni i privremeni dio. U stalni dio spadaju oni primijerci koji zauzimaju stalno mjesto u biokutku (npr. sobne biljke, akvarijumi ..). U privremeni dio spadaju sve biljke i životinje koje privremeno držimo u živom kutku i koje ćemo zamijeniti drugim primjercima (ptice, sisari, glodari..).

Raspored eksponata u vivariju mora biti dobro estetski i funkcionalno osmišljen, tako da deluje kao cjelina. Važno je da su objekti tako označeni da se i sami učenici mogu dobro snaći. Natpisi moraju sadržati sve potrebne podatke o dotičnom objektu, ali ti podaci ne smiju biti previše opširni. Natpis mora biti tačan, jasan, pregledan, mora se uklopiti u sredinu (ne smije da štrči).

Slike 1 i 2: OŠ „Stevan Aleksić“, Jaša Tomić, Srbija

2.3 Sadržaj živog kutka

Radi preglednosti, živi kutak oblikujemo tako, što ćemo u njemu predvidjeti više odjeljaka:

- a) odjeljak za biljke (sobne biljke, staklene bašte, sandučići za biljke...),
- b) odjeljak za životinje (akvarijum, terarijum, akvaterarijum, insektarijum, kavezi za ptice i sisare).

2.3.1 Odjeljak za biljke

U ovom odjeljku pored ukrasno-dekorativnih biljaka treba gajiti i one biljke na kojima se mogu vršiti određena posmatranja i ogledi. Sobne biljke ne zauzimaju veliki prostor. To su najčešće višegodišnje biljke koje su prilagođene gajenju u zatvorenim prostorima.

U biokutku držimo i veći broj drugih biljaka i to većinom one koje spadaju u korisne biljke, a upotrebljavamo ih za izvođenje eksperimenata.

Grašak i pasulj koristimo za demonstraciju bubrenja sjemena, rast i razvoj biljke: žitarice koristimo za demonstraciju klijanja, rasta, vodene kulture itd.

Na sanduku ili saksiji u kojoj se gaji biljka potrebno je nalijepiti etiketu na kojoj se nalaze sljedeći podaci: naziv biljke na maternjem jeziku i njen naziv na naučnom jeziku, domovinu (porijeklo) biljke, datum sađenja (za biljke na kojima se vrše eksperimenti i datum klijanja).

2.3.2 Odjeljak za životinje

Životinje su u živom kutku smještene u dijelu koji se zove vivarijum. U njemu se nalaze životinje različitih vrsta, koje nam ukazuju na različite životne navike i uslove pod kojima žive.

Mnogo je komplikovanije posmatrati životinje u prirodi, nego što je to slučaj sa biljkama. Mnoge životinje bježe, žive skrivene, teško ih je pronaći zato što su malene ili se rijetko susrećemo sa njima. Povremeno ili stalno držanje životinja u vivarijumu omogućava učenicima samostalno posmatranje i vršenje eksperimenata, kao i brigu o životinjama.

Vivarijum čine različiti tipovi akvarijuma, terarijuma, akvaterarijuma, insektarijuma i kaveza u kojima su smještene životinjske vrste. Pored natpisa o imenu životinje koju držimo u vivarijumu, stavljaju se i ostali potrebni podaci. Pored imena na maternjem jeziku i naučnog imena, treba napisati datum i mjesto nalaženja, poreklo, biološke osobenosti.

a) AKVARIJUM

Akvarijum je najrasprostranjeniji vivarijum u školi i stanu. Još prije nekoliko vijekova Japanci i Kinezi su počeli držati ribice u porculanskim posudama okruglog oblika.

Slika 3: Akvarijum u OŠ „Branko Radičević“ u Savinom Selu, Srbija

Za učenike akvarijum nema samo obrazovni i naučno-istraživački, već i vaspitni značaj. U njemu je na jednom mestu prikazan dio raznovrsnog živog svijeta kopnenih voda. Akvarijum je pogodno mjesto za izučavanje različitih problema vezanih za vodene ekosisteme. Učenici upoznaju tajne podvodnog života, a istovremeno dobijaju smisao odnosa sa prirodom.

U akvarijumu ne držimo samo ribe, već i najrazličitije životinjske vrste koje žive u vodi, od praživotinja do kičmenjaka. Osim držanja životinja, akvarijum je pogodan za uzgajanje mnogih domaćih i egzotičnih biljaka. Pravilno naseljen akvarijum može ilustrovati prirodnu povezanost biljaka i životinja. Kod organizama koji se drže u akvarijumu mogu se posmatrati osobenosti vodenih organizama: kretanje, disanje, ishrana, razmnožavanje...

Akvarijumske posude mogu biti izrađene od različitih materijala (providni plastični materijal, staklo...). Staklo je najzahvalniji materijal za izradu akvarijuma. Kao akvarijum mogu poslužiti i veće staklene tegle, odnosno zdjele koje koristimo u domaćinstvu. Iako se mnogi poznavaoци i ljubitelji akvaristike protive takvom držanju ribica i dr. životinja, takve posude mogu dobro koristiti u živom kutku, a upotrebljavamo ih u privremenom dijelu vivarijuma. Njihova prednost nad većim akvarijumima je u tome što se u njima životinje mogu držati odvojene.

Osim ribica, u akvarijumima možemo držati razne puževe, školjke, gnjurca, vodenu stjenicu, rečnog raka, pijavice... Mikroorganizme (bakterije, protozoe, alge) dobijamo na jednostavan način, tako što u manju staklenu posudu stavimo sijena i lišća i prelijemo vodom. Nakon nekoliko dana u posudi će se pojaviti mikroorganizmi. Od morskih riba najčešće se gaje: iverak, kostelj, morska igla itd. Najčešći predstavnici bodljara su morski jež i morska zvijezda. Dupljari su pogodni za uzgajanje, ne zahtevaju veliki trud. Brzo se razmnožavaju i njihove kolonije za kratko vrijeme prekrivaju kamenje i zidove akvarijuma.

b) TERARIJUM

Želja da dio prirode unesemo u svoje stanove je stara koliko i čovječanstvo. Ljubitelji prirode su često odlazili na izlete i donosili su sa sobom kući razne životinje (guštere, žabe, kornjače...) nadajući se da će uspjeti održati ih u životu.

Terarijum mnogo rijeđe susrećemo u školama nego akvarijum, i to iz razloga što životinje koje žive u njemu jedu živu hranu, pa se javlja problem njene nabavke. Terarijum kao nastavno sredstvo služi da se u prirodno-laboratorijskim uslovima upoznaje samostalnim posmatranjem način života gmizavaca: kretanje, ishrana, razmnožavanje i razviće, ponašanje, režim osvetljenja, toplote, vlažnosti itd.

Terarijumi mogu biti različitih veličina i oblika, a glavno je da su tako napravljeni da se u njima može posmatrati život, da imitiraju prirodnu sredinu u kojoj žive životinje i da se lako održava higijena, čistoća, da se životinje mogu hraniti prema svojim prirodnim uslovima.

Osnovna podjela terarijuma svodi se na: suvi terarijum i akvaterarijum (kombinacija akvarijuma i terarijuma).

Suvi terarijum je namijenjen reptilima, kao što su gušteri, slijepići, kornjače.... Zmije otrovnice (šarke, poskoke i sl.) nećemo držati u školi ni u sasvim zatvorenim terarijumima.

Pored kičmenjaka, stanovnici terarijuma su i beskičmenjaci (razne vrste guštera, gliste...). Od vodozemaca najčešće susrećemo razne vrste žaba, daždevnjake. Oni se smještaju u akvarijum u početku kao punoglavci, zatim, kada odrastu, žive na kopnu, pa ih smeštamo u akvaterarijum, gde im je dostupno i kopno i voda.

c) INSEKTARIJUM

Insektarijume veoma rijetko susrećemo u školama, mada oni ne zahtijevaju preveliki trud za održavanje. Najčešći stanovnici su kupusar, bubamara, mravi, poljski cvrčak, kućni mravi... Mnoge od njih možemo držati u praznim ili malo oštećenim akvarijumima ili u nekim drugim staklenkama. Veličina i konstrukcija insektarijuma zavisi od insekta kojeg ćemo u njemu smijestiti, ali treba da bude takva da omogući udobno posmatranje i jednostavno staranje o insektima.

c) KAVEZI

Kavezi predstavljaju sastavni dio živog kutka. U njima se mogu gajiti: ptice, sitni glodari (hrčci, bubojedi, jež, rovčica i sl.). Svi drugi sisari, kao zečevi, kunići, zamorci... se drže u većim kavezima koji su smješteni u školskom vrtu. Ovo se odnosi i na perad i na veće ptice.

Držanje sitnih sisara u kavezu je jednostavno, ali zahtijeva veliko staranje u pogledu čistoće kaveza, u protivnom težak zadržavanje onemogućava držanje ovih životinja u živom kutku.

Kavez unutar sebe ima posudu za hranu, vodu, kućicu, po dnu kaveza sipamo pilotinu (3 - 4 cm) koja kupi vlagu i odgovara stanovnicima kaveza.

Držanje ptica omogućava učenicima upoznavanje sa većim brojem ptica. Ptice se u kavezima drže izvesno vrijeme kako bi se posmatrale , a onda ih vraćamo u prirodu. Dobro je neko vrijeme posmatrati sovu, prepelicu, jarebicu i druge ptice naših krajeva.

Kada hvatamo životinje, koje su zakonom zaštićene, moramo imati potvrdu o dozvoli za njen lov. Tu dozvolu čuvamo sve dok je životinja kod nas.

3.Zaključak

Neki metodičari, većina njih, živi kutak svrstavaju u nastavno sredstvo, a drugi, opet, u nastavni objekat. Ja lično mislim da ne greše ni jedni ni drugi. Po mom mišljenju, to gdje ćemo svrstati živi kutak zavisi od broja eksponata koji imamo, odnosno koristimo, kao i od mjesta na kom smo te eksponate smjestili (da li smo ih "razbacali" po raznim školskim objektima, ili smo se pobrinuli da obezbijedimo posebne objekte za tu svrhu). U svakom slučaju, smatram da svaka škola treba da posjeduje živi kutak, a učitelji isti da koriste u svom vaspitno-obrazovnom radu.

Mnogi učitelji će se zapitati kako da koriste ono što nemaju, a u isto vrijeme će se pravdati nedostatkom materijalnih sredstava. Kao praktičar, ipak ne mogu da prihvatim objašnjenje da su loši materijalni uslovi, u kojima škole rade, jedini razlog ne korišćenja živog kutka, kao i ostalih nastavnih sredstava. Kud god da se okrenemo, nastavna sredstva su oko nas. Treba ih prepoznati i iskoristiti.

Veliki kreativni potencijal predstavljaju i roditelji učenika, učenici i sami učitelji. Treba ga iskoristiti i djeci, što neposrednije, omogućiti da ne samo čuju i razumiju određene sadržaje, već i da ih ugrade u sopstveno iskustvo.

Princip prirodnosti je bio zastupljen u pedagoškim idejama istaknutih pedagoga u prošlosti, a i danas je sve prisutniji.

Živi kutak je savršen poligon za naučno istraživanje, a u svemu tome učitelj može mnogo toga doprinijeti, uvođenjem učenika u posmatranje, prikupljanje, istraživanje i uočavanje međusobnih veza biljnog i životinjskog svijeta.

Brzi tempo rada, koji diktiraju nastavni programi, udaljio je učitelje, a time i učenike od prirode. Ako ne možemo djecu češće voditi u prirodu, možemo dio prirode približiti djeci, potruditi se da obogatimo naš živi kutak i da ga koristimo u vaspitno-obrazovnom radu.

4. Popis literature

- [1] Žderić M., Cekuš G., Malešević J. Grdinić B. (1996.) Metodika nastave prirode i društva, "Todor", Novi Sad
- [2] Žderić M., Radonjić S. (1993.) Metodika nastave biologije IP Pobjeda, Podgorica
- [3] Grdinić B., Žderić M., Stojanović S. (2001.) Metodika nastave poznavanja prirode, Učiteljski fakultet, Sombor,
- [4] Milan Grubić (1963.) Metodika nastave poznavanja prirode i biologije, Pedagoško – književni zbor, Zagreb
- [5] Bašić Mehmed, Radonjić Slobodan (1992.) Metodika nastave biologije,
- [6] IP Pobjeda, Podgorica
- [7] Prodanović Tihomir (1974.) Metodika nastave poznavanja prirode Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
- [8] Žderić M., Terzija V., Đorđević V. (1983.) Metodika nastave biologije, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
- [9] Maksimović R., Mirić Đ. (1967.) Biološki kabinet, priručnik za profesore i nastavnike biologije, ZUNS, Beograd
- [10] Žderić M., Stojanović S., Radonjić S. (1991.) Mladi biolozi istraživači prirode, IP Pobjeda, Podgorica
- [11] Gerd S. (1967.) Ogledi i posmatranja na životinjama u školskoj praksi,
- [12] ZNUS, Beograd

Stručni rad

MUZIKOTERAPIJA - MUZIKA KAO LIJEK

Svetlana Bulatović Stanišić, dipl. muzičarka, nastavnica savjetnica

JU OŠ „Ratko Žarić“, Nikšić, Crna Gora

Sažetak:

Da muzika ima moć da liječi, poznato je od davnina. Muzikoterapija je oblik liječenja koji se služi muzikom u svrhu izlječenja. Iako se razlikuje od standardnog načina liječenja, ne treba je smatrati oblikom alternativne medicine. Mnoge kliničke studije koje su rađene, odobravaju ovakav vid terapije, kao veoma koristan za ljude, jer im pomaže na fizičkom, mentalnom, emocionalnom i društvenom nivou. Širok je dijapazon zdravstvenih problema kod kojih muzikoterapija može pomoći. Svrha muzikoterapije je da uz pomoć muzike pomogne osobama koje imaju zdravstvenih problema, u njihovom liječenju. Može da se radi individualno ili u grupama i pogodna je za osobe svih uzrasta. Da bi bio korisnik muzikoterapije, pacijent ne mora da ima posebne muzičke vještine. Muzikoterapija se obavlja uz pomoć stručnog lica, muzikoterapeuta, koji mora biti sertifikovan.

Ključne riječi: muzikoterapija, muzikoterapeut, liječenje muzikom.

1. Uvod

"Kad ništa ne pomaže, samo muzika obriše suze i ohrabri srce."

Njemačka poslovice[14]

Muzikoterapija, kao najmlađa disciplina medicine, nije samo fenomen novog doba već se ovakav vid liječenja proteže hiljadama godina u nazad, u drevna vremena, kada su se improvizovani mistični muzički instrumenti koristili za liječenje bolesti i oživljavanje duha. Od aboridžinske upotrebe didžeridua za liječenje fizičkih tegoba, do drevne orijentalne upotrebe gonga za liječenje duha, muzikoterapija se koristi u mnogim kulturama i tradicijama već hiljadama godina [11].

Pitagora je smatrao da muzika može značajno da doprinese zdravlju čovjeka, a proces izlječenja muzikom nazivao je „pročišćavanje“. Bio je prvi osnivač škole koja se bavila pitanjima proučavanja uticaja muzike, odnosno ritma, na ljudske strasti, a muziku koja je imala pozitivan uticaj na čovjeka nazivao je „*muzikom sfera*“. Smatrao je da se uz pomoć muzike mogu pročititi i tijelo i um.

Da muzika ima preobražavajuću moć smatralo se i u drevnoj Kini. O tome je pisao i zen-učitelj Su Ma Tsien u svojim memoarima: „Zvuci i muzika pokreću arterije i vene. To proizvodi životvorni dah i srcu pruža sklad i čestitost. Ton kong utiče na slezinu i podstiče u čovjeku svetost. Ton kio djeluje na jetru i donosi čovjeku skladnost savršene dobrote. Ton če djeluje na srce i donosi čovjeku sklad idealnih običaja i obreda. Ton jo utiče na bubrege i pruža čovjeku sklad savršene mudrosti.“ [2] Tako se na osnovu njegovih rukopisa, može vidjeti da je u Kini bilo uobičajeno liječenje uz pomoć zvuka, odnosno muzike.

Muzika koju neko sluša, može puno reći o njenom slušaocu. Međutim, često se dešava da muziku ne slušamo, već je samo čujemo, tj. ne predajemo joj se u potpunosti, jer je za slušanje potrebno darivati cijelo biće. Bez obzira iz kog razloga se muzika koristi, ona utiče na ćelijski sistem kao cjelinu. Tako da je muzika mnogo više od izvora zabave.

Muzikoterapija kao vid ekspresivne umjetničke terapije, koja koristi muziku za poboljšanje i održavanje fizičkog, psihološkog i sociološkog blagostanja pojedinca, uključuje širok spektar aktivnosti, kao što su slušanje muzike, pjevanje, sviranje nekog muzičkog instrumenta, pisanje pjesama itd. Ova vrsta terapije se lako obavlja uz pomoć obučениh terapeuta, pa se sa ovim vidom terapije možemo susresti u bolnicama, rehabilitacionim centrima, školama, popravnim ustanovama, staračkim domovima. [8]

Beneficije od muzikoterapije imaju mnogi. Zbog svoje raznovrsnosti muzika se primjenjuje u liječenju fizičkih i psiholoških problema. U nekim slučajevima, terapijska upotreba muzike je uspjela da pomogne ljudima na način na koji drugačiji vidovi terapije nisu mogli.

2. Muzikoterapija

„Muzika čisti dušu od svakodnevne prljavštine.“

Bertold Auerbah[13]

Muzikoterapija je naučna disciplina koja se zasniva na upotrebi muzike kao osnovnog terapijskog sredstva u svrhu poboljšanja, održavanja ili liječenja mentalnog, fizičkog i emocionalnog zdravlja osobe. Ona koristi zvuk i muziku u svim svojim oblicima, kao sredstvo izražavanja i komunikacije. Koristi se u terapijske svrhe vijekovima, ali tek nakon Drugog svjetskog rata postaje strukturisana, nakon što su njene beneficije primjećene kod hospitalizovanih veterana. Sastoji se u korišćenju muzičkih instrumenata i slušanja muzike kao posrednika. Stoga, u muzikoterapiji, zvukovi i ritmovi postaju instrumenti za povećanje nečije kreativnosti, za ponovno povezivanje sa samim sobom, kao i za liječenje različitih zdravstvenih problema.

Svima nam je dobro poznato da muzika ostavlja značajan efekat na ljude, a s obzirom da dopire do samog srca ljudi, muzika je privilegovano sredstvo izražavanja, što omogućava pojedincu da iznese svoje patnje i emocije. Kao sredstvo za lični razvoj, muzika može povećati svoju dinamičnost kao i poboljšati *kognitivne* (pažnju, pamćenje), *psihomotorne* (hitrost, koordinaciju, mobilnost) i *socijalno-afektivne* sposobnosti. Iako je muzikoterapija u početku bila rezervisana za psihoterapiju, njeni terapijski ciljevi su od tada postali mnogo širi.

U muzikoterapiji, zvuk i muzika posreduju u odnosu između pacijenta i terapeuta, u cilju izliječenja i očuvanje psihičkog i fizičkog zdravlja pacijenta. To je globalni pristup koji uključuje tijelo, čula, afektivnost, kao i intelektualne i mentalne sposobnosti. Terapijski proces, usredsređen na interakciju između pacijenta, terapeuta i muzike, može se interpretirati i koristiti prema različitim psihološkim teorijama. Terapeut olakšava istraživanje, samoizražavanje i neverbalnu komunikaciju pacijenata kroz muziku, koja treba da odgovori na njegove emocionalne, psihološke, fizičke, intelektualne, kreativne i duhovne potrebe. Muzička produkcija pacijenta tumači se u simboličkoj formi, kao projekcija njegovog unutrašnjeg stanja. Muzička interakcija sa terapeutom dovodi ga do otkrivanja svoje ličnosti, zatim do iskazivanja, organizovanja i reintegracije svojih misli i osjećanja.

Upotreba muzičkog izraza razlikuje muzikoterapiju od drugih oblika terapije. Ova posebnost se, između ostalog, zasniva na kvalitetima prožimanja i kontakta zvuka, kao što su ritam, melodija na njegove fiziološke efekte, na njegovu moć buđenja i udruživanja emocija, na njegov potencijal za stimulisanje kreativnosti i pristup duhovnoj dimenziji. Za muzikoterapiju nije potrebno da pacijent posjeduje određeno znanje o muzici i instrumentalnoj tehnici. Muzikoterapija se primenjuje na djecu, adolescente i odrasle sa najrazličitijim poremećajima, i praktikuje se u

grupama ili na pojedinačnim seansama. Koriste se različite tehnike ili metode, u zavisnosti od indikacije. Spontana improvizacija pomoću instrumenata i glasa može poslužiti kao osnova za mogućnosti izražavanja i kontakta.

Još od pamtivjeka, dobrobiti muzike su uočene u ponašanju pojedinaca, u liječenju određenih stanja ili kod psihijatrijskih poremećaja, za slobodnije izražavanje, za podsticanje kreativnosti, iskorištavanjem njegovih relaksirajućih ili stimulativnih vrлина. Proces podrazumijeva početnu procjenu muzikoterapeuta koja određuje relevantnost terapije, prijemčivost pojedinca na muziku i zvuk, nakon čega muzikoterapeut postavlja sa pacijentom kratkoročne ciljeve iz sveobuhvatnog pristupa liječenju.

„Intezivnije djelovanje muzike na naš nervni sistem pokazuje da ona ima u stvari više moći nego druge umjetnosti. Ali, ako istražimo prirodu tog suviška moći, otkrićemo da je on kvalitativan i da taj njoj svojstveni kvalitet počiva na fiziološkim uslovima. Čulni faktor, koji je u svakom uživanju ljepote nosilac duhovnog, veći je u muzici nego u drugim umjetnostima. Muzika, po svom bestjelesnom materijalu najduhovnija, po svojoj bespredmetnoj formalnoj igri najčulnija umjetnost, pokazuje u ovom svom tajanstvenom ujedinjavanju dviju suprotnosti jednu živu težnju da se asimilira s nervima, tim ne manje zagonetnim organima nevidljive telegrafске službe između tijela i duše“ [3].

3. Muzikoterapija kroz istoriju

„Gdje riječi ne vrijede, muzika progovara.“

Hans Kristijan Andersen [7]

Čini se da je muzika oduvijek postojala, pa nije moguće jasno precizirati njenu pojavu, a ne može se ni sa sigurnošću reći koji je ritam ili melodija bio prva komponenta ove umjetnosti. Međutim, vjerovatno se u velikoj mjeri razlikovala od muzike kakvu poznajemo danas. Porijeklo zvuka i muzike može se pratiti još od praistorije, a istorija muzike ostaje fragmentirana tokom svog razvoja, pa je teško precizno rekonstruisati razvoj muzike od praistorijskih vremena. Još od praistorije ljudi su koristili zvuke, udaraljke i pjesme tokom raznih ceremonija i gozbi. Muzika je nastala kao rezultat ritualizacije ovih ceremonija, okupljanja članova zajednice i stvaranja novog sredstva emocionalne komunikacije. Tako su velike civilizacije poput Egipta, Grčke, Persije i Kine počele da koriste muziku u medicinske svrhe. Za prve ljude koji su živjeli na zemlji muzika je bila sredstvo izražavanja. Studije sprovedene o praistoriji za sada ne donose dokaz da su muzika ili zvuk imali isjeliteljsku moć, istraživanja su usredsređena na muziku uopšte.

Termin *muzikoterapija* pojavljuje se prvi put u XX vijeku naročito u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama, međutim njene prve tragove nalazimo još u

Starom zavjetu. Prvi pronađeni tekstovi koji dokazuju postojanje muzike datiraju još od Antike. Nekoliko knjiga je stiglo do nas zahvaljujući papirusu, amforama, rukopisima ili čak ugraviranom kamenju. Još od Antike, muzici su se pripisivale „magične“ i iscjeliteljske moći. U Antičkoj Grčkoj muziku su najprije koristili Koribanti u katarzične svrhe, a prisutna je i na određenim plemenskim obredima, kako bi izazvala stanje ekstaze ili transa. Iz ovog običaja nastao je tarantizam. Kada bi osoba ispoljila određeni mentalni poremećaj, bilo u obliku prevelikog ushićenja ili kao potpunu malaksalost, to bi se pripisalo ugrizu tarantule. Liječenje ovog stanja je podrazumijevalo hitni pronalazak muzičara koji bi neprestano puštao muziku dok se pacijent ne bi osjećao bolje. U ovom slučaju, muzika se smatrala jedinom efikasnom metodom liječenja pacijentovog stanja.

Kod starih Grka, muzika se proučavala kao nauka povezana sa matematikom, fizikom, medicinom. Imala je istaknuto mjesto u obrazovanju djece i mladih, i smatrala se neophodnom za formiranje karaktera. Među Grcima je već bilo muzikoterapeuta koji su svojim melodijama uticali na raspoloženje ljudi, koristeći instrumente kao što su lira i aulos. I čuveni grčki filozofi bavili su se značajem muzike i isticali njen uticaj na čovjeka. Hipokrat je još u V vijeku p.n.e. koristio muziku kako bi liječio ljude sa raznim psihičkim problemima. U svom čuvenom djelu *Država*, Platon opisuje muziku kao suštinski dio obrazovanja. Po njemu muzika utiče na naše emocije, raznježuje i pokreće našu dušu. Aristotel je smatrao da muzika utiče na karakter ljudi, i isticao je značaj i moć koju ona ima nad ljudskim dušama. Pitagora i njegovi učenici razvili su učenje koje govori o usklađenosti muzike, matematike i astronomije poznato kao Harmonija sfera, prema kojoj nebeska tijela krećući se svemirom proizvode zvuk koji je nama nečujan.

U drevnom Egiptu muzika je bila predstavljena istim hijeroglifom koji simbolizuje radost i blagostanje. Natpisi i crteži na hramovima, grobnicama, statuama, freskama, svjedoče da se muzika koristila tokom raznih obreda u hramu, na javnim i privatnim zabavama. Iako su informacije o muzici koja liječi dosta nepoznate, zahvaljujući nekim medicinskim papirusima starim 2.600 godina, koji govore o činima namenjenim liječenju neplodnosti i reumatizma, možemo zaključiti da se koristila.

Kinezi su koristili razne vrste muzikoterapije još pet vijekova prije nove ere. Za njih se suština muzike nalazi u zvuku, i ekvivalentna je odjeku, spontanoj reakciji, strujanju vazduha, udisaju. Takođe, ona predstavlja vezu koja uspostavlja harmoniju čoveka između neba i zemlje.

Nakon Drugog svjetskog rata, muzičari su putovali u bolnice i svirali muziku za vojnike koji su patili od emocionalnih i fizičkih trauma kao posledice rata. Nakon toga, sprovedena su opsežna istraživanja na raznim institutima u cijelom svijetu.

4. Aktivna ili Receptivna muzikoterapija

Muzika izražava ono što se ne može reći, a o čemu je nemoguće ćutati
Viktor Igo [6]

Ono što se neminovno nameće kao pitanje je - *Da li muzika zaista liječi i na koji način?*, kao i *Da li određena vrsta muzike ima povoljnije efekte na neke bolesti u odnosu na drugu?*

Prema karakteristikama pacijenata, poljima primjene, a posebno u skladu sa ciljevima muzikoterapije, muzikoterapeut može da koristi dva različita pristupa, koji su ujedno i dva glavna pravca muzikoterapije: *aktivna muzikoterapija i receptivna muzikoterapija*. Prvi se sastoji u tome da se pacijent izražava uz pomoć muzike, dok drugi podrazumijeva da se pacijent oslobađa slušajući zvučni program koji je razvio muzikoterapeut.

4.1. Aktivna muzikoterapija

Aktivna muzikoterapija je disciplina koja se zasniva na stvaranju zvuka korišćenjem muzičkih instrumenata i glasa. Kroz aktivnu muzikoterapiju osoba postaje kreativna i izražava se kroz muziku, zvukove, tijelo. Da bi se koristio ovaj vid muzikoterapije nije potrebno prethodno poznavanje muzike, koja se koristi tokom terapija, a praktikuje se pojedinačno ili u grupama, u bilo kom uzrastu. Ne postoji samo jedan instrument koji se primjenjuje tokom muzikoterapije, već se koriste različiti instrumenati kao što su bubnjevi, ksilofoni, male udaraljke - marakas, flaute i gudački instrumenati. Primjena ove tehnike je raznovrsna, a može uključivati pacijente sa različitim zdravstvenim problemima, na primjer ljude sa problemima u govoru, autistične, psihotične ili osobe sa Parkinsonovom ili Alchajmerovom bolešću. Ovaj vid muzikoterapije omogućava izražavanje potisnutih osjećanja, i pomaže ljudima koji imaju nisko samopouzdanje ili samopoštovanja, koji su pod stresom ili pate od anksioznosti. Muzikoterapija pomaže da se ojača odnos između djece i roditelja. Takođe je namjenjena djeci koja u školi imaju poteškoće sa održavanjem pažnje, koncentracije, sa pamćenjem, kao i ljudima koji pate od poremećaja inhibicije ponašanja, raznih fobija itd. Na primjer, na terapiji možemo vidjeti malu djecu da lupaju po bubnju kako bi iz sebe izbacili gnijev ili višak energije koju su u sebi potisnuli jer nemaju dovoljno slobodnog vremena ili ne mogu da je ispolje kod kuće. To im omogućava da svoja osjećanja pretvore u muziku, a ne u riječi, što je često i lakše. S druge strane, kod ljudi koji boluju od Alchajmerove bolesti, učenje i pamćenje muzike igra ulogu u rehabilitaciji pamćenja.

Ukratko, kaže se da je muzikoterapija aktivna kada osoba sama proizvodi zvukove i izražava se muzičkim instrumentima, glasom ili tijelom, na taj način razvijajući kreativnost i samoizražavanje.

4.2. Receptivna muzikoterapija

Muzikoterapeut najprije sa pacijentom obavlja razgovor i daje mu da popuni upitnik muzičke prijemčivosti kako bi napravio muzički izbor koji se uspostavlja u skladu sa godinama, muzičkom kulturom i psihološkim problemima pacijenta. Upitnik sadrži pitanja vezana za odnos pacijenta prema muzici: sjećanja vezana za muziku, zvukove koji su za njega od posebnog značaja, muzičko obrazovanje, odnos porodice prema muzici, slušanje muzike, radija, kako bi se definisao razlog njegovog dolaska na seanse, odnosno ono što ga tišti i opterećuje. Od dobijenih odgovora, terapeut se odlučuje za odgovarajuću muziku, koju će koristiti tokom terapije. Izabrana muzika će se mijenjati tokom terapije kako bi se približila problemu koji pacijent ima, kao i krajnjim cilju njegovog rješavanja. Cilj seansi je da se muzikoterapeut približi pacijentu, njegovom raspoloženju i stanju uma, kao i da podstakne maštu pacijenta kroz slušanje muzike. Na primjer, kod osobe koja pati od depresije seansa može početi slušanjem melodije melanholičnog tona, dok za dijete koje je nervozno ili hiperaktivno prije će se koristiti snažnije melodije koje evociraju dinamičnost i energiju, a ne muzika za opuštanje i smirenje koja neće imati uticaja na njega. Ukoliko je u pitanju pjesma, tekst pjesme takođe igra značajnu ulogu, riječi moraju biti usko povezane sa psihičkim stanjem pacijenta, kako bi on mogao riječima da iskaže svoja osjećanja. Seanse slušanja imaju za cilj da probude maštu pacijenata i podstaknu uspomene, slike, priče, emocije. Ova tehnika se može koristiti kod starijih osoba, kao i kod ljudi sa Alchajmerovom bolešću. Receptivna muzikoterapija donosi blagostanje ljudima koji imaju ozbiljne zdravstvene probleme kao što je rak. Uz pomoć muzikoterapeuta, osobe sa invaliditetom, osobe sa autističnim poremećajima pronalaze način izražavanja i poboljšavaju svoj odnos sa drugim ljudima. Muzikoterapija takođe doprinosi regulaciji srčanih i disajnih funkcija prijevremeno rođene djece. Za kraj možemo reći da receptivna muzikoterapija u suštini provocira, jer teži da kroz muziku pokrene određene emocije kod pacijenta, kako bi on bio otvoren za dijalog i pomoć.

5. Muzikoterapeut

„Dokle god ne budemo htjeli da zvuke razmatramo samo preko potresa koje izazivaju u našim životima, dotle nećemo imati istinska načela muzike i njene moći nad srcima.“

Žan Žak Ruso [5]

Muzikoterapeut pomaže ljudima koji se susreću sa brojnim problemima u raznim životnim sferama, ili koji pate od ozbiljnih zdravstvenih problema. Svoju metodu mora prilagoditi poteškoćama sa kojima se susreće pacijent ili grupa pacijenata: psihoafektivne, socijalne ili bihejvioralne teškoće, senzorni, fizički ili neurološki poremećaji. Shodno tome, njegov zadatak je da uspostavi program muzikoterapije koji će primjenjivati tokom seansi. Čitavi proces podrazumijeva da se posredstvom muzike uspostavi komunikacija sa pacijentom. Muzikoterapeut mora biti osjećajan i empatičan, a istorija pacijenta je bitan element koji treba uzeti u obzir tokom terapije.

Po profesiji, muzikoterapeut može biti kliničar, odnosno psiholog, ljekar, ili sa pedagoškog i socijalnog stanovišta profesionalni muzičar, nastavnik, vaspitač, muzikolog, koji je pored svog primarnog zanimanja završio obuku za muzikoterapeuta. Kao i svi psihoterapeuti, i muzikoterapeut mora neprestano da se usavršava i radi na sebi. Vještine koje muzikoterapeut treba da posjeduje zavise od oblasti u kojoj on želi da se bavi svojom profesijom, međutim on mora posjedovati medicinsko i muzičko znanje, sposobnost slušanja i motivaciju. Medicinska i psihoterapeutska znanja preporučuju se za rad fokusiran na klinički aspekt muzikoterapije, dok je kulturno i društveno znanje pogodnije za primjenu u duhovne i odgojne svrhe. Međutim, važno je znati da je u kontekstu psihoterapije pacijent taj koji otkriva sebe i koji sam pronalazi put do svog problema i njegovog razrješavanja sa terapeutom kao sagovornikom. Stoga, muzikoterapeut nije prvenstveno odgovoran za uspjeh (ili neuspjeh) terapije.

Na prostorima bivše Jugoslavije početak naučnog istraživanja muzikoterapije uradio je *dr Petar Stanković* koji je u svojoj knjizi *Božanstvena medicina* (1945.), razvio tehniku muzikalna psihoterapija. Začetnik muzikoterapije kod nas je *dr Ranka Radulović*, koja je autor dvije nove tehnike koje su priznate i koriste se i u svijetu, a to su:

· *Analičko slušanje muzike* - „primjenjuje se u liječenju svih vrsta psihijatrijskih i psihosomatskih problema“ [15]

· *Integrativna muzikoterapija* - „primjenjuje se kod različitih kategorija djece sa posebnim potrebama“ [16].

Danas profesija muzikoterapeuta kao ni sama muzikoterapija nisu svuda priznati, što je paradoksalno s obzirom na činjenicu da se sve više koristi u bolnicama (na pedijatriji, onkologiji, neurologiji, psihatriji). Međutim, iako vlasti ostaju oprezne u

pogledu njene efikasnosti, dokaza o njoj efikasnosti je sve više, pa zaista možemo reći da je moć muzike nesporna.

6. Muzički instrumenti koji se koriste u muzikoterapiji

„Muzika daje dušu svemiru, krila umu, let mašti i život svemu što postoji.“

Platon [10]

Muzikoterapeuti za vrijeme sesije mogu da koriste razne muzičke instrumente.

Spisak instrumenata koji se mogu koristiti za vrijeme muzikoterapije je dugačak, a neki od njih su: gviru, klaves, drveni blokovi, kišni štap, šejkeri, marakas, kastanjete, agogo, činele, gong, zvonu, zvončići - glokenšpil, zvečka, kabasa, konga, pjevajuća tibetanska činija, tamburin, trianogl, razni bubnjevi: bongo, afrički drveni bubanj - djembe, bliskoistočni bubanj darbuka ili dumbek, doboš, bas bubanj, indijski bubanj ili tabla, kineski bubanj, japanski taiko bubanj, bendir, irski bubanj - bodhron. Tu su još: marimba, ksilofon, metalofon, harfa, harmonika, melodika, blok flauta, gitara, ukulele, violina, viola, čelo, klarinet, fagot, flauta, saksofon, truba, trombon, rog i drugi. [9]

Koji će instrument biti korišćen za vrijeme sesije zavisi kako od muzikoterapeuta tako i od sklonosti pacijenta ka nekom muzičkom instrumentu, ali i od toga da li određeni instrumenti mogu da postignu određene terapijske ciljeve za vrijeme sesije.

Prilikom uvođenja muzike, terapeut često svoj izbor muzike bazira po *ISO principu*, koji se vodi činjenicom, da muzika ima uticaja ako odgovara trenutnom stanju pojedinca i da se vremenom postepeno mijenja kako bi se uticalo na određeno raspoloženje. Zbog toga je zadatak terapeuta, da se pobrine da se tekst i melodija podudaraju sa raspoloženjem i psihološkim stanjem osobe koja je na terapiji. [12]

7. Zaključak

Može se konstatovati da muzikoterapija kao vid liječenja u mnogome pomaže kod emocionalnog, fizičkog i duhovnog stanja nekog pojedinca. Postoji dovoljno naučnih dokaza koji potvrđuju terapeutsko dejstvo muzike. Od samog početka, kada se muzikoterapija koristila samo u nekim psihijatrijskim i veteranskim bolnicama, kao vid pomoćne terapije, sve se više ovaj vid liječenja susreće kao sastavni dio liječenja u raznim institucijama.

Najveći uspijeh muzike kao lijeka se ogleda u tome što zvuk i vibracija imaju veliki uticaj na sve regije u mozgu, zbog čega mnogi muzičari i profesori muzike kažu da je ona prvo mentalna pa tek fizička aktivnost. Zbog toga je njen uticaj na razna oboljenja intelektualne ili fizičke prirode mnogostruk.

Muzikoterapiju ne treba ograničiti samo na liječenje osoba koje imaju zdravstvenih problema, već je mogu koristiti i sasvim zdrave osobe, za lakše obavljanje nekih dnevnih obaveza, jer je muzika uvijek bila i biće dio svakodnevnih aktivnosti.

8. Popis literature

- [1] Berner, P. (2004). Muzika kao duhovna staza
- [2] Berner, P. (2004). Muzika kao duhovna staza (citirano)
- [3] Hanslik, E. (1977). O muzički lijepom (citirano)
- [4] Leman, K. A., Sloboda, E.Dž., Vudi, H. R., (2012). Psihologija za muzičare
- [5] Ruže, Ž. (1994). Muzika i trans (citirano)
- [6] Citiram.net. URL: <https://citiram.net/> (citirano; 30.07.2019.)
- [7] Edukacija. URL: <http://edukacija.rs/> (citirano; 04.08.2019.)
- [8] GoodTherapy. URL: <https://www.goodtherapy.org/> (31.07.2019)
- [9] Inspirem. URL: <https://www.inspiremmusictherapy.com/home1> (31.07.2019.)
- [10] Kultiviši se. URL: <https://kultivisise.rs/> (citirano; 04.08.2019.)
- [11] Lonerwolf. URL: <https://lonerwolf.com/> (31.07.2019.)
- [12] Music therapy time. URL: <https://musictherapytime.com/> (31.07.2019)
- [13] Wannabe Magazine. URL: <https://wannabemagazine.com/> (citirano; 04.08.2019)
- [14] Wiki citat. URL: https://hr.wikiquote.org/wiki/Glavna_stranica (citirano; 04.08.2019)
- [15] Wikipedia. URL: <https://sr.wikipedia.org/wiki/> (citirano ; 31.07.2019)
- [16] Wikipedia. URL: <https://sr.wikipedia.org/wiki/> (citirano ; 31.07.2019)

Upute za autore

1. PRIPREMA TEKSTA ČLANKA

Format: Microsoft Word.

Jezik: hrvatski

2. DOSTAVLJANJE RADA: rad se dostavlja u sljedećem obliku: format a4, veličina slova 12 pt, vrsta fonta Arial, jednostruki prored, isključivo elektroničkim putem na adresu **varazdinskiuciteljcasopis.info@gmail.com**. Na prvoj stranici rada, ispod naslova u sredini, treba navesti ime i prezime autora te ustanovu zaposlenja.

3. OPSEG RADA: uključujući sažetak i bibliografiju, rad može imati najmanje 3, a najviše 10 stranica.

4. SAŽETAK RADA: do 200 znakova, vrsta fonta Arial, veličina slova 12 pt, treba ukazati na svrhu rada, glavne orijentacije te zaključak. Sažetak je potrebno staviti na početak rada. Ispod sažetka, potrebno je navesti ključne riječi (do pet riječi koje nisu spomenute u naslovu rada). Sažetak rada, uz naslov i ključne riječi, dostavlja se na hrvatskom jeziku.

5. GRAFIČKI PRILOZI: slike i tablice moraju se nalaziti na odgovarajućem mjestu u tekstu. Svaki grafički prikaz ili tablica moraju imati naslov i numeraciju s kojom su u tekstu povezani. Naslov slike, tablice ili grafičkog prikaza nalazi se ispod.

6. REFERIRANJE I LITERATURA: časopis *Varaždinski učitelj* primjenjuje Vancouver sustav referiranja i navođenja bibliografskih jedinica. U popisu literature potrebno je uvrstiti samo one bibliografske jedinice temeljem kojih je rad napisan. Ako se u radu navode tuđe misli, rečenice ili sintagme, izvor je potrebno navesti u tekstu (npr. [1]...[2]...), a ne u bilješkama na dnu stranice ili na kraju rada. U popisu literature potrebno je navesti abecednim redom po prezimenima autora sve radove koji se referiraju ili navode u tekstu. Za internetske izvore potrebno je navesti datum preuzimanja izvora.

Sadržaj:

Zoran Hercigonja, mag. edu.inf.

KRITIČKO MIŠLJENJE KAO GLAVNI ZADATAK MEDIJSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA
.....[7]

Natalija Mihelčić Gradišar, profesor povijesti i geografije

MEĐUPREDMETNO POVEZIVANJE POVIJESTI I SPORTA
.....[13]

mr. sc. Vesna Nosić, prof. savjetnica

EPITAFI U SLAVONSKOM BRODU I OKOLICI
.....[19]

Anica Globan Kovačić, učiteljica savjetnica

ŠKOLSKI PROJEKT „NAŠ PLANET“
.....[37]

Natalija Mihelčić, prof.

PO TRAGOVIMA LJUBLJANE I LJUBLJANICE – otkrivanje povijesti grada i rijeke
.....[48]

Tanja Jagarinec

UČENJE UČENJA
.....[60]

Lucija Stepanić, mag.prim.educ.

VRŠNJAČKO NASILJE I PREVENTIVNI PROGRAMI
.....[67]

mr. sc. Vesna Nosić, prof. savjetnica

PSEUDONIMI KNJIŽEVNIKA
.....[78]

mag. Aleksandra Jagarinec, prof. razredne nastave

METODE I TEHNIKE SAVLADAVANJA STRESA KOD UČITELJA
.....[91]

Anica Kovačić, prof. razredne nastave

OBLICI RADA S NADARENIM UČENICIMA U OSNOVNOJ ŠKOLI
.....[101]

dr. sc. Draženka Skupnjak, učiteljica savjetnica

SOCIO-EMOCIONALNE OSOBITOSTI DAROVITIH I MOGUĆE
POTEŠKOĆE
.....[109]

Dušanka Vujičić, Mr. inf. mang., nastavnica savjetnica

ŽIVI KUTAK U NASTAVI PRIRODE I DRUŠTVA
.....[121]

Svetlana Bulatović Stanišić, dipl. muzičarka, nastavnica savjetnica

MUZIKOTERAPIJA-MUZIKA KAO LIJEK
.....[129]